

Issue №9

International periodic scientific journal

ONLINE

www.modscires.pro

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 86.17)

MODERN Scientific Researches

Issue №9
Part 2
September 2019

With the support of:

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)
Institute of Sea Economy and Entrepreneurship
Moscow State University of Railway Engineering (MIIT)
Ukrainian National Academy of Railway Transport
State Research and Development Institute of the Merchant Marine of Ukraine (UkrNIIMF)
Lugansk State Medical University
Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education
Alecu Russo State University of Bălți
GUUPO "Belarusian-Russian University"
Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences
Odessa Research Institute of Communications

Published by:
Yolnat PE, Minsk, Belarus

UDC 08
LBC 94

Editor: candidate of technical sciences Kuprienko Sergey

Editorial board: More than 150 doctors of science. Full list on pages 3-4

The International Scientific Periodical Journal "*Modern Scientific Researches*" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

UDC 08
LBC 94
DOI: 10.30889/2523-4692.2019-09-02

Published by:

Yolnat PE,

Minsk, Belarus

e-mail: editor@modscires.pro

The publisher is not responsible for the validity of the information or for any outcomes resulting from reliance thereon.

Copyright
© Authors, 2019

Редакционный Совет

Бухарина Ирина Леонидовна, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Гребнева Надежда Николаевна, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Гриценко Светлана Анатольевна, доктор биологических наук, доцент, Россия
 Каленин Татьяна Кузьминична, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Князева Ольга Александровна, доктор биологических наук, доцент, Россия
 Кухар Елена Владимировна, доктор биологических наук, доцент, Казахстан
 Моисейкина Людмила Гучаевна, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Нефедьева Елена Эдуардовна, доктор биологических наук, доцент, Россия
 Сентябрев Николай Николаевич, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Стародубцев Владимир Михайлович, доктор биологических наук, профессор, Украина
 Тестов Борис Викторович, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Тунгшбаева Зина Байбагусовна, доктор биологических наук, , Казахстан
 Фатеева Надежда Дмитриевич, доктор биологических наук, профессор, Россия
 Ахмадиев Габдулахат Маликович, доктор ветеринарных наук, профессор, Россия
 Шевченко Лариса Васильевна, доктор ветеринарных наук, профессор, Украина
 Анимича Евгений Георгиевич, доктор географических наук, профессор, Россия
 Сухова Мария Геннадьевна, доктор географических наук, доцент, Россия
 Иржи Хлауха, доктор геолого-минералогических наук, профессор, Чехия
 Федоришин Дмитро Дмитриевич, доктор геолого-минералогических наук, профессор, Украина
 Кокебаева Гульжаухар Какеновна, доктор исторических наук, профессор, Казахстан
 Отепова Гульфира Елубаевна, доктор исторических наук, профессор, Казахстан
 Тригуб Петр Никитович, доктор исторических наук, профессор, Украина
 Элезович М. Далибор , доктор исторических наук, доцент, Сербия
 Визир Вадим Анатольевич, доктор медицинских наук, профессор, Украина
 Федянина Людмила Николаевна, доктор медицинских наук, профессор, Россия
 Орлов Николай Михайлович, доктор наук государственного управления, доцент, Украина
 Величко Степан Петрович, доктор педагогических наук, профессор, Украина
 Гавриленко Наталья Николаевна, доктор педагогических наук, доцент, Россия
 Гилев Геннадий Андреевич, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Дорофеев Андрей Викторович, доктор педагогических наук, доцент, Россия
 Карпова Наталья Константиновна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Мишенина Татьяна Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Украина
 Николаева Алла Дмитриевна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Растрьгина Алла Николаевна, доктор педагогических наук, профессор, Украина
 Сидорович Марина Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Украина
 Смирнов Евгений Иванович, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Фатыхова Алевтина Леонтьевна, доктор педагогических наук, доцент, Россия
 Федотова Галина Александровна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Ходакова Нина Павловна, доктор педагогических наук, доцент, Россия
 Чигиринская Наталья Вячеславовна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Чуркова Татьяна Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Россия
 Латыгина Наталья Анатольевна, доктор политологических наук, профессор, Украина
 Сирота Наум Михайлович, доктор политологических наук, профессор, Россия
 Хребина Светлана Владимировна, доктор психологических наук, профессор, Россия
 Вожегова Раиса Анатольевна, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Денисов Сергей Александрович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Россия
 Жостонов Ольга Игоревна, доктор сельскохозяйственных наук, , Украина
 Костенко Василий Иванович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Котляров Владимир Владиславович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Россия
 Морозов Алексей Владимирович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Патыка Николай Владимирович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Ребезов Максим Борисович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Россия
 Тарарико Юрий Александрович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, Украина
 Мальцева Анна Васильевна, доктор социологических наук, доцент, Россия
 Стегний Василий Николаевич, доктор социологических наук, профессор, Россия
 Тарасенко Лариса Викторовна, доктор социологических наук, профессор, Россия
 Аверченков Владимир Иванович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Антонов Валерий Николаевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Быков Юрий Александрович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Гончарук Сергей Миронович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Захаров Олег Владимирович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Капайда Владимир Тимофеевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Капитанов Василий Павлович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Кириллова Елена Викторовна, доктор технических наук, доцент, Украина
 Коваленко Петр Иванович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Копей Богдан Владимирович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Косенко Надежда Федоровна, доктор технических наук, доцент, Россия
 Круглов Валерий Михайлович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Кудерин Марат Кривобавич, доктор технических наук, профессор, Казахстан
 Лебедев Анатолий Тимофеевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Ломотко Денис Викторович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Макарова Ирина Викторовна, доктор технических наук, профессор, Россия
 Морозова Татьяна Юрьевна, доктор технических наук, профессор, Россия
 Павленко Анатолий Михайлович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Парунакян Ваагн Эмильевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Пачурин Герман Васильевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Першин Владимир Федорович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Пиганов Михаил Николаевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Поляков Андрей Павлович, доктор технических наук, профессор, Украина

Попов Виктор Сергеевич, доктор технических наук, профессор, Россия
 Рокочинский Анатолий Николаевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Ромащенко Михаил Иванович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Семенов Георгий Никифорович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Сухенко Юрий Григорьевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Устенко Сергей Анатольевич, доктор технических наук, доцент, Украина
 Хабибуллин Рифат Габдулхакович, доктор технических наук, профессор, Россия
 Червонный Иван Федорович, доктор технических наук, профессор, Украина
 Шайко-Шайковский Александр Геннадьевич, доктор технических наук, профессор, Украина
 Шербань Игорь Васильевич, доктор технических наук, доцент, Россия
 Бушуева Инна Владимировна, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Волох Дмитрий Степанович, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Георгиевский Геннадий Викторович, доктор фармацевтических наук, старший научный сотрудник, Украина
 Гудзенко Александр Павлович, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Тихонов Александр Иванович, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Шаповалов Валерий Владимирович, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Шаповалова Виктория Алексеевна, доктор фармацевтических наук, профессор, Украина
 Блатов Игорь Анатольевич, доктор физико-математических наук, профессор, Россия
 Кондратов Дмитрий Вячеславович, доктор физико-математических наук, доцент, Россия
 Лялькина Галина Борисовна, доктор физико-математических наук, профессор, Россия
 Малахов А.В., доктор физико-математических наук, профессор, Украина
 Ворожбитова Александра Анатольевна, доктор филологических наук, профессор, Россия
 Лыткина Лариса Владимировна, доктор филологических наук, доцент, Россия
 Попова Таисия Георгиевна, доктор филологических наук, профессор, Россия
 Коваленко Елена Михайловна, доктор философских наук, профессор, Россия
 Липич Тамара Ивановна, доктор философских наук, доцент, Россия
 Майданюк Ирина Зиновьевна, доктор философских наук, доцент, Украина
 Светлов Виктор Александрович, доктор философских наук, профессор, Россия
 Стовец А.В., доктор философских наук, доцент, Украина
 Антрашцева Надежда Михайловна, доктор химических наук, профессор, Украина
 Бажева Рима Чамаловна, доктор химических наук, профессор, Россия
 Гризодуб Александр Иванович, доктор химических наук, профессор, Украина
 Ермагамбет Болат Толеуханович, доктор химических наук, профессор, Казахстан
 Максим Виктор Иванович, доктор химических наук, профессор, Украина
 Ангелова Поля Георгиевна, доктор экономических наук, профессор, Болгария
 Безденежных Татьяна Ивановна, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Бурда Алексей Григорьевич, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Грановская Людмила Николаевна, доктор экономических наук, профессор, Украина
 Дорохина Елена Юрьевна, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Климова Наталья Владимировна, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Кочинев Юрий Юрьевич, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Курмаев Петр Юрьевич, доктор экономических наук, профессор, Украина
 Лапкина Инна Александровна, доктор экономических наук, профессор, Украина
 Мельник Алёна Алексеевна, доктор экономических наук, доцент, Украина
 Милыева Лариса Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Пахомова Елена Анатольевна, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Резников Андрей Валентинович, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Савельева Нелли Александровна, доктор экономических наук, профессор, Россия
 Соколова Надежда Геннадьевна, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Стрельцова Елена Дмитриевна, доктор экономических наук, доцент, Россия
 Батыргареева Владислава Станиславовна, доктор юридических наук, , Украина
 Гетьман Анатолий Павлович, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Кафарский Владимир Иванович, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Кириченко Александр Анатольевич, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Степенко Валерий Ефремович, доктор юридических наук, доцент, Россия
 Тонков Евгений Евгеньевич, доктор юридических наук, профессор, Россия
 Шепитко Валерий Юрьевич, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Шишка Роман Богданович, доктор юридических наук, профессор, Украина
 Яременко Василий Васильевич, доктор юридических наук, профессор, Россия
 Кантарович Ю.Л., кандидат искусствоведения, , Украина
 Волгирева Галина Павловна, кандидат исторических наук, доцент, Россия
 Токарева Наталья Геннадьевна, кандидат медицинских наук, доцент, Россия
 Демидова В.Г., кандидат педагогических наук, доцент, Украина
 Могилевская И.М., кандидат педагогических наук, профессор, Украина
 Лебедева Лариса Александровна, кандидат психологических наук, доцент, Россия
 Шаповалов Валентин Валерьевич, кандидат фармацевтических наук, доцент, Украина
 Стовец В.Г., кандидат филологических наук, доцент, Украина
 Зубков Руслан Сергеевич, доктор экономических наук, доцент, Украина
 Толбатов Андрей Владимирович, кандидат технических наук, доцент, Украина
 Шаратов Василий Андреевич, доктор химических наук, доцент, Молдова

Редакційна Рада

Бухаріна Ірина Леонідівна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Гребньова Надія Миколаївна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Гриценко Світлана Анатоліївна, доктор біологічних наук, доцент, Росія
 Каленик Тетяна Кузьмівна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Князева Ольга Олександрівна, доктор біологічних наук, доцент, Росія
 Кузар Олена Володимирівна, доктор біологічних наук, доцент, Казахстан
 Моїсейкіна Людмила Гучаєвна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Нефедьева Олена Едуардівна, доктор біологічних наук, доцент, Росія
 Сентябрьов Микола Миколайович, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Стародубцев Володимир Михайлович, доктор біологічних наук, професор, Україна
 Тестів Борис Вікторович, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Тунгунбаєва Зіна Байбагусовна, доктор біологічних наук, , Казахстан
 Фатєєва Надія Михайлівна, доктор біологічних наук, професор, Росія
 Ахмадієв Габдулахат Маликович, доктор ветеринарних наук, професор, Росія
 Шевченко Лариса Василівна, доктор ветеринарних наук, професор, Україна
 Аніміца Євген Георгійович, доктор географічних наук, професор, Росія
 Сухова Марія Геннадіївна, доктор географічних наук, доцент, Росія
 Іржі Хлаула, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, Чехія
 Федоришин Дмитро Дмитрович, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, Україна
 Кокебаєва Гульжаухар Какеновна, доктор історичних наук, професор, Казахстан
 Отепова Гульфіра Елубаєвна, доктор історичних наук, професор, Казахстан
 Тригуб Петро Микитович, доктор історичних наук, професор, Україна
 Елєзовіч М. Далібор, доктор історичних наук, доцент, Сербія
 Візір Вадим Анатолійович, доктор медичних наук, професор, Україна
 Федяніна Людмила Миколаївна, доктор медичних наук, професор, Росія
 Орлов Микола Михайлович, доктор наук з державного управління, доцент, Україна
 Величко Степан Петрович, доктор педагогічних наук, професор, Україна
 Гавриленко Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, доцент, Росія
 Гилев Геннадій Андрійович, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Дорофєєв Андрій Вікторович, доктор педагогічних наук, доцент, Росія
 Карпова Наталія Костянтинівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Мішеніна Тетяна Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Україна
 Миколаєва Алла Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Растригіна Алла Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Україна
 Сидорович Марина Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Україна
 Смирнов Євген Іванович, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Фатихова Алевтина Леонітівна, доктор педагогічних наук, доцент, Росія
 Федотова Галина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Ходакова Ніна Павлівна, доктор педагогічних наук, доцент, Росія
 Чигиринська Наталія В'ячеславівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Чурєкова Тетяна Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, Росія
 Латигіна Наталія Анатоліївна, доктор політологічних наук, професор, Україна
 Сирота Наум Михайлович, доктор політологічних наук, професор, Росія
 Хребіна Світлана Володимирівна, доктор психологічних наук, професор, Росія
 Вожегова Раїса Анатоліївна, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Денисов Сергій Олександрович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Росія
 Жовтоног Ольга Ігорівна, доктор сільськогосподарських наук, , Україна
 Костенко Василь Іванович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Котляров Володимир Владиславович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Росія
 Морозов Олексій Володимирович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Патика Микола Володимирович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Ребезов Максим Борисович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Росія
 Тараріко Юрій Олександрович, доктор сільськогосподарських наук, професор, Україна
 Мальцева Анна Василівна, доктор соціологічних наук, доцент, Росія
 Стегній Василь Миколайович, доктор соціологічних наук, професор, Росія
 Тарасенко Лариса Вікторівна, доктор соціологічних наук, професор, Росія
 Аверченко Володимир Іванович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Антонов Валерій Миколайович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Биков Юрій Олександрович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Гончарук Сергій Миронович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Захаров Олег Володимирович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Калайда Володимир Тимофійович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Калітанів Василь Павлович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Кирилова Олена Вікторівна, доктор технічних наук, доцент, Україна
 Коваленко Петро Іванович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Коней Богдан Володимирович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Косенко Надія Федорівна, доктор технічних наук, доцент, Росія
 Круглов Валерій Михайлович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Кудерін Марат Крикбаєвіч, доктор технічних наук, професор, Казахстан
 Лебедєв Анатолій Тимофійович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Ломоток Денис Вікторович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Макарова Ірина Вікторівна, доктор технічних наук, професор, Росія
 Морозова Тетяна Юріївна, доктор технічних наук, професор, Росія
 Павленко Анатолій Михайлович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Парунакян Ваагн Емільович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Пачурін Герман Васильович, доктор технічних наук, професор, Росія

Першин Володимир Федорович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Піганов Михайло Миколайович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Поляков Андрій Павлович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Попов Віктор Сергійович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Рокочінський Анатолій Миколайович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Ромащенко Михайло Іванович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Семенцов Георгій Никифорович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Сухенко Юрій Григорович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Устенко Сергій Анатолійович, доктор технічних наук, доцент, Україна
 Хабібуллін Рифат Габдулхакович, доктор технічних наук, професор, Росія
 Червоний Іван Федорович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Шайко-Шайковський Олександр Геннадійович, доктор технічних наук, професор, Україна
 Щербань Ігор Васильович, доктор технічних наук, доцент, Росія
 Бушуєва Інна Володимирівна, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Волох Дмитро Степанович, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Георгієвський Геннадій Вікторович, доктор фармацевтичних наук, старший науковий співробітник, Україна
 Гудзенко Олександр Павлович, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Тихонов Олександр Іванович, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Шаповалов Валерій Володимирович, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Шаповалова Вікторія Олексіївна, доктор фармацевтичних наук, професор, Україна
 Білатов Ігор Анатолійович, доктор фізико-математичних наук, професор, Росія
 Кондратов Дмитро В'ячеславович, доктор фізико-математичних наук, доцент, Росія
 Лялькіна Галина Борисівна, доктор фізико-математичних наук, професор, Росія
 Малахов А.В., доктор фізико-математичних наук, професор, Україна
 Ворожбітова Олександра Анатоліївна, доктор фізико-математичних наук, професор, Росія
 Литкіна Лариса Володимирівна, доктор філологічних наук, доцент, Росія
 Попова Таїсія Георгіївна, доктор філологічних наук, професор, Росія
 Коваленко Олена Михайлівна, доктор філософських наук, професор, Росія
 Ліпич Тамара Іванівна, доктор філософських наук, доцент, Росія
 Майданюк Ірина Зіновіївна, доктор філософських наук, доцент, Україна
 Светлов Віктор Олександрович, доктор філософських наук, професор, Росія
 Стовец А.В., доктор філософських наук, доцент, Україна
 Антрапцева Надія Михайлівна, доктор хімічних наук, професор, Україна
 Бажєв Риму Чамаловна, доктор хімічних наук, професор, Росія
 Гризодуб Олександр Іванович, доктор хімічних наук, професор, Україна
 Ермагамбет Болат Толеуханович, доктор хімічних наук, професор, Казахстан
 Максін Віктор Іванович, доктор хімічних наук, професор, Україна
 Ангелова Поля Георгієва, доктор економічних наук, професор, Болгарія
 Безденежних Тетяна Іванівна, доктор економічних наук, професор, Росія
 Бурда Олексій Григорович, доктор економічних наук, професор, Росія
 Грановська Людмила Миколаївна, доктор економічних наук, професор, Україна
 Дорохіна Олена Юріївна, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Климова Наталія Володимирівна, доктор економічних наук, професор, Росія
 Кочинев Юрій Юрійович, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Курман Петро Юрійович, доктор економічних наук, професор, Україна
 Лапкіна Інна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, Україна
 Мельник Олена Олексіївна, доктор економічних наук, доцент, Україна
 Міляєва Лариса Григорівна, доктор економічних наук, професор, Росія
 Пахомова Олена Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Резніков Андрій Валентинович, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Савельєва Неллі Олександрівна, доктор економічних наук, професор, Росія
 Соколова Надія Геннадіївна, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Стрельцова Олена Дмитрівна, доктор економічних наук, доцент, Росія
 Батиргарєєва Владислава Станіславівна, доктор юридичних наук, , Україна
 Гетьман Анатолій Павлович, доктор юридичних наук, професор, Україна
 Кафарський Володимир Іванович, доктор юридичних наук, професор, Україна
 Кириченко Олександр Анатолійович, доктор юридичних наук, професор, Україна
 Степенко Валерій Єфремович, доктор юридичних наук, доцент, Росія
 Тонков Євген Євгенович, доктор юридичних наук, професор, Росія
 Шпітцько Валерій Юрійович, доктор юридичних наук, професор, Україна
 Шішка Роман Богданович, доктор юридичних наук, професор, Росія
 Яровенко Василь Васильович, доктор юридичних наук, професор, Росія
 Кантаровіч Ю.Л., кандидат мистецтвознавства, , Україна
 Волгірева Галина Павлівна, кандидат історичних наук, доцент, Росія
 Токарева Наталія Геннадіївна, кандидат медичних наук, доцент, Росія
 Демидова В.Г., кандидат педагогічних наук, доцент, Україна
 Могилевська І.М., кандидат педагогічних наук, професор, Україна
 Лебедєва Лариса Олександрівна, кандидат психологічних наук, доцент, Росія
 Шаповалов Валентин Валерійович, кандидат фармацевтичних наук, доцент, Україна
 Стовец В.Г., кандидат філологічних наук, доцент, Україна
 Зубков Руслан Сергійович, доктор економічних наук, доцент, Україна
 Толбатов Андрій Володимирович, кандидат технічних наук, доцент, Україна
 Шарагов Василь Андрійович, доктор хімічних наук, доцент, Молдова

Editorial board

- Bukharina Irina Leonidovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Grebneva Nadezhda Nikolayevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Gritsenko Svetlana Anatol'yevna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Russia
 Kalenik Tat'yana Kuz'minichna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Knyazeva Ol'ga Aleksandrovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Russia
 Kukhar Yelena Vladimirovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Kazakhstan
 Moiseykina Lyudmila Guchayevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Nefed'yeva Yelena Eduardovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Russia
 Sentyabrev Nikolay Nikolayevich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Starodubtsev Vladimir Mikhaylovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Ukraine
 Testov Boris Viktorovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Tungushbayeva Zina Baybagusovna, Doctor of Biological Sciences, , Kazakhstan
 Fateyeva Nadezhda Mikhaylovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
 Akhmediyev Gabdulakhat Malikovich, Doctor of Veterinary Science, Professor, Russia
 Shevchenko Larisa Vasil'yevna, Doctor of Veterinary Science, Professor, Ukraine
 Animitsa Yevgeniy Georgiyevich, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Russia
 Sukhova Mariya Gennad'yevna, Doctor of Geographical Sciences, assistant professor, Russia
 Irzhi Khakhula, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Czech Republic
 Fedorishin Dmitro Dmitrovich, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Ukraine
 Kokebayeva Gul'zhaukhar Kakenovna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kazakhstan
 Otepova Gul'fira Yelubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kazakhstan
 Trigub Petr Nikitovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ukraine
 Elezovich M. Dalibor, Doctor of Historical Sciences, assistant professor, Serbia
 Vizir Vadim Anatol'yevich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Ukraine
 Fedyanina Lyudmila Nikolayevna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Russia
 Orlov Nikolay Mikhaylovich, Doctor of Science in Public Administration, assistant professor, Ukraine
 Velichko Stepan Petrovich, doctor of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
 Gavrilenko Nataliya Nikolayevna, doctor of pedagogical sciences, assistant professor, Russia
 Gilev Gennadiy Andreyevich, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Dorofeyev Andrey Viktorovich, doctor of pedagogical sciences, assistant professor, Russia
 Karpova Nataliya Konstantinovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Mishenina Tat'yana Mikhaylovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
 Nikolayeva Alla Dmitriyevna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Rastrygina Alla Nikolayevna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
 Sidorovich Marina Mikhaylovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
 Smirnov Yevgeniy Ivanovich, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Fatykhova Alevtina Leont'yevna, doctor of pedagogical sciences, assistant professor, Russia
 Fedotova Galina Aleksandrovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Khodakova Nina Pavlovna, doctor of pedagogical sciences, assistant professor, Russia
 Chigirinskaya Natal'ya Vyacheslavovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Churekova Tat'yana Mikhaylovna, doctor of pedagogical sciences, Professor, Russia
 Latygina Natal'ya Anatol'yevna, Doctor of Political Sciences, Professor, Ukraine
 Sirota Naum Mikhaylovich, Doctor of Political Sciences, Professor, Russia
 Khrebina Svetlana Vladimirovna, Doctor of Psychology, Professor, Russia
 Vozhegova Raisa Anatol'yevna, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Denisov Sergey Aleksandrovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Russia
 Zhovtonog Ol'ga Igorevna, doctor of agricultural sciences, , Ukraine
 Kostenko Vasilii Ivanovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Kotlyarov Vladimir Vladislavovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Russia
 Morozov Aleksey Vladimirovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Patyka Nikolay Vladimirovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Rebezov Maksim Borisovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Russia
 Tarariko Yuriy Aleksandrovich, doctor of agricultural sciences, Professor, Ukraine
 Mal'tseva Anna Vasil'yevna, Doctor of Sociology, assistant professor, Russia
 Stegny Vasilii Nikolayevich, Doctor of Sociology, Professor, Russia
 Tarasenko Larisa Viktorovna, Doctor of Sociology, Professor, Russia
 Averbchenkov Vladimir Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Antonov Valeriy Nikolayevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Bykov Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Goncharuk Sergey Mironovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Zakharov Oleg Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Kalayda Vladimir Timofeyevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Kapitanov Vasilii Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Kirillova Yelena Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Ukraine
 Kovalenko Petr Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Kopey Bogdan Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Kosenko Nadezhda Fedorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Russia
 Kruglov Valeriy Mikhaylovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Kuderin Marat Krykbaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazakhstan
 Lebedev Anatoliy Timofeyevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Lomoto Denis Viktorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Makarova Irina Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Morozova Tat'yana Yur'yevna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Pavlenko Anatoliy Mikhaylovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Parunakyan Vaagn Emil'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Pachurin German Vasil'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Pershin Vladimir Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Piganov Mikhail Nikolayevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Polyakov Andrey Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Popov Viktor Sergeyevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Rokochinskiy Anatoliy Nikolayevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Romashchenko Mikhail Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Sementsov Georgiy Nikiforovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Sukhenko Yuriy Grigor'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Ustenko Sergey Anatol'yevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Ukraine
 Khabibullin Rifat Gabdulkhakovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
 Chervonny Ivan Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Shayko-Shaykovskiy Aleksandr Gennad'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Shibayev Aleksandr Grigor'yevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Shcherban' Igor' Vasil'yevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Russia
 Bushuyeva Inna Vladimirovna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Volokh Dmitriy Stepanovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Georgiyevskiy Gennadiy Viktorovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Senior Researcher, Ukraine
 Gudzenko Aleksandr Pavlovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Tikhonov Aleksandr Ivanovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Shapovalov Valeriy Vladimirovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Shapovalova Viktoriya Alekseyevna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Ukraine
 Blatov Igor' Anatol'yevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Russia
 Kondratov Dmitriy Vyacheslavovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, assistant professor, Russia
 Lya'l'kina Galina Borisovna, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Russia
 Malakhov A.V., Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Ukraine
 Vorozhbitova Aleksandra Anatol'yevna, doctor of philology, Professor, Russia
 Lytkina Larisa Vladimirovna, doctor of philology, assistant professor, Russia
 Popova Taisiya Georgiyevna, doctor of philology, Professor, Russia
 Kovalenko Yelena Mikhaylovna, doctor of philosophical science, Professor, Russia
 Lipich Tamara Ivanovna, doctor of philosophical science, assistant professor, Russia
 Maydanyuk Irina Zinoviyevna, doctor of philosophical science, assistant professor, Ukraine
 Svetlov Viktor Aleksandrovich, doctor of philosophical science, Professor, Russia
 Stovpets A.V., doctor of philosophical science, assistant professor, Ukraine
 Antraptseva Nadezhda Mikhaylovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Ukraine
 Bazheva Rima Chamalovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Russia
 Grizodub Aleksandr Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Ukraine
 Yermagambet Bolat Toleukhanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Kazakhstan
 Maksin Viktor Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Ukraine
 Angelova Polya Georgiyevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Bulgaria
 Bezdenezhnykh Tat'yana Ivanovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Burda Aleksey Grigor'yevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Granovskaya Lyudmila Nikolayevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Ukraine
 Dorokhina Yelena Yur'yevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Klimova Natal'ya Vladimirovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Kochinev Yuriy Yur'yevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Kurmayev Petr Yur'yevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Ukraine
 Lapkina Inna Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Ukraine
 Mel'nik Alona Alekseyevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Ukraine
 Milyayeva Larisa Grigor'yevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Pakhomova Yelena Anatol'yevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Reznikov Andrey Valentinovich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Savelyeva Nelli Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Russia
 Sokolova Nadezhda Gennad'yevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Strel'tsova Yelena Dmitriyevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Russia
 Batyrgareyeva Vladislava Stanislavovna, doctor of law, , Ukraine
 Get'man Anatoliy Pavlovich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Kafarskiy Vladimir Ivanovich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Kirichenko Aleksandr Anatol'yevich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Stepenko Valeriy Yefremovich, doctor of law, assistant professor, Russia
 Tonkov Yevgeniy Yevgen'yevich, doctor of law, Professor, Russia
 Shepit'ko Valeriy Yur'yevich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Shishka Roman Bogdanovich, doctor of law, Professor, Ukraine
 Yarovenko Vasilii Vasil'yevich, doctor of law, Professor, Russia
 Kantarovich YU.L., Ph.D. in History of Arts, , Ukraine
 Volgireva Galina Pavlovna, Candidate of Historical Sciences, assistant professor, Russia
 Tokareva Natal'ya Gennad'yevna, Candidate of Medical Sciences, assistant professor, Russia
 Demidova V.G., Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, Ukraine
 Mogilevskaya I.M., Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Ukraine
 Lebedeva Larisa Aleksandrovna, Candidate of Psychological Sciences, assistant professor, Russia
 Yatsenko Olexsandr Volodymyrovych, Candidate of Technical Sciences, Professor, Ukraine
 Shapovalov Valentin Valer'yevich, Candidate of Pharmaceutical Sciences, assistant professor, Ukraine
 Stovpets V.G., Candidate of Philology, assistant professor, Ukraine
 Ruslan Zubkov, Doctor of Economics, Associate Professor, Ukraine
 Tolbatov Andrey Vladimirovich, candidate of technical sciences, associate professor, Ukraine
 Sharagov Vasily Andreevich, Doctor of Chemistry, Associate Professor, Moldova

О журнале

Международный научный периодический журнал "**Modern Scientific Researches**" получил большое признание среди отечественных и зарубежных интеллектуалов. Сегодня в журнале публикуются авторы из России, Украины, Молдовы, Казахстана, Беларуси, Чехии, Болгарии, Литвы, Польши и других государств.

Учрежден в 2017 году. Периодичность выхода: 4 раза в год.

Основными целями журнала являются:

- содействие обмену знаниями в научном сообществе;
- помощь молодым ученым в информировании научной общественности об их научных достижениях;
- создание основы для инноваций и новых научных подходов, а также открытий в неизвестных областях;
- содействие объединению профессиональных научных сил и формирование нового поколения ученых-специалистов в разных сферах.

Журнал целенаправленно знакомит читателя с оригинальными исследованиями авторов в различных областях науки, лучшими образцами научной публицистики.

Публикации журнала предназначены для широкой читательской аудитории – всех тех, кто любит науку. Материалы, публикуемые в журнале, отражают актуальные проблемы и затрагивают интересы всей общественности.

Каждая статья журнала включает обобщающую информацию на английском языке.

Журнал зарегистрирован в INDEXCOPERNICUS.

Про журнал

Міжнародний науковий періодичний журнал "**Modern Scientific Researches**" отримав велике визнання серед вітчизняних і зарубіжних інтелектуалів. Сьогодні в журналі публікуються автори з Росії, України, Молдови, Казахстану, Білорусі, Чехії, Болгарії, Литви, Польщі та інших держав.

Дата заснування в 2018 році. Періодичність виходу: 4 рази на рік

Основними цілями журналу є:

- сприяння обміну знаннями в науковому співтоваристві;
- допомога молодим вченим в інформуванні наукової громадськості про їх наукові досягнення;
- створення основи для інновацій і нових наукових підходів, а також відкриттів в невідомих областях;
- сприяння об'єднанню фахових наукових сил і формування нового покоління вчених-фахівців в різних сферах.

Журнал цілеспрямовано знайомить читача з оригінальними дослідженнями авторів в різних областях науки, кращими зразками наукової публіцистики.

Публікації журналу призначені для широкої читачької аудиторії - усіх тих, хто любить науку. Матеріали, що публікуються в журналі, відображають актуальні проблеми і зачіпають інтереси всієї громадськості.

Кожна стаття журналу включає узагальнюючу інформацію англійською мовою.

Журнал зареєстрований в INDEXCOPERNICUS.

About the journal

The International Scientific Periodical Journal "**Modern Scientific Researches**" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from Russia, Ukraine, Moldova, Kazakhstan, Belarus, Czech Republic, Bulgaria, Lithuania, Poland and other countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS.

Требования к статьям

Статьи должны соответствовать тематическому профилю журнала, отвечать международным стандартам научных публикаций и быть оформленными в соответствии с установленными правилами. Они также должны представлять собой изложение результатов оригинального авторского научного исследования, быть вписанными в контекст отечественных и зарубежных исследований по этой тематике, отражать умение автора свободно ориентироваться в существующем библиографическом контексте по затрагиваемым проблемам и адекватно применять общепринятую методологию постановки и решения научных задач.

Все тексты должны быть написаны литературным языком, отредактированы и соответствовать научному стилю речи. Некорректность подбора и недостоверность приводимых авторами фактов, цитат, статистических и социологических данных, имен собственных, географических названий и прочих сведений может стать причиной отклонения присланного материала (в том числе – на этапе регистрации).

Все таблицы и рисунки в статье должны быть пронумерованы, иметь заголовки и ссылки в тексте. Если данные заимствованы из другого источника, на него должна быть дана библиографическая ссылка в виде примечания.

Название статьи, ФИО авторов, учебные заведения (кроме основного языка текста) должны быть представлены и на английском языке.

Статьи должны сопровождаться аннотацией и ключевыми словами на языке основного текста и обязательно на английском языке. Аннотация должна быть выполнена в форме краткого текста, который раскрывает цель и задачи работы, ее структуру и основные полученные выводы. Аннотация представляет собой самостоятельный аналитический текст и должна давать адекватное представление о проведенном исследовании без необходимости обращения к статье. Аннотация на английском (Abstract) должна быть написана грамотным академическим языком.

Приветствуется наличие УДК, ББК, а также (для статей по Экономике) код JEL (<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>)

Принятие материала к рассмотрению не является гарантией его публикации. Зарегистрированные статьи рассматриваются редакцией и при формальном и содержательном соответствии требованиям журнала направляются на экспертное рецензирование, в том числе через открытое обсуждение с помощью веб-ресурса www.sworld.education.

В журнале могут быть размещены только ранее неопубликованные материалы.

Вимоги до статей

Статті повинні відповідати тематичному профілю журналу, відповідати міжнародним стандартам наукових публікацій і бути оформленими відповідно до встановлених правил. Вони також повинні представляти собою виклад результатів оригінального авторського наукового дослідження, бути вписаними в контекст вітчизняних і зарубіжних досліджень з цієї тематики, відображати вміння автора вільно орієнтуватися в існуючому бібліографічному контексті по піднятим проблемам і адекватно застосовувати загальноприйнятну методологію постановки і вирішення наукових завдань.

Всі тексти повинні бути написані літературною мовою, відредаговані і відповідати науковому стилю мовлення.

Некоректність підбору і недостовірність наведених авторами фактів, цитат, статистичних та соціологічних даних, власних імен, географічних назв та інших відомостей може стати причиною відхилення надісланого матеріалу (в тому числі - на етапі реєстрації).

Всі таблиці і рисунки в статті повинні бути пронумеровані, мати заголовки і посилання в тексті. Якщо дані запозичені з іншого джерела, на нього повинні бути бібліографічні посилання у вигляді примітки.

Назва статті, ПІБ авторів, навчальні заклади (крім основної мови тексту) повинні бути представлені і на англійській мові.

Статті повинні супроводжуватися анотацією та ключовими словами на мові основного тексту і обов'язково англійською мовою. Анотація повинна бути виконана у формі короткого тексту, який розкриває мету і завдання роботи, її структуру та основні отримані висновки. Анотація представляє собою самостійний аналітичний текст і повинна давати адекватне уявлення про проведене дослідження без необхідності звернення до статті. Анотація англійською (Abstract) повинна бути написана грамотною академічною мовою.

Заохочується наявність УДК, ББК, а також (для статей по Економіці) код JEL (<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>)

Ухвалення матеріалу до розгляду не є гарантією його публікації. Зареєстровані статті розглядаються редакцією і при формальному і змістовному відповідно до вимог журналу направляються на експертне рецензування, в тому числі через відкрите обговорення за допомогою веб-ресурсу www.sworld.education.

У журналі можуть бути розміщені тільки раніше неопубліковані матеріали.

Requirements for articles

Articles should correspond to the thematic profile of the journal, meet international standards of scientific publications and be formalized in accordance with established rules. They should also be a presentation of the results of the original author's scientific research, be inscribed in the context of domestic and foreign research on this topic, reflect the author's ability to freely navigate in the existing bibliographic context on the problems involved and adequately apply the generally accepted methodology of setting and solving scientific problems.

All texts should be written in literary language, edited and conform to the scientific style of speech. Incorrect selection and unreliability of the facts, quotations, statistical and sociological data, names of own, geographical names and other information cited by the authors can cause the rejection of the submitted material (including at the registration stage).

All tables and figures in the article should be numbered, have headings and links in the text. If the data is borrowed from another source, a bibliographic reference should be given to it in the form of a note.

The title of the article, the full names of authors, educational institutions (except the main text language) should be presented in English.

Articles should be accompanied by an annotation and key words in the language of the main text and must be in English. The abstract should be made in the form of a short text that reveals the purpose and objectives of the work, its structure and main findings. The abstract is an independent analytical text and should give an adequate idea of the research conducted without the need to refer to the article. Abstract in English (Abstract) should be written in a competent academic language.

The presence of UDC, BBK

Acceptance of the material for consideration is not a guarantee of its publication. Registered articles are reviewed by the editorial staff and, when formally and in substance, the requirements of the journal are sent to peer review, including through an open discussion using the web resource www.sworld.education

Only previously unpublished materials can be posted in the journal.

Положение об этике публикации научных данных и ее нарушениях

Редакция журнала осознает тот факт, что в академическом сообществе достаточно широко распространены случаи нарушения этики публикации научных исследований. В качестве наиболее заметных и вопиющих можно выделить плагиат, направление в журнал ранее опубликованных материалов, незаконное присвоение результатов чужих научных исследований, а также фальсификацию данных. Мы выступаем против подобных практик.

Редакция убеждена в том, что нарушения авторских прав и моральных норм не только неприемлемы с этической точки зрения, но и служат преградой на пути развития научного знания. Потому мы полагаем, что борьба с этими явлениями должна стать целью и результатом совместных усилий наших авторов, редакторов, рецензентов, читателей и всего академического сообщества. Мы призываем всех заинтересованных лиц сотрудничать и участвовать в обмене информацией в целях борьбы с нарушением этики публикации научных исследований.

Со своей стороны редакция готова приложить все усилия к выявлению и пресечению подобных неприемлемых практик. Мы обещаем принимать соответствующие меры, а также обращать пристальное внимание на любую предоставленную нам информацию, которая будет свидетельствовать о неэтичном поведении того или иного автора.

Обнаружение нарушений этики влечет за собой отказ в публикации. Если будет выявлено, что статья содержит откровенную клевету, нарушает законодательство или нормы авторского права, то редакция считает себя обязанной удалить ее с веб-ресурса и из баз цитирования. Подобные крайние меры могут быть применены исключительно при соблюдении максимальной открытости и публичности.

Положення про етику публікації наукових даних і її порушеннях

Редакція журналу усвідомлює той факт, що в академічній спільноті досить широко поширені випадки порушення етики публікації наукових досліджень. В якості найбільш помітних можна виділити плагиат, відправлення в журнал раніше опублікованих матеріалів, незаконне привласнення результатів чужих наукових досліджень, а також фальсифікацію даних. Ми виступаємо проти подібних практик.

Редакція переконана в тому, що порушення авторських прав і моральних норм не тільки неприйнятні з етичної точки зору, але і служать перешкодою на шляху розвитку наукового знання. Тому ми вважаємо, що боротьба з цими явищами повинна стати метою і результатом спільних зусиль наших авторів, редакторів, рецензентів, читачів і усієї академічної спільноти. Ми закликаємо всіх зацікавлених осіб співпрацювати і брати участь в обміні інформацією з метою боротьби з порушенням етики публікації наукових досліджень.

Зі свого боку редакція готова докласти всіх зусиль до виявлення та припинення подібних неприйнятних практик. Ми обіцяємо вживати відповідних заходів, а також звертати пильну увагу на будь-яку надану нам інформацію, яка буде свідчити про неетичну поведінку того чи іншого автора.

Виявлення порушень етики тягне за собою відмову в публікації. Якщо буде виявлено, що стаття містить відвертий наклеп, порушує законодавство або норми авторського права, то редакція вважає себе зобов'язаною видалити її з веб-ресурсу і з баз цитування. Подібні крайні заходи можуть бути застосовані виключно при дотриманні максимальної відкритості і публічності.

Regulations on the ethics of publication of scientific data and its violations

The editors of the journal are aware of the fact that in the academic community there are quite widespread cases of violation of the ethics of the publication of scientific research. As the most notable and egregious, one can single out plagiarism, the posting of previously published materials, the misappropriation of the results of foreign scientific research, and falsification of data. We oppose such practices.

The editors are convinced that violations of copyrights and moral norms are not only ethically unacceptable, but also serve as a barrier to the development of scientific knowledge. Therefore, we believe that the fight against these phenomena should become the goal and the result of joint efforts of our authors, editors, reviewers, readers and the entire academic community. We encourage all stakeholders to cooperate and participate in the exchange of information in order to combat the violation of the ethics of publication of scientific research.

For its part, the editors are ready to make every effort to identify and suppress such unacceptable practices. We promise to take appropriate measures, as well as pay close attention to any information provided to us, which will indicate unethical behavior of one or another author.

Detection of ethical violations entails refusal to publish. If it is revealed that the article contains outright slander, violates the law or copyright rules, the editorial board considers itself obliged to remove it from the web resource and from the citation bases. Such extreme measures can be applied only with maximum openness and publicity.

УДК 657.1

COMPARISON OF ACCOUNTING POLICIES IN ACCOUNTING AND MANAGEMENT ACCOUNTING**СРАВНЕНИЕ АСПЕКТОВ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ В БУХГАЛТЕРСКОМ И УПРАВЛЕНЧЕСКОМ УЧЕТЕ****Pokrovskaja L.L. / Покровская Л.Л.***ph.d., associate professor/к.э.н., доцент*

ORCID: 0000-0001-7924-2691

SPIN: 8138-4321

*Санкт-Петербургский государственный политехнический университет**Петра Великого, Санкт-Петербург, ул. Политехническая, 29, 194021*

Аннотация. Актуальность рассмотренных вопросов в статье заключается в том, что современные подходы к управлению предприятием предполагают, что управленческая и бухгалтерская отчетность должны строиться на единых данных, с едиными аналитическими признаками, формироваться в единые сроки. Это требует разработки учетной политики как для целей бухгалтерского, так и для управленческого учета. Цель исследования- сравнить учетные политики для бухгалтерского и управленческого учета. Качественно разработанная и грамотно изложенная методика сбора и обработки информации, которая наилучшим образом подходит для данной организации, предоставляет руководству оперативную и достоверную информацию для принятия взвешенных управленческих решений.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, затраты, отчетность, прибыль, реализация, себестоимость, управленческий учет.

Вступление. В идеале управленческая и бухгалтерская отчетность должны строиться на единых данных, с едиными аналитическими признаками, формироваться в единые сроки. Как вариант, вводится понятие «операционного дня», в течение которого все финансовые операции должны быть учтены в информационной системе [1, с.17].

В российской практике конца 90-х - начала 2000-х гг. такая ситуация скорее редкость, поскольку некоторые предприятия формируют отчетность при несогласованности бухгалтерского и управленческого учета.

Укажем несколько существенных отличий ведения управленческой учетной политики от бухгалтерской.

Основной текст. В бухгалтерском учете стоимость товаров (готовой продукции, сырья и материалов) учитывается без НДС, на некоторых предприятиях стоимость товаров может включать НДС, так как связывает сумму товара с применяемой системой налогообложения [2, с.138].

Далее, учет готовой продукции производится по себестоимости. На предприятиях учет готовой продукции может вестись в продажных ценах. Это показывает сумму средств, которую предприятие может получить после продажи, т.е. будущая прибыль от продаж уже учитывается в стоимости готовой продукции.

Списание НДС, уплаченного и отнесенного на дебет счета «Расчеты с бюджетом» означает уменьшение управленческой прибыли и стимулирует налоговую оптимизацию. Мелкие суммы затрат учитываются по оплате, а не по

начислению. Такая практика достаточно распространена, но игнорирование «неначисленной задолженности» может привести к искажению финансовых результатов.

Отражение основных средств в бухгалтерской отчетности осуществляется без амортизации в течение года, такой метод подходит для предприятий с небольшим количеством основных средств.

При этом осуществляется конвертация бухгалтерских проводок в управленческие проводки, и на их базе формируется управленческая отчетность, например баланс и прочая. Такой путь является более трудоемким, чем ведение только бухгалтерского учета, но менее трудоемким, чем параллельное ведение двух учетов: бухгалтерского и оперативного (управленческого).

Учетная политика *управленческого учета* – это применяемые методы учета затрат, входящих в себестоимость реализованной продукции (работ, услуг), с помощью которых составляются отчеты руководству для принятия эффективных управленческих решений. [3]

Организация управленческого учета.

Учет операций проводится на счетах управленческого учета.

Руководство процессом осуществляет руководитель предприятия, который отвечает за результаты, организует процесс формирования управленческого баланса и отчета, отчитывается перед вышестоящей организацией, согласовывает формат отчета: 1С, Excel или другой, а также организует учет всех хозяйственных операций, включая корректировки всех видов.

На каждом предприятии выделяется исполнитель по ведению управленческого учета. На предприятиях с малой численностью персонала им может быть руководитель, либо функция управленческого учета может быть возложена на нескольких лиц согласно квалификации, объему работы, доступа к информации и т.д. Исполнитель осуществляет учет хозяйственных операций, в том числе в бухгалтерии; при необходимости преобразует бухгалтерские проводки в проводки по управленческим счетам; технически готовит отчеты; участвует в согласовании формата отчета.

Рассмотрим методы организации управленческого учета отдельных статей.

Реализация (продажа) товаров, формирование прибыли. Реализация (продажа) товаров фиксируется исключительно в момент отгрузки.

Условия: сумма товара отгруженного равна проданному — переход права собственности; товар оприходованный равнозначен товару купленному. Продажа товаров фиксируется через дебет субсчетов счета 62 «Расчеты с покупателями и заказчиками» независимо от срока оплаты товаров. Оплата, в том числе предоплата, фиксируется по кредиту счета 62 «Расчеты с покупателями и заказчиками». Предоплата формирует кредитовое сальдо по данному покупателю.

Формирование продажи товарно-материальных ценностей (ТМЦ) и других операций, которые приводят к изменению финансового результата (прибыли), осуществляется сложными управленческими проводками, включая кредит счета материальных ценностей.

Оценка запасов и затрат. Учет ТМЦ производится по закупочным ценам без НДС [4, с. 483]. Не исключено ведение управленческого учета ТМЦ с НДС в продажных ценах. В этом случае формирование управленческой прибыли осуществляется не в момент продажи, а в момент закупки товаров. Такое ведение учета требует внесения существенных корректировок в учетную политику и заметно усложняет взаимодействие с бухгалтерским учетом.

При фиксировании неликвидных ценностей осуществляется их переоценка по текущим рыночным ценам с отнесением разницы на прибыли/убытки.

Списание закупленных товаров на себестоимость происходит по средневзвешенной стоимости товаров. В ряде компаний, осуществляющих компьютерный учет движения товаров, используется списание товаров по цене закупки партии. При списании другими методами отличия фиксируются дополнительными документами.

Списание использованных ТМЦ (т.е. стоимости закупаемых товаров и малоценных предметов) на затраты текущего периода осуществляется полностью в 100% размере в текущем периоде.

На затраты текущего периода относятся заработная плата и начисления во внебюджетные фонды, коммерческие расходы, услуги сторонних организаций, ремонт и прочие затраты. Величина прогнозируемых начислений налогов относится на затраты текущего периода.

Проценты по полученным займам учитываются в составе прочих затрат текущего месяца.

Курсовые разницы при расчетах в валюте подлежат зачислению в прибыль/убыток по результатам переоценки (вариант - ежемесячная переоценка или переоценка, осуществляемая в момент совершения операции продажи/реализации/использования товара).

Затраты на реализацию и производство включаются в затраты текущего периода независимо от времени оплаты (вариант - небольшие суммы затрат относятся на затраты текущего периода в момент оплаты).

Начисление НДС осуществляется согласно типовым операциям в зависимости от формы оформления договорных отношений. По умолчанию НДС, уплаченный при покупке товарно-материальных ценностей и заключении договоров со сторонними организациями, списывается сразу в дебет соответствующего субсчета 68 «Расчеты по налогам и сборам», без применения счета 19 «Налог на добавленную стоимость по приобретенным ценностям».

Учет обязательств. Для расчетов с кредиторами используется управленческий счет 60 «Расчеты с поставщиками и подрядчиками», включающий субсчета расчетов с поставщиками товаров и услуг (просроченным и непросроченным).

Покупка товаров фиксируется через кредит субсчетов счета 60 «Расчеты с кредиторами» независимо от срока оплаты товаров. Расчеты, в том числе предоплата, фиксируется в дебет счета 60 «Расчеты с поставщиками и подрядчиками». Предоплата формирует дебетовое сальдо по данному покупателю.

Основные средства. Бухгалтерские счета 01 «Основные средства» и 08

«Вложения во внеоборотные активы» объединяются в управленческий счет 01 «Основные средства и нематериальные активы»

Величина первоначальной стоимости основных средств учитывается по затраченным средствам (инвестициям).

Постановка крупных закупок средств труда на учет по счету 01 «Основные средства и нематериальные активы» осуществляется при суммах более 50-кратного размера минимальной месячной оплаты труда.

Для целей управленческого учета амортизация на основные средства по месяцам не начисляется, либо как вариант - начисляется равномерным методом.

В конце каждого года производится переоценка основных средств по текущей рыночной стоимости с отнесением разницы на прибыли или убытки.

Инвентаризация основных средств и прочих долгосрочных инвестиций осуществляется раз в год, запасов, затрат и обязательств - один раз в месяц. Выявленные суммы расхождений относятся на прибыль (убытки).

Закрытие периода. В конце каждого месяца происходит закрытие периода. Закрытие периода предполагает списание затрат и начисление налогов даже в случае, когда в бухгалтерии налоги начисляются ежеквартально.

Начисление налогов в управленческом учете осуществляется ежемесячно для формирования равномерного распределения затрат в течение года. Начисление налогов по месяцам осуществляется по ожидаемым суммам (например, 1/3 от ожидаемой квартальной суммы), в последний месяц периода доначисляются налоги до достижения точной суммы.

Списание затрат на расходы текущего периода осуществляется методом *direct costing*. Накладные (периодические) затраты относятся строго на затраты текущего периода, прямые затраты, т.е. связанные с выпуском продукции, на затраты текущего периода пропорционально продажам продукции.

Для производственных предприятий допускается начисление затрат методом *standard costing*, при котором накладные затраты относятся на себестоимость продукции для совместности с бухгалтерским учетом.

Затраты по реализации проектов, осуществляющихся в течение более одного периода, накапливаются на субсчете «Затраты прямые» (по сути, как инвестиции в оборотные средства). Списание данных затрат происходит после реализации проекта для фиксирования полученной прибыли.

Списание накладных затрат в дебет счета «Прибыль» осуществляется после принятия управленческого отчета.

Заключение и выводы.

Итак, в статье были рассмотрены основные существенные отличия формирования учетной политики в целях бухгалтерского и управленческого учета.

По итогам вышеизложенного можно сделать следующие выводы.

Экономический субъект дополнительно формирует перечень собственных управленческих операций, который утверждается руководством.

Для минимизации разночтений все выбранные методы бухгалтерской учетной политики в соответствие с управленческой учетной политикой необходимо закрепить во внутреннем документе.

Список литературы:

1. Волкова О. Н. Управленческий учет: учебник и практикум для академического бакалавриата — М. : Издательство Юрайт, 2017. — 461 с.
2. Островская О.Л., Покровская Л.Л., Осипов М.А. Бухгалтерский финансовый учет: учебник и практикум для прикладного бакалавриата. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 394 с.
3. Иванова Ж.А. Учетная политика для целей управленческого учета // Проблемы современной экономики. — 2014. — № 4.
4. Вещунова Н.Л. Бухгалтерский и налоговый учет: учебник. – М.: Проспект, 2014. –848 с.
5. Pokrovskaya L.L. External Quality Control of Audit // Наука и бизнес: пути развития. — 2019. — № 5(95). — с.255-257.

References:

1. Volkova O. N. Management accounting: the textbook and a practical work for the academic bachelor degree — M.: Yurayt publishing house, 2017. — 461 pages.
2. Ostravskaya O.L., Pokrovskaya L.L., Osipov M.A. Accounting financial accounting: the textbook and a practical work for an applied bachelor degree. – M.: Yurayt publishing house, 2019. – 394 pages.
3. Ivanova Zh.A. Account policy for the purposes of management accounting//Problem of modern economy. — 2014. — No. 4.
4. Veshchunova N.L. Business and tax accounting: textbook. – M.: Avenue, 2014. –848 pages.
5. Pokrovskaya L.L. External Quality Control of Audit // Science and business: ways of development. — 2019. — No. 5(95). — page 255-257.

Annotation. *The relevance of the considered questions in article is that modern approaches to business management assume that administrative and accounting reports have to be under construction on uniform data, with uniform analytical signs, be formed in uniform terms. It demands development of accounting policies both for accounting, and for management accounting. The research purpose - to compare accounting policies for accounting and management accounting. Qualitatively developed and competently stated technique of data collection and processing which in the best way is suitable for this organization provides to the management operational and reliable information for adoption of the weighed management decisions.*

Keywords: *accounting, costs, reporting, profit, cost, realization, management accounting.*

Статья отправлена: 31.07.2019 г.

© Покровская Л.Л.

УДК 631.1:338:51–77

COMPARATIVE CHARACTERISTIC FOR INFLUENCE OF THE QUANTITATIVE AND QUALITATIVE EFFICIENCY COMPONENTS TO EVALUATE OF THE PROCESS FORCE FOR ECONOMIC ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ КІЛЬКІСНОЇ ТА ЯКІСНОЇ СКЛАДОВИХ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ НА ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Burennikova N. V. / Буреннікова Н. В.*d. e. s., Professor / д.е.н., професор*

ORCID 0000-0002-2529-1372, Researcher ID I-8441-2018

Vinnytsia National Technical University

c. Vinnitsia, Khmelnytsky highway, 95, 21021, Ukraine

Вінницький національний технічний університет

Zavgorodnii I. V. / Завгородній І. В.*Postgraduate / Аспірант*

Vinnytsia National Agrarian University

c. Vinnytsia, Soniachna, 3, 21008, Ukraine

Вінницький національний аграрний університет

Yarmolenko V. O. / Ярмоленко В. О.*d. f.-m. s., as. prof. / д.ф.-м.н., доцент*

ORCID 0000-0002-8550-3998, Researcher ID G-6998-2019

м. Вінниця, с. Vinnytsia, Ukraine

Анотація. У статті на прикладі процесу економічної діяльності сільськогосподарських підприємств зернопродуктового підкомплексу показано можливість здійснення порівняльної характеристики впливу кількісної та якісної складових результативності на оцінювання дієвості процесу функціонування системи (на базі використання певних моделей). Обґрунтовано, що при такому оцінюванні зі застосуванням економіко-математичного моделювання важливим аспектом є реалізація розуміння того, наскільки кожна зі складових цієї результативності слугувала підтримкою у такій діяльності: кількісна чи якісна складова. Для цього застосовано моделі Буреннікової (Поліщук) – Ярмоленка, за допомогою яких проведено рейтингову оцінку складових результативності, на базі яких здійснено порівняння впливу кількісної та якісної складових результативності на оцінювання дієвості економічної діяльності зазначених підприємств. Виявлено, що застосування ймовірного підходу для зазначеного порівняння впливу, заснованого на теоремі Байєса у комплексі з авторськими моделями якісної та кількісної складових результативності, є неможливим, оскільки відповідні події є сумісними, хоча деякі інші підходи, зокрема ймовірнісні, можуть мати місце (наприклад, корисним є застосування авторського SEE-аналізу). У цьому полягає новизна проведеного дослідження. Встановлено, що отримані результати дослідження уможливають наукову реалізацію управлінського рішення у контексті удосконаленого оцінювання кількісної та якісної складових результативності процесу функціонування складних систем (котрим, у даному випадку, є сільськогосподарські підприємства зернопродуктового підкомплексу). Підкреслено, що отримані результати мають стати відповідною складовою механізму управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств із розробкою конкретних заходів щодо введення в дію такого механізму.

Ключові слова: Процес функціонування системи; економічна діяльність; масштабний продукт, ефективність і результативність процесу; складні системи; теорема Байєса; моделі Буреннікової (Поліщук) – Ярмоленка.

Постановка проблеми. Економічну діяльність сільськогосподарських підприємств активно досліджують автори протягом останніх десятиліть. Трансформаційно-інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки позначилися на механізмі управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Це зумовило необхідність подальшого наукового осмислення й теоретичного обґрунтування процесів і шляхів адаптації зазначеного механізму до сучасних умов з метою теоретичного та практичного досягнення нових підходів до вдосконалювання механізму управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств і розроблення напрямів практичної їх реалізації.

Важливим аспектом характеристики економічної діяльності сільськогосподарських підприємств зернопродуктового підкомплексу є оцінювання її дієвості як процесу. Дієвість процесу можна оцінювати на основі авторських (Н.В. Буреннікової, В.О. Ярмоленка) моделей результативності. При такому оцінюванні (зокрема, із застосуванням економіко-математичного моделювання) важливим аспектом є розуміння того, наскільки кожна із складових показників цієї результативності слугувала підтримкою у такій діяльності: кількісна чи якісна складова. Для дослідження (апробації) нами обрано як інструментарій моделі вказаних авторів. На їх основі можна визначити рейтинги складових результативності, на базі яких порівняти вплив кількісної та якісної складових результативності на оцінювання дієвості економічної діяльності сільськогосподарських підприємств

Аналіз останніх досліджень. У розробку теоретико-методологічних та практичних засад стосовно економічної діяльності підприємств вагомим є внесок вітчизняних вчених. Серед них В. Андрійчук [1], Г. Башнянин [2]; Г. Калетнік, А. Мазур, С. Кафлевська [3], М. Кропивко, М. Ксенофонов, Н. Хміль [4]; Ю. Малік, Л. Забуранна [5]; О. Олійник [6]; Н. Поліщук (Буреннікова), В. Ярмоленко [7]; М. Юрій [8] та ін. Ними збагачено економічну науку базовими концепціями, які сприяють подальшому її розвитку. Однак, на сьогоднішній день недостатньо уваги приділяється застосуванню економіко-математичного моделювання результативності економічної діяльності сільськогосподарських підприємств зернопродуктового підкомплексу та вивченню того, наскільки складові цієї результативності слугують підтримкою у такій діяльності. Зернопродуктовий підкомплекс являє собою, як відомо, стратегічну складову агропромислового комплексу; є основою для формування ринкової пропозиції основних видів продовольчих товарів для населення, сировиною для відповідних галузей АПК, важливим експортним товаром тощо. **Метою статті** є висвітлення методики порівняльної характеристика впливу кількісної та якісної складових результативності на оцінювання дієвості процесу економічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Викладення основного матеріалу. Стаття у певному сенсі є продовженням публікації [9] (автори: Буреннікова Н. В., Завгородній І. В.); тому відзначимо, що ми під *економічною діяльністю* матимемо на увазі соціально значуще динамічне *функціонування* економічної системи певного ієрархічного рівня, обумовлене суспільними (у т. ч. ринковими) відносинами,

котре викликане взаємодією людини з зовнішнім середовищем, яке відбувається у певних умовах (соціальних, екологічних, політичних, технологічних, економічних, демографічних, географічних, природних, організаційних та ін.) та спрямоване на певну мету, котрої досягає із відповідним результатом конкретними засобами. Вона містить: об'єкт; суб'єкт; предмет (як реалізовану мету діяльності); мету; засоби; власне діяльність; умови діяльності та результат. Ці складові ми вважатимемо відповідними частинами *механізму економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема, підприємств зернопродуктового підкомплексу* [9, с. 171]. Складові цього механізму пропонуємо доповнити “елементом раціонального вибору складової результативності”. Знаходження такого елемента потребує використання певної методики.

При цьому зазначимо, що під результативністю економічної діяльності (як і будь-якого процесу за кінцевими наслідками) сільськогосподарських підприємств матимемо на увазі одночасно і кількісний бік результативності, “...у вигляді характеристики масштабного продукту процесу, й якісний, у вигляді ефективності (of the effectiveness)” [7, с. 146]. Для обчислення візьмемо відповідні їм показники як індикатори. Як зазначають автори [7, с. 147], в управлінні “...закономірні зв'язки показників складових результативності процесів функціонування складних систем є суттєвими та необхідними (у контексті суттєвих зв'язків явищ, процесів, котрі обумовлені усім попереднім розвитком цих явищ, процесів)”. Цими ж авторами підкреслено, що певною формою необхідності, як відомо, служить випадковість, яка наповнює характеристику будь-яких систем (у даному випадку, підприємств) необхідністю врахування цих випадковостей для нівелювання ризиків у процесі економічної діяльності. Перефразовуючи їхню думку, відзначимо, що ризиком у процесі економічної діяльності є ймовірнісне неотримання бажаних порівняно з очікуваними рівнів масштабності, ефективності, результативності, котре призводить до помилок та/або похибок в управлінні і потребує залучення відповідних резервів для покращення зазначеної діяльності.

За приклад щодо об'єкта дослідження нами обрано процес економічної діяльності підприємств, який розглядався в роботі [10] (автори: Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О., Гринчук Т. П.). Відповідні дані розміщено у табл. 1, які взято з табл. 2 роботи [10, с. 111]. Цю табл. 1 доповнено стовпчиками значень J_K / J_E , ймовірностей $P(J_K / J_E)$ та даними ранжування показників $J_K, J_E, J_R, J_K / J_E$ (ранги вказано в дужках).

Зазначимо, що автори [10] досліджували процес формування валового доходу сільськогосподарських підприємств зернопродуктового підкомплексу А, Б, В, Д, Е. Цими підприємства є ТОВ “Агро-Буг”; ТОВ “ПоділляЛатІнвест”; ТОВ “Агро-Еталон”; ТОВ “Красне-АгроІнвест”; ПП “Віта” Тиврівського району Вінницької області (в силу конфіденційності інформації стосовно статистичних даних цих підприємств за статтею 21 Закону України “Про державну статистику” конкретизацію таких даних кожного з цих підприємств автори статті, інформацію з якої нами використано, не надали).

Зі значень показників J_K / J_E табл. 1 випливає, що вплив кількісної складової є більшим відповідно на 360,72; 12,89; 119,61% від впливу якісної для підприємств А, Б, В та на 68,38; 6,08% – меншим для підприємств Д, Е. Діяльність підприємств А, В, Б відбувалася в умовах певного перевищення кількісної складової результативності над якісною.

Таблиця 1

**Характеристики складових результативності процесу утворення
валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні
з ЗСЗ показників цих підприємств за 5 розглянутих років***

Об'єкт	Характеристика загального продукту процесу		Характеристика продукту як витрат процесу		Характеристика чистого продукту процесу	
	V	J_V	Z	J_Z	G	J_G
ЗСЗ	471,1028	1	261,136	1	209,9668	1
А	2308,549	4,900308	1051,734	4,027534	1256,815	5,985779
Б	530,592	1,126276	305,6501	1,170463	224,9419	1,071321
В	1032,215	2,191061	592,5975	2,269306	439,6173	2,093747
Д	172,739	0,3666694	128,7844	0,4931698	43,95457	0,2093406
Е	448,6727	0,952388	231,6847	0,8872187	216,988	1,033439
Об'єкт	Характеристика якісної складової масштабного продукту процесу		Характеристика масштабного продукту процесу		Характеристика ефективності процесу	
	$1 + Z / V$	$J_{1+Z/V}$	K	J_K	E	J_E
ЗСЗ	1,5543079	1	326,353	1 (5)	1,804052	1 (3)
А	1,4555823	0,9364826	1829,397	5,605578 (1)	2,194993	1,216702 (1)
Б	1,5760549	1,013991	354,5208	1,086311 (3)	1,735946	0,9622484 (5)
В	1,5741029	1,012736	692,0029	2,120412 (2)	1,741848	0,9655201 (4)
Д	1,7455434	1,123036	76,72462	0,235097 (6)	1,341304	0,7434952 (6)
Е	1,516378	0,975597	329,0358	1,00822 (4)	1,936566	1,073454 (2)
Об'єкт	Характеристика кількісної складової ефективності	Характеристика якісної складової ефективності	Характеристика результативності процесу		Характеристика частки якісної складової результативності в кількісній	
	$J_{G/Z}$	$J_{V/G}$	R	$J_R = J_K J_E$	J_K / J_E	$P(J_K / J_E)$
ЗСЗ	1	1	588,7578	1 (5)	1 (4)	0,098158
А	1,486215	0,8186584	4015,515	6,820317 (1)	4,607191 (1)	0,452231
Б	0,9152969	1,051297	615,4288	1,045301 (4)	1,128930 (3)	0,110813
В	0,9226374	1,046478	1205,364	2,0473 (2)	2,196134 (2)	0,215567
Д	0,4244797	1,751545	102,911	0,1747935 (6)	0,316205 (6)	0,031038
Е	1,164808	0,9215713	637,1994	1,082278 (3)	0,939230 (5)	0,092193

*Вартісні показники подано в середньому за рік на одного працівника в тис. грн. у фактичних цінах; V – показник чистого доходу від реалізації продукції; Z – показник матеріальних затрат та амортизації; $G = (V - Z)$ – показник валового доходу. Індекси – у коефіцієнтах як відношення вартісних показників підприємств до відповідних ЗСЗ показників цих підприємств ($J_K = J_G J_{1+Z/V}$, $J_E = J_{G/Z} J_{V/G}$, $J_R = J_K J_E$), де ЗСЗ є загальносередніми значеннями відповідних показників цих підприємств за період 2011–2015 рр., які розраховано як середньоарифметичні значення зазначених показників.

Джерело: [10, с. 111].

Приймаючи до уваги дані табл. 1 щодо показників J_R , з підприємств за результативністю процесу, що вивчається, можна утворити такий ряд: А

(вищий рівень результативності), В, Б, Е, Д. З точки зору необхідності виділення групи підприємств-лідерів з усіх інших підприємств ці підприємства можна поділити на дві групи. До першої групи (групи лідерів) належать підприємства А, В, причому лідером за рейтингом є підприємство А. До другої групи належать підприємства Б, Е, Д, де лідером є підприємство Б.

На нашу думку, при управлінні цими підприємствами мають прийматися до відома зазначені фактори щодо результативності процесу та її складових.

Враховуючи широке застосування Байєсовського підходу (of Bayesian approach) як направлення в науці про управління, яке засновано на принципі максимального використання *апріорної інформації* з використанням теореми Байєса, її неперервного перегляду і переоцінці з урахуванням отриманих вибіркового даних про досліджувані процес або явище [11], є зрозумілим наше бажання спробувати використати формулу Байєса у наших дослідженнях (а саме: її частотну інтерпретацію):

$$P(A/B) = P(B/A) \cdot P(A)/P(B), \quad (1)$$

де $P(A)$ – частка випадків, коли експеримент привів до результату А,

$P(B)$ – частка випадків, коли експеримент привів до результату В,

$P(B/A)$ – частка випадків з результатом А серед випадків з результатом В,

$P(A/B)$ – частка випадків з результатом В серед випадків з результатом А.

Безумовну ймовірність $P(A)$ називають *апріорною* (наскільки ймовірна причина А *взагалі*), а умовну $P(A/B)$ – з урахуванням факту події В, яка відбулася – *апостеріорною* (наскільки ймовірною є причина А з урахуванням даних про подію В). Важливим є те, що цю формулу можна використовувати лише для *несумісних* подій А та В. Дві події називають *несумісними*, якщо поява однієї з них виключає можливість появи іншої.

У відповідності з *авторськими моделями якісної та кількісної складових результативності* подія К має властивість J_K , а $p(K)$ є часткою результатів із властивістю J_K ; подія Е має властивість J_E , а $p(E)$ є часткою результатів із властивістю J_E ; $p(K/E)$ є часткою результатів із властивістю J_E серед результатів із властивістю J_K , $p(E/K)$ – часткою тих, що мають властивість J_K серед тих, що мають властивість J_E . Оскільки події К та Е є сумісними (поява події К не виключає можливість появи події Е і навпаки: поява події Е не виключає можливість появи події К), то використання формули Байєса у комплексі з авторськими моделями якісної та кількісної складових результативності, коли події К, Е, R мають відповідно властивості J_K , J_E , J_R , для *обчислення умовних ймовірностей* є неможливим.

Цікавим є наступне: хоча сумісність подій К та Е є очевидною, цей факт для кожного конкретного випадку (наприклад, для нашого за даними значень J_K , J_E , J_R) можна довести математично, використовуючи теорему множення ймовірностей, проводячи доведення від супротивного (proof by contradiction).

У табл. 2 вказано дані щодо значень безумовних ймовірностей складових результативності подій К, Е, R процесу, що розглядається.

Таблиця 2

Значення безумовних ймовірностей складових результативності подій K, E, R процесу утворення валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за 5 розглянутих років*

Об'єкт	J_K	$P(J_K)$	J_E	$P(J_E)$	$J_R = J_K J_E$	$P(J_R)$
ЗСЗ	1 (5)	0,090451 (5)	1 (3)	0,167745 (3)	1 (5)	0,082169 (5)
А	5,605578 (1)	0,507035 (1)	1,216702 (1)	0,204096 (1)	6,820317 (1)	0,560422 (1)
Б	1,086311 (3)	0,098259 (3)	0,9622484 (5)	0,161413 (5)	1,045301 (4)	0,085892 (4)
В	2,120412 (2)	0,191795 (2)	0,9655201 (4)	0,161961 (4)	2,0473 (2)	0,168225 (2)
Д	0,235097 (6)	0,021265 (6)	0,7434952 (6)	0,124718 (6)	0,1747935 (6)	0,014362 (6)
Е	1,00822 (4)	0,091195 (4)	1,073454 (2)	0,180067 (2)	1,082278 (3)	0,088930 (3)
Сума	11,055618	1	5,9614197	1	12,1699895	1

*Джерело: Розраховано авторами за даними табл.1. Під ймовірністю розуміється її частотна інтерпретація. У дужках вказано ранги відповідних показників.

Отже, теорема Байєса з точки зору порівняльної характеристики впливу кількісної та якісної складових результативності на оцінювання дієвості процесу економічної діяльності підприємств впливу є *незастосовною*. Щодо інших підходів, то їх використання може мати місце (наприклад, корисним є застосування авторського SEE-аналізу [7]. Деякі висновки відносно цього можна зробити, користуючись результатами табл. 3 роботи [10, с. 111]. Застосовним може бути використання інших ймовірнісних підходів, відмінних від Байєсовського. Зазначене потребує подальших досліджень.

Висновки. На прикладі процесу економічної діяльності сільськогосподарських підприємств зернопродуктового підкомплексу була презентована методика порівняльної характеристики впливу кількісної та якісної складових результативності на оцінювання дієвості (результативності) процесу функціонування системи (на базі використання певних моделей).

Зазначене оцінювання ґрунтується на застосуванні економіко-математичного моделювання, котре слугує важливим аспектом розуміння того, наскільки кожна із складових цієї результативності є підтримкою у такій діяльності (кількісна чи якісна складова). Для цього застосовано моделі Буреннікової (Поліщук) – Ярмоленка, за допомогою яких проведено рейтингову оцінку складових результативності, на базі яких здійснено порівняння впливу кількісної та якісної складових результативності на оцінювання дієвості економічної діяльності зазначених підприємств. Виявлено, що застосування ймовірнісного підходу для зазначеного порівняння впливу, заснованого на теоремі Байєса у комплексі з авторськими моделями якісної та кількісної складових результативності, є неможливим, оскільки відповідні події є сумісними, хоча деякі інші підходи, зокрема ймовірнісні, можуть мати місце (наприклад, корисним є застосування авторського SEE-аналізу). У цьому полягає новизна проведеного дослідження. При управлінні підприємствами мають прийматися до відома отримані факти щодо результативності процесу та її складових. Подальші наші дослідження пов'язані з розробкою конкретних заходів управління економічною діяльністю підприємств.

Література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
2. Економічні системи: монографія. За ред. Г. І. Башнянина. Л.: Вид-во Львів. комерц. акад., 2006. Т. 1. 484 с.
3. Калетнік Г. М., Мазур А. Г., Кафлевська С. Г. Планування діяльності підприємств: Навчальний посібник. Вінниця: ТОВ "ПЦ "Енозіс", 2008. 300 с.
4. Кропивко М. Ф., Ксенофонов М. М., Хміль Н. В. Напрями удосконалення державного управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади та дерегуляції господарської діяльності. Економіка АПК. 2015. № 3. С. 5-14.
5. Малік М. Й., Забуранна Л. В. Перспективи розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях України. Економіка АПК. 2015. № 8. С. 5-14.
6. Олійник О. В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві: Монографія. К.: ЦНЛ, 2006. 288 с.
7. Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О. *SEE*-управління на базі складових результативності як засіб підвищення дієвості процесу функціонування складних систем: сутність, методологія. Бізнес Інформ. 2016. № 1. С. 145-152.
8. Юрій М. Ф. Людина і світ: підручник. К.: Дакор, 2006. 460 с.
9. Буреннікова Н. В., Завгородній І. В. Методичні підходи до формування ефективного механізму управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств: футурологічні аспекти. Проблеми економіки, 2018. № 4 (38). С. 169-176.
10. Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О., Гринчук Т. П. Аспекти результативності інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. Бізнес Інформ. 2017. № 1. С. 108-115.
11. [Електронний ресурс] URL https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%91%D0%B0%D0%B9%D0%B5%D1%81%D0%B0.

References

1. Andriichuk, V. H. (2002). *Ekonomika ahrarnykh pidpryemstv: Pidruchnyk*. [Economics of Agrarian Enterprises: Textbook] 2-he vyd., dop. i pereroblene. K.: KNEU, 624 [in Ukrainian].
2. . *Ekonomichni systemy: monohrafiia* (2006). Za red. H. I. Bashnianina. [Economic systems: monograph. Edited by Bashnianyn, H. I]. Vyd-vo Lviv. komerts. akad., T. 1., 484 [in Ukrainian].
3. Kaletnik, H. M., Mazur, A. H., Kaflevska, S. H. (2008). *Planuvannia diialnosti pidpryemstv: Navchalnyi posibnyk*. [Business Planning: A Manual] Vinnytsia: TOV «PTs «Enozis», 300 [in Ukrainian].
4. Kropyvko, M. F., Ksenofontov, M. M., Khmil, N. V. (2015). *Napriamy udoskonalennia derzhavnoho upravlinnia ahrarnym sektorom v umovakh detsentralizatsii vlady ta derehulizatsii hospodarskoi diialnosti*. [Directions of improvement of state management of agrarian sector in conditions of decentralization of power and deregulation of economic activity] *Ekonomika APK* (3), 5-14 [in Ukrainian].
5. Malik, M. Y., Zaboranna, L. V. (2015). *Perspektyvy rozvytku pidpryemnytskoi diialnosti na silskykh terytoriiakh Ukrainy*. [Prospects for the development of entrepreneurial activity in rural areas of Ukraine]. *Ekonomika APK*. (8), 5-14 [in Ukrainian].
6. Oliinyk, O. V. (2006). *Ekonomichniy mekhanizm rozshyrenoho vidtvorennia v silskomu*

hospodarstvi: Monohrafiia. [Economic mechanism of extended reproduction in agriculture: Monograph] K.: TsNL, 288 [in Ukrainian].

7. Buriennikova, N. V., Yarmolenko, V. O. (2016). SEE-upravlinnia na bazi skladovykh rezultatyvnosti yak zasib pidvyshchennia diievosti protsesu funktsionuvannia skladnykh system: sutnist, metodolohiia. [SEE-management on the basis of components of efficiency as a means of increasing the efficiency of the process of functioning of complex systems: the essence, methodology]. Biznes Inform. (1), 145-152 [in Ukrainian].

8. Yurii, M. F. (2006). Liudyna i svit: pidruchnyk. [Man and the world: a textbook]. K.: Dakor, 460 [in Ukrainian].

9. Buriennikova, N. V., Zavorodnii, I. V. (2018). Metodychni pidkhody do formuvannia efektyvnoho mekhanizmu upravlinnia ekonomichnoiu diialnistiu silskohospodarskykh pidpriemstv: futurolohichni aspekty. [Methodical approaches to the formation of an effective mechanism for managing the economic activity of agricultural enterprises: futurological aspects]. Problemy ekonomiky, 4 (38), 169-176 [in Ukrainian].

10. Buriennikova, N. V., Yarmolenko, V. O., Hrynychuk, T. P. (2017). Aspekty rezultatyvnosti investytsiinoho zabezpechennia diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv. [Aspects of the effectiveness of investment support activities of agricultural enterprises] Biznes Inform. (1), 108-115 [in Ukrainian].

11. [Electronic resource] URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/-%D0%A2-%D0-%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%91%D0%B0%D0%B9%D0%B5%D1%81%D0%B0.

Abstract The article on the example of the process of economic activity of agricultural enterprises of the grain and food subcomplex shows the possibility to implement comparative characterization for the influence of the quantitative and qualitative efficiency components on the evaluation of the force of the process of functioning of the system (based on the use of certain models). It was purpose of the article.

It is substantiated that in such estimation, using economic and mathematical modeling, an important aspect is the realization of understanding how each of the components of this efficiency served by the support in such activity: quantitative or qualitative component. For this purpose the models of Buriennikova (Polishchuk) - Yarmolenko were applied, with the help of which a rating assessment of the efficiency components was carried out, on the basis of which a comparison of the influence of the quantitative and qualitative efficiency components on the evaluation of the force of the economic activity of these enterprises was made. It has been found that the application of a probabilistic approach for stated the comparison of the influence based on Bayes' theorem in combination with the author's models of qualitative and quantitative efficiency components is not possible, since relevant events are compatible, although some other approaches, in particular probabilistic approaches, may occur (for example, application of the author's SEE-analysis is useful). This is the novelty of the implemented study. It is established that the obtained results of the study make possible to scientifically implement of a management decision in the context of an improved evaluation of the quantitative and qualitative efficiency components for the functioning process of complex systems (which, in this case, are agricultural enterprises of the grain and food subcomplex). It is emphasized that the obtained results should become an appropriate component of the managing mechanism for the economic activity of agricultural enterprises with the development of concrete measures for the implementation of such mechanism.

Keywords: Process of functioning of the system; economic activity; scale product, effectiveness and efficiency of the process; Bayes theorem; complex systems; models of Buriennikova (Polishchuk) –Yarmolenko.

Стаття відправлена 02 вересня 2019 р.

© Буреннікова Наталія Вікторівна, Завгородній Ігор Вікторович,
Ярмоленко Віктор Олексійович

УДК 657.922

**VALUATION OF OWN AND LEASED FIXED ASSETS AND ITS
REGULATION FOR ACCOUNTING PURPOSES
ОЦЕНКА СОБСТВЕННЫХ И АРЕНДОВАННЫХ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ И ЕЕ
НОРМАТИВНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА**

Tkharkakhova I.G. / Тхаркахова И.Г.*s. of e.s., associate prof. / к.э.н., доцент.**Adyghe state University, Maikop, Pervomayskaya St., 208**Адыгейский государственный университет, г. Майкоп, ул. Первомайская, 208***Boreeva E.R. / Бореева Е.Р.***Master's Degree / магистр**Adyghe state University, Maikop, Pervomayskaya St., 208**Адыгейский государственный университет, г. Майкоп, ул. Первомайская, 208***Thyako D.R. / Хуако Д.Р.***Master's Degree / магистр**Adyghe state University, Maikop, Pervomayskaya St., 208**Адыгейский государственный университет, г. Майкоп, ул. Первомайская, 208*

Аннотация. Статья посвящена особенностям и проблемам методических подходов к оценке собственных и арендованных основных средств в действующем федеральном стандарте бухгалтерского учета. Раскрывается содержание оценок основных средств, условия их применения. Делается вывод о необходимости применения единой терминологии оценок основных средств в отечественных и международных стандартах бухгалтерского учета.

Ключевые слова. Оценка, бухгалтерский учет, первоначальная стоимость, фактические затраты, аренда, положения по бухгалтерскому учету.

Важное значение в бухгалтерском учете имеет оценка основных средств. К бухгалтерскому учету согласно п. 7 ПБУ 6/01 основные средства принимаются по первоначальной стоимости [4]. Формирование первоначальной стоимости основных средств зависит от условий их поступления (таблица 1).

Порядок формирования информации о вложениях во внеоборотные активы регламентирован Положением по бухгалтерскому учету долгосрочных инвестиций (приказ №160 от 30.12.93). Согласно п. 5.2. указанного Положения инвентарная стоимость объектов основных средств, приобретенных отдельно от строительства объектов, складывается из фактических затрат по их приобретению и затрат по доведению до состояния, в котором они пригодны к использованию в запланированных целях.

В соответствии с п. 8 ПБУ 6/01 в фактические затраты могут быть включены: суммы, уплачиваемые в соответствии с договором поставщику; суммы, уплачиваемые организациям за осуществление работ по договору строительного подряда и иным договорам; суммы, уплачиваемые организациям за информационные и консультационные услуги, связанные с приобретением основных средств; регистрационные сборы, государственные таможенные пошлины и иные аналогичные платежи, связанные с приобретением основных средств; невозмещаемые налоги, уплачиваемые в связи с приобретением

объекта основных средств; вознаграждения, уплачиваемые посреднической организации, а также иные затраты, непосредственно связанные с приобретением, сооружением и изготовлением основных средств [4].

Таблица 1

Стоимостная оценка основных средств

Способ поступления основных средств	Оценка основных средств
Приобретение за плату п. 8 ПБУ 6/01, п. 24 М/У	Сумма всех фактических затрат на приобретение за исключением налога на добавленную стоимость и иных возмещаемых налогов (кроме случаев, предусмотренных законодательством РФ).
Создание самой организацией п. 8 ПБУ 6/01, п. 26 М/У	Определяется как сумма всех фактических затрат на создание, изготовление за исключением НДС и иных возмещаемых налогов (кроме случаев, предусмотренных законодательством РФ).
Поступление в качестве вклада в уставный капитал п. 9 ПБУ 6/01, п. 28 М/У	Исходя из денежной оценки, согласованной учредителями организации. По требованию законодательства для определения согласованной денежной оценки объекта основных средств может быть привлечен независимый оценщик.
Безвозмездное поступление от третьих лиц п. 10 ПБУ 6/01, п. 29 М/У	Оценивают по документально подтвержденным рыночным ценам, действующим на момент принятия их к бухгалтерскому учету (полученные в письменной форме цены организаций изготовителей, данные Госкомстата, торговых инспекций и т.д.).
Поступление в обмен на другое имущество п. 11 п. 30 М/У	Исходя из стоимости товаров (ценностей), переданных или подлежащих передаче организацией

Порядок формирования первоначальной стоимости основных средств, законченных строительством регламентирован ПБУ 2/08 «Учет договоров строительного подряда». Инвентарная стоимость объекта строительства после завершения всех работ определяется застройщиком по каждому элементу объекта строительства, если данный элемент вводится в эксплуатацию как отдельный самостоятельный объект основных средств [3].

Также первоначальную стоимость основных средств увеличивают транспортно-заготовительные расходы, таможенные платежи, затраты по доведению основных средств до состояния, пригодного к эксплуатации (п. 12 ПБУ 6/01).

Первоначальная стоимость отдельных основных средств может увеличиваться после их реконструкции и уменьшаться при частичной ликвидации и демонтаже объектов.

Проценты по займу на покупку основных средств в их стоимости не учитываются [2].

Оценка арендованного имущества является наиболее проблемным моментом его учета. Единых правил оценки в действующем законодательстве РФ для такой ситуации не предусмотрено. Оптимальным является включение в

договор аренды обязанности арендодателя представить арендатору информацию о стоимости арендованного имущества, например, путем ее указания в акте приемки-передачи объекта.

Как правило, в целях достоверного учета арендованных объектов применяются четыре основных подхода [7].

1. Организация письменно запрашивает у арендодателя информацию о стоимости арендованного объекта. При данном подходе возможны два варианта развития событий. Первый — оптимистичный, при котором организация получает письменную информацию о стоимости арендованного объекта имущества и обеспечивает его достоверный учет. Второй — получает отказ от предоставления информации и формирует оценку объекта с применением альтернативных подходов [5].

2. Организация исходит из положений Гражданского кодекса РФ, в соответствии с которыми в случае повреждения и (или) утраты арендованного имущества арендатору придется возместить арендодателю расходы на восстановление объекта (реальный ущерб), а также не полученные от его использования доходы (упущенную выгоду) [ст. 15, 1].

3. Организация-арендатор отражает в бухгалтерском учете условную оценку арендованного имущества (например, 1 руб.), а в пояснениях к бухгалтерскому балансу и отчету о финансовых результатах отражает состав арендованных объектов и их краткую характеристику.

4. Организация производит оценку арендованного имущества, исходя из суммы арендных платежей за весь срок действия договора аренды [6]. Однако, такой подход не позволяет достоверно отразить в бухгалтерском учете стоимость арендованного имущества, поскольку срок действия договора аренды весьма ограничен, а стоимость имущества может быть значительной. Более того, при применении такого подхода пользователи бухгалтерской отчетности могут быть введены в заблуждение.

Анализ существующих подходов к оценке стоимости арендованного имущества позволяет сделать вывод, что оптимальным для арендатора является вариант получения информации от арендодателя. Только в этом случае организация сможет обеспечить достоверность информации о стоимости арендованного имущества в целях ведения бухгалтерского учета и формирования отчетности.

Литература:

1. Гражданский Кодекс Российской Федерации (часть первая): Федеральный закон №51-ФЗ от 30.11.94 г. (в ред. от 05.12.17 г.).
2. О бухгалтерском учете: Федеральный закон №402-ФЗ от 09.12.11 г. (в ред. от 18.07.17 г.).
3. Положение по бухгалтерскому учету «Учет договоров строительного подряда» (ПБУ 2/08): Приказ Минфина РФ №116н от 24.10.2008 г. (в ред. от 06.04.15 г.).
4. Положение по бухгалтерскому учету «Учет основных средств» (ПБУ 6/01): Приказ Минфина РФ №26н от 30.03.2001 г. (в ред. от 06.05.16 г.).

5. Бочкарева И.И., Левина Г.Г. Бухгалтерский финансовый учет: учебник / И.И. Бочкарева, Г.Г. Левина; под ред. Я.В. Соколова.— Москва: Магистр, 2015. — 416 с.

6. Тхаркахова И.Г., Пивоварова Т.Ф. Методика оценки амортизируемых активов в условиях применения МСФО // Материалы Международной научной конференции «Высокие технологии и инновации в науке» ГНИИ «Нацразвитие». Сборник избранных статей. — 2018. — С. 256—261.

7. Тхаркахова И.Г., Понокова Д.И. Исторические, экономико-правовые и учетно-экономические аспекты амортизируемых активов // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 5: Экономика. — 2016. — № 3 (185). — С. 49—53.

References:

1. Civil Code of the Russian Federation (part one): Federal law No. 51-FZ of 30.11.94 (as amended on 05.12.17).).

2. On accounting: Federal law No. 402-FZ dated 09.12.11 G. (ed. from 18.07.17 g).

3. Regulations on accounting "Accounting of construction contracts" (PBU 2/08): Order of the Ministry of Finance of the Russian Federation No. 116n of 24.10.2008 (as amended from 06.04.15).

4. Position on accounting "fixed assets Accounting" (PBU 6/01): the Order of the Ministry of Finance of the Russian Federation No. 26n from 30.03.2001 G. (ed. from 06.05.16 g).

5. Bochkareva I. I., Levina G. G. Accounting financial accounting: textbook / I.I. Bochkareva, G. G. Levin; ed.- Moscow: Magister, 2015. — 416 p

6. Derkachov G. I., Pivovarov T. F. Method of estimating the depreciable assets in terms of IAS // International scientific conference "High technologies and innovations in science" state research Institute "Nerazviti". Collection of selected articles. — 2018. — S. 256-261.

7. Derkachova I. G., D. I. Pankova Historical, economic, legal, and accounting and economic aspects of depreciable assets // Bulletin of Adyghe state University. Series 5: Economics. — 2016. — No. 3 (185). — S. 49-53.

Abstract: The article is devoted to the features and problems of methodological approaches to the assessment of own and leased fixed assets in the current Federal accounting standard. The content of estimates of fixed assets, the conditions of their application. It is concluded that it is necessary to use a common terminology of fixed assets valuation in domestic and international accounting standards.

Key words: Valuation, accounting, initial cost, actual costs, rent, accounting regulations.

© Тхаркахова И.Г.

УДК 658.27

LEGAL BASIS OF LEASING RELATIONS ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЛИЗИНГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Tkharkakhova I.G. / Тхаркахова И.Г.
c. of e.s., associate prof. / к.э.н., доцент.

Boreeva E.R. / Бореева Е.Р.
Master's Degree / магистр

Thyako D.R. /Хуако Д.Р.
Master's Degree / магистр

*Adyghe state University, Maikop, Pervomayskaya St., 208
Адыгейский государственный университет, г.Майкоп, ул. Первомайская, 208*

Аннотация. В статье проанализированы основные проблемы правового регулирования договора финансовой аренды (лизинга), рассмотрены пути их решения в рамках российской системы права. Работа посвящена раскрытию понятия лизинга как сложной не только экономической, но и правовой категории.

Ключевые слова. Лизинг, финансовая аренда, законодательство, нормативно-правовая база, риск, юридические лица.

Одним из решающих условий высокой эффективности лизинговой деятельности является надежное правовое обеспечение экономических отношений всех взаимодействующих хозяйствующих субъектов, учитывающее интересы каждого участника сделки.

Россия относится к группе стран, в которой существует специальное законодательство, регулирующее лизинговые отношения [3]. Особенность, однако, состоит в том, что правовая база лизинга рассредоточена в нормативных актах государственных органов власти и управления различных уровней и имеющих неодинаковую юридическую силу (рис. 1).

Средством правового регулирования лизинговых отношений являются правовые нормы — общеобязательные правила поведения участников лизинговых сделок. В зависимости от характера предписания и способа воздействия на участников лизинговых отношений нормы подразделяются на:

- материально-правовые;
- процессуальные.

Материально-правовые нормы в свою очередь делятся на два вида:

- регулятивные правоотношения, устанавливающие права и обязанности субъектов лизинговых отношений;
- правоохранительные, обеспечивающие (гарантирующие) соблюдение регулятивных норм [5].

В современных условиях права и обязанности участников лизинговой сделки определяются в основном нормами гражданского законодательства и федеральным законом и финансовой аренде (лизинге) (ст. 10). При международном лизинге они устанавливаются в соответствии с законом «О присоединении РФ к Конвенции УНИДРУА о международном финансовом лизинге» № 16-ФЗ от 8 января 1998 г. и нормами национального законодательства, не противоречащими международному праву.

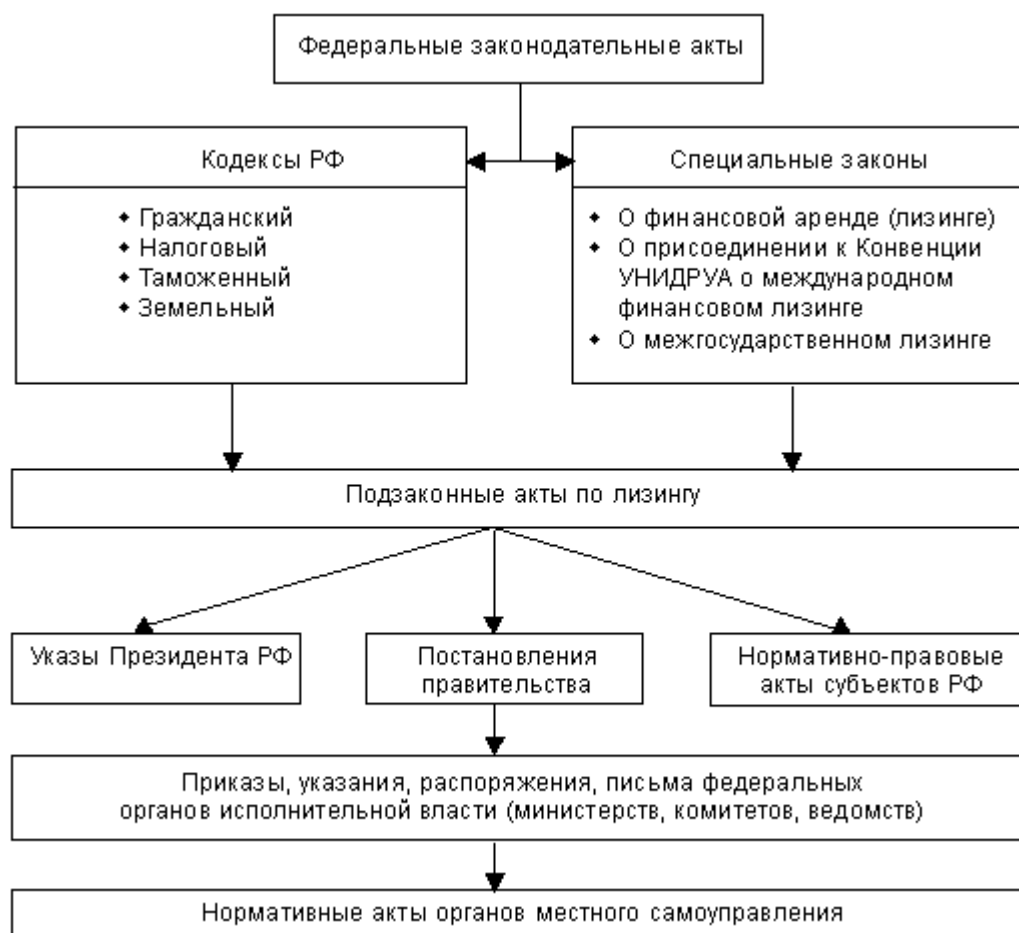

Рис. 1. Структура нормативно-правовой базы лизинга в России

Режим применяемого права предусматривается по соглашению сторон международного договора лизинга.

Лизинговые отношения закон рассматривает как инвестиционные, действующие в треугольнике «лизингодатель (инвестор) — поставщик (производитель) — лизингополучатель (пользователь, арендатор)» [1]. В условиях финансового кризиса ключевым субъектом действительно является инвестор, стоящий в начале деловой цепочки. Он по заявке пользователя (предпринимателя) приобретает за свои средства в собственность имущество (например, оборудование) у производителя (завода) и передает его по договору на определенное время за плату во владение и пользование потребителю. Учитывая, что в конечном счете товаропроизводитель — пользователь предмета лизинга — в результате своей предпринимательской деятельности создает продукцию (услуги), реализация которой возмещает инвестиции с процентами, и все затраты поставщика с прибылью, и комиссионные других посредников, активной фигурой в лизинге можно считать арендатора, обеспечивающего коммерческий успех всех участников сделки.

В статье 655 второй части ГК РФ сущность лизинга фактически сводится к финансовой аренде [2]. В пяти других статьях шестого параграфа гражданского кодекса установлены основные права и обязанности сторон лизинговых сделок. В соответствии со статьей 6 ГК РФ в случаях, когда данные отношения прямо не урегулированы законодательством или соглашением сторон и отсутствует

применяемый к ним обычай делового оборота, то к таким отношениям применяется гражданское законодательство, регулирующее сходные отношения (аналогия закона, права). Следовательно, при оформлении лизинговых сделок могут применяться не только договоры лизинга, но также аренды, особенно в части, не урегулированной специальным законодательством и не противоречащей его сущности. Следует помнить, что понятия «лизинг» и «аренда» полностью не совпадают.

Таким образом, правовая база регулирования лизинговых сделок в России имеет очень высокий статус, поскольку понятие договора лизинга определено специальным законом и введено в Гражданский кодекс. Регулирование бухгалтерского учета и отчетности, а значит, и порядка налогообложения при лизинговых операциях осуществляются на основании действовавших и ранее документов, касавшихся арендных сделок, а также специального приказа Министерства финансов.

Косвенное отношение к деятельности лизинговых компаний имеют многие другие законодательные и нормативные документы, регламентирующие общие вопросы налогообложения, бухгалтерского учета и отчетности, осуществления экспортно-импортных операций и т. д.

В лизинге регулируются трехсторонние отношения между лизингодателем, пользователем (лизингополучателем, арендатором) и продавцом, а также распределяются между ними права, обязанности и ответственность за неисполнение или ненадлежащее исполнение своих обязанностей. В Гражданском кодексе (§ 6 «Финансовая аренда (лизинг)») стороны договора лизинга не вполне обоснованно названы арендодателем и арендатором, что не отражает всей специфики этих отношений [2].

Инициатором лизинговых сделок по закону (п. 3 ст. 7) является лизингополучатель-товаропроизводитель, который сообщает лизингодателю, в каком оборудовании он нуждается [2]. Именно его лизинговая компания и покупает у изготовителя, также указанного арендатором. В лизинговых отношениях решение многих вопросов зависит от того, кто выбирал продавца необходимого имущества. Лизинговая компания лишь формально признается собственником объекта. Она его фактически может не принимать на свой склад и даже не несет риска случайной гибели имущества, находящегося в пользовании арендатора.

Риск случайной гибели, порчи, хищения, преждевременной поломки, ошибки при монтаже или эксплуатации и другие имущественные риски с момента фактической приемки объекта лизинга несет не собственник, как это предусмотрено общегражданским законодательством (см. ст. 211 ГК РФ), а лизингополучатель-арендатор (ст. 82 Закона и ст. 669 ГК РФ). Страхование имущества проводит одна из сторон договора по соглашению (ст. 21 Закона) [1].

Вместе с тем, будучи юридическим собственником, лизинговая компания имеет возможность в случае невыполнения обязательств арендатором, в том числе по своевременной плате за аренду, расторгнуть договор и получить оборудование [4].

В настоящее время, спустя более 50 лет после появления первой независимой лизинговой компании, как в России, так и во многих странах мира, существуют три основных подхода к правовому обеспечению лизингового бизнеса:

1. Полное или почти полное отождествление лизинговых отношений с долгосрочной формой аренды и соответствующее перенесение ее положений на появившийся новый вид предпринимательской деятельности.

2. Регулирование сложного комплекса лизинговых отношений с помощью традиционных норм гражданского права (договоров поручения, аренды, займа и др.).

3. Признание лизинга качественно новым типом правоотношений, который не может быть адекватно отражен существующими законодательными нормами и должен оформляться особым, самостоятельным видом договора.

Сложная правовая природа лизинга связана с тем, что он объективно находится как бы в пограничной области смежных, зачастую переплетающихся между собой в различных комбинациях отношений аренды, купли-продажи, товарного кредитования, поручения и других хозяйственных связей.

Литература:

1. Гражданский Кодекс Российской Федерации (часть первая): Федеральный закон №51-ФЗ от 30.11.94 г. (в ред. от 05.12.17 г.).

2. Гражданский Кодекс Российской Федерации (часть вторая): Федеральный закон №14-ФЗ от 26.01.96 г. (в ред. от 29.07.18 г.)

3. Иванов А. А. Договор финансовой аренды (лизинга). М., 2015. С.

4. Королев С. Новые подходы к лизинговому законодательству / С.Королев // Хозяйство и право. — 2016. — № 9. — С. 23.

5. Чекмарева Е. Н. Анализ практики развития лизингового бизнеса / Е.Н. Чекмарева // Хозяйство и право. — 2016. — № 7. — С. 19.

References:

1. Civil Code of the Russian Federation (part one): Federal law No. 51-FZ of 30.11.94 (as amended on 05.12.17).

2. Civil Code of the Russian Federation (part two): Federal law No. 14-FZ of 26.01.96 (as amended on 29.07.18).

3. Ivanov AA financial lease Agreement (leasing). M., 2015. C.

4. Korolev S. New approaches to leasing legislation / S. Korolev // Economy and law. — 2016. No. 9. — S. 23.

5. Chekmareva E. N. analysis of leasing business development practice / E. N. Chekmareva // Economy and law. — 2016. — No. 7. — S. 19.

Abstract: The article analyzes the main problems of legal regulation of the financial lease agreement (leasing), the ways of their solution within the Russian system of law. The work is devoted to the disclosure of the concept of leasing as a complex not only economic but also legal category.

Key words: Leasing, financial lease, legislation, regulatory framework, risk, legal entities.

© Тхаркахова И.Г.

УДК 336.74

MATERIAL SUPPORT UKRAINIANS: REALITIES & VECTORS OF IMPROVEMENT**МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ: РЕАЛІЇ ТА ВЕКТОРИ ПОКРАЩЕННЯ****Honchsrenko O.G. / Гончаренко О.Г.***d.e.s., prof. / д.э.н., проф.*

ORCID: 0000-0001-6410-4966

Kravchuk A.V. / Кравчук А.В.*d.e.s., prof. / д.э.н., проф.*

ORCID: 0000-0003-4624-3561

Donii N.E. / Доний Н.Е.*d. philos.s., prof. / д. филос.н., проф.*

ORCID: 0000-0001-7933-887X

*Academy of State Penitentiary Service, Chernigov, Honcha 34, 14005**Академия Государственной пенитенциарной службы, Чернигов, ул. Гонча 34, 14005*

Анотація. Досліджується питання інвестиційної активності населення з урахуванням рівня його матеріального забезпечення за регіональною ознакою. Констатовано, що диспропорційність рівня доходів населення за регіонами країни призводить різних підходів у сфері накопичення та споживання, що відображується у підвищенні рівня накопичення у регіонах з низьким рівнем доходів. Загальні темпи росту матеріального забезпечення населення свідчать про його недостатність для задоволення сучасних потреб і вимагає пошуку джерел його підвищення. Функціональна залежність між обсягами заощаджень населення, здійснення їх перетворення у депозити, при відповідному збільшенні доходів та розмірами споживання, дозволяє відзначити наявний потенціал для економічного розвитку країни через збільшення внутрішніх інвестиційних джерел.

Ключові слова: споживання, заощадження, депозити, інвестиції, заробітна плата.

Постановка проблеми. Одним з ключових напрямків сталого розвитку економічних процесів в Україні слід визначити підвищення рівня добробуту населення, а перш за все рівня його матеріального забезпечення. Безперечно добробут населення – це складне і багатоаспектне явище, яке детермінує розвиток через формування додаткових стимулів, або гальмує через певні обмеження, але має на меті забезпечити економічну активність людини для задоволення її потреб. Через пов'язаність з «пірамідою потреб» оцінювання добробуту необхідно здійснювати за багатьма критеріями, але на сучасному етапі розвитку суспільства пріоритетним є матеріальне забезпечення, яке дозволить задовольнити усі потреби людини. Виходячи з цього постає питання яким чином можна знайти додаткові резерви для підвищення рівня матеріального забезпечення населення, не використовуючи загальноприйнятний інструментарій – підвищення мінімальної заробітної плати. Підвищення рівня якості розподілу наявних доходів на накопичення та споживання, а накопичення інвестувати задля отримання додаткового доходу дозволить населенню збільшити рівень задоволення потреб. Одним з базових напрямків інвестиційної активності населення є розміщення депозитів у банківських установах, але деформація рівня доходності населення у різних регіонах України призводить до диспропорції при їх розподілі, що і вимагає

вивчення, з метою формування залежності між параметрами рівня доходу і рівня накопичення населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначена проблема акумулює багато складових, тому для її вирішення були досліджені наукові роботи багатьох вітчизняних та іноземних вчених у різних спектрах її прояву. Так у сфері розвитку депозитних операцій було вивчено праці О.І.Береславської, Р.Корнилюка, С.В.Науменкової, Є.А.Носова; процедурі перетворення заощаджень населення на інвестиції присвячені дослідження Я.В.Петренко, А.Я.Берегулі, А.М.Вдовиченко; формування сталого розвитку економічних процесів відображено у дослідженнях Н.Є.Доній, Л.П.Гуляєвої, В.В.Николишина. Відзначені та багато інших вчених приділяло увагу дослідженню питань забезпечення сталого розвитку економіки за рахунок підвищення рівня добробуту населення через його матеріальну складову, але проблеми деформації доходів населення залежно від регіонального розташування, структури розподілу доходів, зростання потреб все це вимагає подальшого наукового вивчення та обґрунтування.

Мета та завдання. *Мета статті* полягає в обґрунтуванні взаємозв'язку між рівнем матеріального забезпечення населення країни та його інвестиційною активністю з врахуванням регіональної специфіки. Виходячи з мети дослідження можна сформулювати наступні **завдання**: 1) на підставі ретроспективного аналізу статичних показників за 2013-2018рр., що характеризують рівень матеріального забезпечення населення країни взагалі та у регіональному розрізі відзначити характерні тенденції; 2) визначити залежність між рівнем доходів (за регіональною ознакою) населення та їх бажанням інвестувати у банківські депозити.

Виклад основного матеріалу. Вихідним параметром для забезпечення матеріального добробуту населення є категорія мінімальної заробітної плати, яка визначена у ст.3 Закону України «Про оплату праці», як «законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці (обсяг робіт)» та її розмір. Саме розмір мінімальної заробітної плати визначає стартові умови матеріального забезпечення (доходів) населення України. Слід відзначити, що до складу матеріального забезпечення (доходів) населення входить не лише заробітна плата, а й доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходи від продажу сільськогосподарської продукції, пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою, грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи, вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива, пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку, інші надходження, але безперечно саме вона займає найбільшу питому вагу. Існування ринку робочої сили, а відповідно попиту і пропозиції на неї призводить до збільшення рівня оплати праці залежно від рівня кваліфікації, вимог певної території, структури

виробництва, насиченості регіонального ринка працівниками, що призводить до формування показника середньої оплати праці та середнього доходу у певному регіоні. Для визначення залежності між розміром мінімальної заробітної плати та середньої заробітної плати на території України наведемо наступний рис.1.

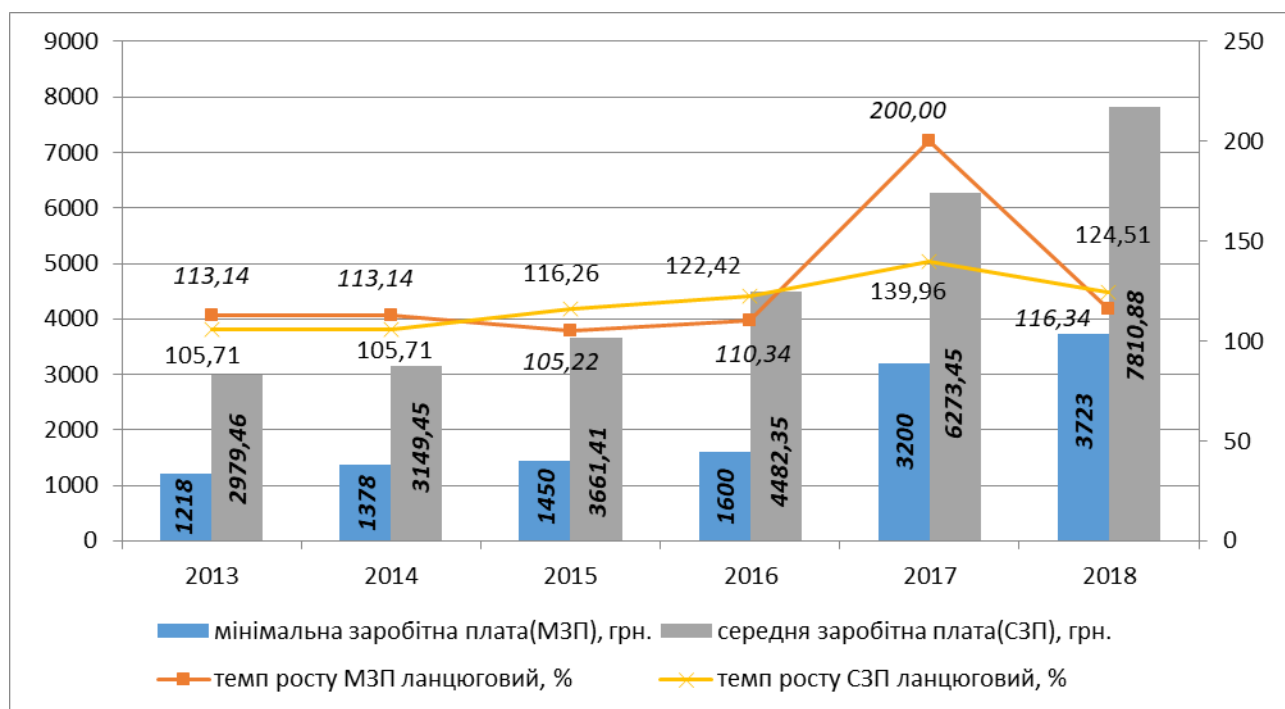

Рис.1. Тенденції зміни мінімальної та середньої заробітної плати за 2013-2018р. в Україні

Джерело: розраховано авторами за даними [11].

За даними видно, що темп росту мінімальної заробітної плати за період 2013-2018 рр. становить від 113,14% до 116,34%, або у абсолютному розмірі від 1218 грн. до 3723 грн., що свідчить збільшення на 2505 грн. за шість років. При тому темп зростання середньої заробітної плати за аналогічний період становить від 105,71% до 124,51%, або від 2979,46 грн. до 7810,88 грн., що становить абсолютний приріст за шість років 4831,42 грн. Відрив у темпах росту середньої заробітної плати від мінімальної починає спостерігатися лише у 2018 р., що є негативною тенденцією для формування та розвитку економічних процесів в країні та свідчить про низький рівень матеріального забезпечення населення, оскільки працівники, що отримуються мінімальну заробітну плату мають більші темпи її зростання ніж працівники, які виконують більш складну роботу та мають відповідно більш високий розмір оплати праці. Такий підхід до формування рівня матеріального забезпечення працівників призводить до деформації у пріоритетах щодо вибору спеціальності та виконання роботи на більш складних посадах, що у свою чергу стимулює відтік кваліфікованих кадрів за кордон.

На підставі вище відзначеного доцільним здається розглянути динаміку зміни загальних доходів населення порівняно з середньою заробітною платою для виявлення розміру маржі з метою визначення інвестиційного потенціалу населення, що призведе до росту його матеріального забезпечення (рис.2).

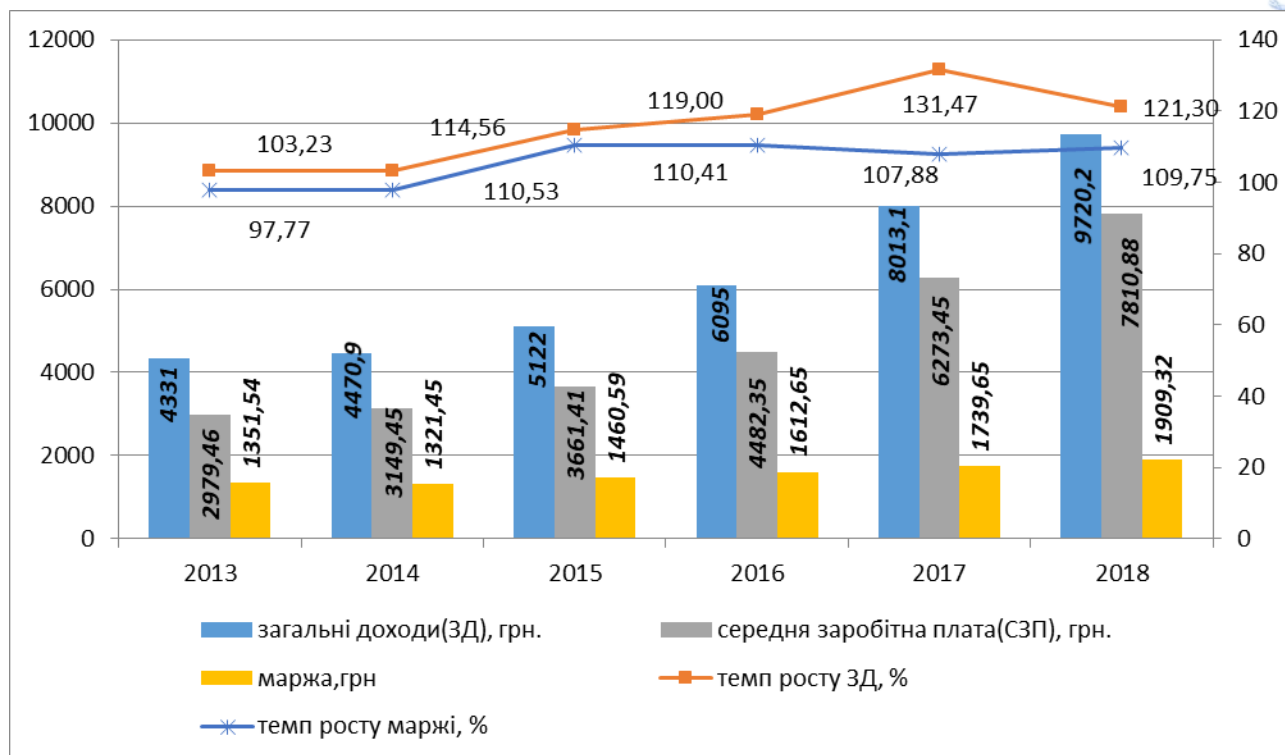

Рис.2. Співвідношення між доходами населення та розміром середньої заробітної плати за 2013-2018рр. в Україні

Джерело: розраховано авторами за даними [11].

Маржа між розміром мінімальної заробітної плати та середньою заробітної платою становить за 2013-2018 рр. від 1351,54 грн. до 1909,32 грн. відповідно по роках, що свідчить про незначний розрив між цими показниками. Відповідно до цієї тенденції можна стверджувати, що рівень матеріального забезпечення населення щорічно не зважаючи на показники абсолютного зростання фактично знижується і розмір маржі не може забезпечити сталого стимулювання накопичення. Одним з суттєвих факторів деформації розміру маржі є співвідношення між показниками споживання та накопиченням населення країні (рис.3).

За період 2013-2018 рр. максимальний рівень накопичення спостерігається у 2018 р. та становить 15% від загального розміру доходів, а мінімальний у 2015 р. – 3%. Такі коливання пояснюється низьким рівнем доходів, що не дозволяє покривати поточні потреби населення, підвищенням вартості комунальних послуг, цін на товари, реформування системи охорони здоров'я. Враховуючи наявні економічні ризики та середній вік населення країни 40,4 роки, а також середню тривалість життя 66 років у чоловіків та 76 у жінок, за формування більш-менш сприятливих обставин населення починає накопичувати для уникнення неплатоспроможності за необхідності оплачувати лікування, оскільки за даними МОЗУ основною причиною смертності в Україні є хвороби системи кровообігу (66%) та новоутворень (6%). Іншим фактором стимулювання накопичень є поступове відновлення довіри населення до банківської системи. Мінімальний рівень накопичень 3% припадає на 2015 р. у якому відбуваються активні процеси ліквідації банків та неповернення

депозитних вкладів населення, так починаючи з 2014 р. НБУ визнає неплатоспроможними 94 банківські установи, що суттєво підірвало довіру населення до розміщення депозитів. Якщо відзначити загальні тенденції формування депозитів населенням України за 2013-2018 рр., то мінімальний рівень їх розміщення припадає на 2014-2015 рр. та становить 418135 млн. і 410895 млн.грн. відповідно (рис.4).

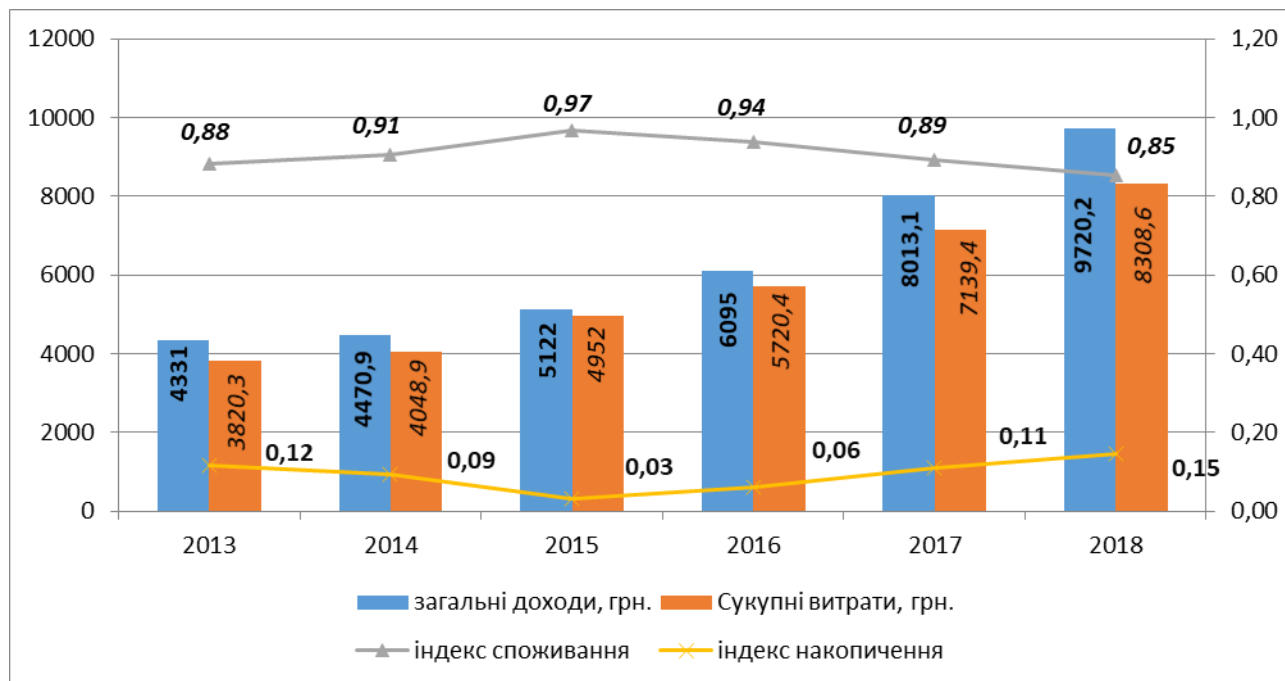

Рис.3. Функціональна залежність між індексами накопичення та споживання за 2013-2018р. в Україні

Джерело: розраховано авторами за даними [11].

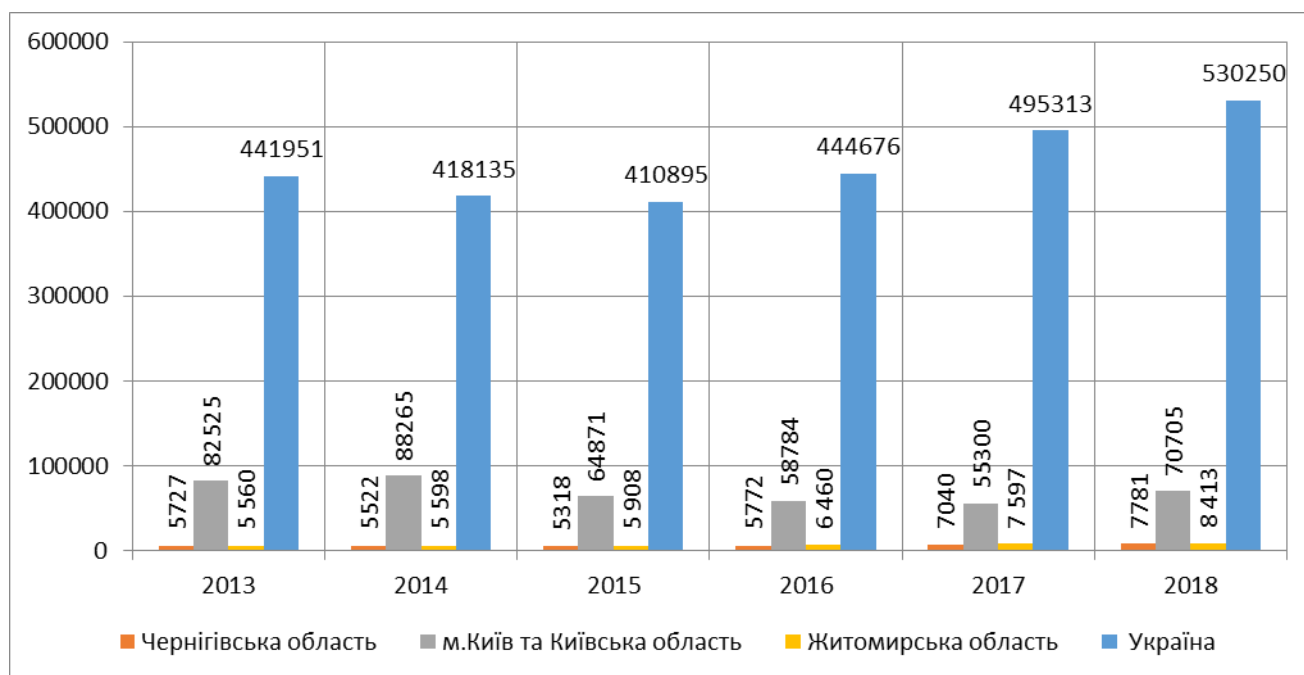

Рис.4. Динаміка зміни обсягів депозитів за рандомними областями та в Україні за 2013-2018р. в Україні

Джерело: розраховано авторами за даними [11].

Слід відзначити дві системні ознаки за наведеними даними. По-перше, населення областей з нижчими доходами та середніми заробітними платами формує депозити у більших розмірах, ніж населення з більш забезпечених областей, по-друге, починаючи з 2017 р. відбувається стрімке зростання депозитної активності до 495313 млн.грн. у 2017 р. та до 530250 млн.грн. у 2018 р., оскільки низькі доходи стимулюють населення шукати додаткові джерела доходів для забезпечення потреб. Таким чином рівень депозитної активності зміщується у напрямку областей з низькими доходами, які стимулюють населення до збереження та накопичення (рис.5).

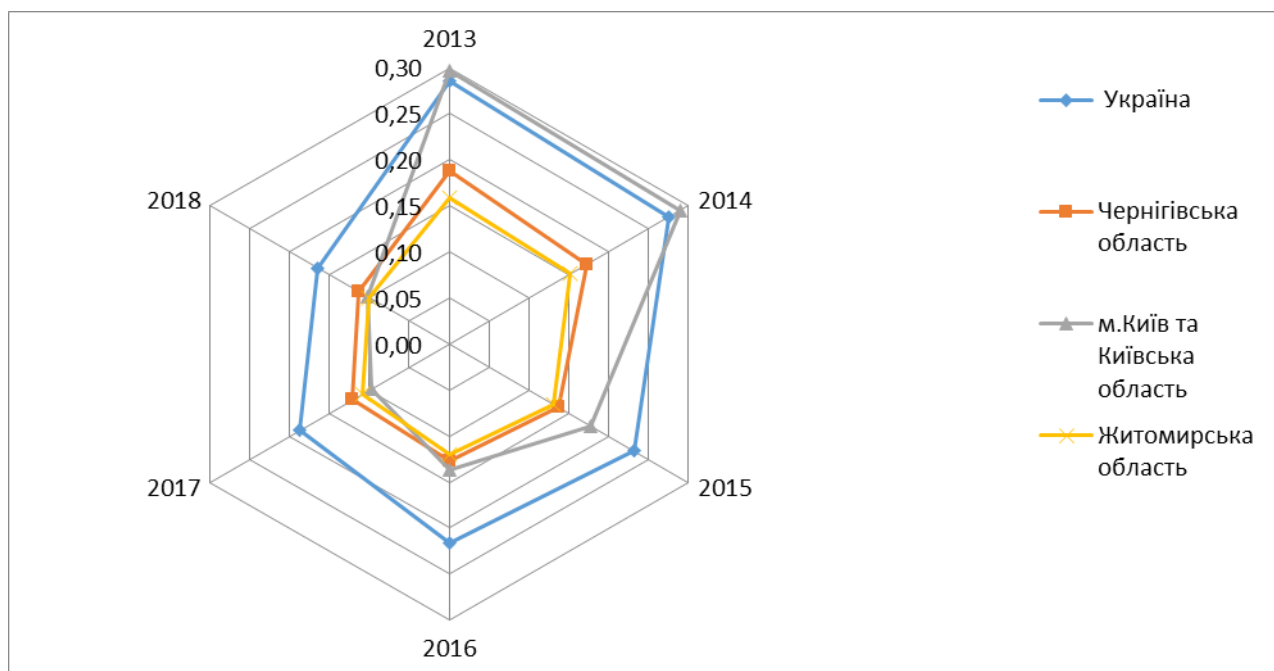

Рис.5. Графічне відображення рівня депозитної активності за рандомними областями та в Україні за 2013-2018р. в Україні

Джерело: авторська розробка.

На підставі отриманої інформації та виявленої залежності доцільним є формування модельної залежності між параметрами росту споживчих цін, загальних доходів населення та депозитної активності.

Таблиця 1

Вхідні дані для побудови моделі регресії

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний рівень доходів	4331	4470,9	5122	6095	8013,1	9720,2
Індекс споживчих цін	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8
Індекс росту середньої заробітної плати	102,1	105,71	116,26	122,42	139,96	124,51
Індекс депозитної активності	0,29	0,28	0,23	0,22	0,19	0,16

Джерело: авторська розробка.

Визначимо вектор оцінок коефіцієнтів регресії відповідно до методу найменших квадратів та отримаємо $s = (X^T X)^{-1} X^T Y$

Визначимо обернену матрицю $(X^T X)^{-1}$

$$(X^T X)^{-1} = \begin{vmatrix} 1375,771 & -1,058 & -6,081 & -2216,967 \\ -1,058 & 0,00163 & 0,00415 & 1,559 \\ -6,081 & 0,00415 & 0,0274 & 9,796 \\ -2216,967 & 1,559 & 9,796 & 3646,817 \end{vmatrix}$$

Вектор оцінки коефіцієнтів регресії

$$Y(X) = \begin{vmatrix} 81,663 & -0,179 & 0,61 & -1,305 \\ -0,179 & 0,000995 & -0,000948 & 0,00171 \\ 0,61 & -0,000948 & 0,0112 & -0,0179 \\ -1,305 & 0,00171 & -0,0179 & 0,0317 \end{vmatrix} \cdot \begin{vmatrix} 37752,2 \\ 4391108,94 \\ 4588223,137 \\ 3913631,324 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} -9307,93 \\ -28,472 \\ 43,623 \\ 135,282 \end{vmatrix}$$

Рівняння регресії

$$Y = -9307.9296 - 28.4719X_1 + 43.6229X_2 + 135.2815X_3 \quad (1)$$

Отже, за результатами отриманого рівняння множинної регресії можна інтерпретувати параметри моделі та підтвердити гіпотезу щодо взаємозалежності загальних доходів, індексу росту цін, середньої заробітної плати та депозитної активності населення. Збільшення індексу росту цін на 1 призводить до зниження рівня доходів населення на 28,472; збільшення середньої заробітної плати населення призводить до збільшення доходів на 43,623; збільшення депозитної активності призводить до збільшення доходів населення на 135,282.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, слід зазначити, що матеріальне забезпечення населення є одним з ключових аспектів забезпечення сталості економічних процесів в Україні. Диспропорція між рівнем доходів населення у різних регіонах призводить до деформації співвідношення між споживанням і накопиченням, коли населення регіонів з низьким рівнем доходів спрямовує вектор на збереження і накопичення, що дедалі гальмує економічний розвиток у цих регіонах за рахунок зниження споживання. Проте, зростання цін нівелює бажання населення накопичувати кошти, оскільки витрати на споживання постійно зростають не за рахунок зростання потреб, а за рахунок цінового фактору. Актуальність цього дослідження зумовлюється необхідністю підвищення рівня матеріального забезпечення населення, що призведе до позитивних зрушень за усіма ланками економічного розвитку.

Вважаємо, що за даних обставин векторами підвищення рівня матеріального забезпечення населення є такі: державний контроль у сфері ціноутворення, що призведе до зрозумілого ціноутворення та відповідно не стресового споживання товарів; забезпечення гарантій щодо повернення депозитів населенню, навіть за умови визнання банку неплатоспроможним; скасування оподаткування доходів за депозитами, що призведе до збільшення депозитної маси та зростання доходів населення, які потім знову будуть повертатися в систему економічних відносин у якості споживання, або подальшого розміщення депозитів.

Подальші наукові дослідження в цій сфері нададуть можливість більш ефективно розглянути перспективні методи для підвищення матеріального забезпечення населення через формування системних підходів у формуванні доходів та визначенні мінімальної заробітної як індикатора стартових умов для матеріального добробуту населення країни.

Література

1. Береславська, О. І. Девальвація гривні та спричинені нею виклики для України / О. І. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2015.– №2. – С. 26-33.
2. Берегуля А.Я. Довгострокові та короткострокові ощадні мотиви населення / А.Я. Берегуля // Науковий вісник – Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2006. – №10 (30). – С.104-114.
3. Вдовиченко А.М. Визначення детермінантів заощаджень та споживання населення України на основі емпіричного дослідження / А.М. Вдовиченко // Економіка України. – 2009. – № 9 (574). – С. 40–52
4. Корнилюк, Р. Аналітичний огляд банків України [Електронний ресурс] / Р. Корнилюк. – Режим доступу: <http://bankografo.com/>
5. Науменкова, С. В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С. В. Науменкова // Фінанси України. – 2013. – №10. – С. 20-33.
6. Николишин, В.В., Доній, Н.Є. Орієнтири для фінансової системи України в координатах філософії “sustainable development”» / В.В. Николишин, Н.Є. Доній // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. – 2018. – Вип.№ 4. – С.23-30.
7. Носова, Є. А. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні / Є. А. Носова // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2015. – №2 (167). – С. 73-80.
8. Петренко Я.В. Роль и место мотивов сберегательной деятельности домохозяйств в развитии процессов инвестирования в транзитивной экономике / Я.В. Петренко // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – 2006. – Т. 3, Випуск 211. – С. 649-657.
9. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References:

- 1.Bereslavska, O. I.(2015). Devalvaciya hryvni ta sprychyneni neyu vyklyky dlya Ukrayiny [Visnyk Nacionalnogo banku Ukrayiny].issue 2, pp. 26-33.
- 2.Beregulya A.Ya. (2006). Dovgostrokovi ta korotkostrokovi oshhadni motyvy naselennya [Naukovyj visnyk – Odeskyj derzhavnyj ekonomichnyj universytet. Vseukrayinska asociaciya molodyx naukovciv], issue 10(30), pp.104-114.
- 3.Vdovychenko A.M. (2009). Vyznachennya determinantiv zaoshhadzhen ta spozhyvannya naselennya Ukrayiny na osnovi empyrchnogo doslidzhennya [Ekonomika Ukrayiny], issue 9(574), pp. 40–52
- 4.Kornylyuk R. Anality`chny`j oglyad bankiv Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] Rezhy`m dostupu: <http://bankografo.com/>
- 5.Naumenkova, S. V.(2013) Pidvyshhennya dostupnosti finansovykh poslug: aktualni pytannya regulyatornoyi praktyky [Finansy Ukrayiny]], issue 10, pp. 20-33.
- 7.Nykolyshyn V.V., Donij N.Ye. (2018) Oriyentyry dlya finansovoyi systemy Ukrayiny v koordynatax filosofiyi “sustainable development”» [Visnyk Akademiyi praci, socialnyx vidnosyn i turyzmu], issue 4, pp..23-30
- 6.Nosova, Ye. A.(2015) Zaoshhadzhennya domogospodarstv yak dzherelo investycijnykh

resursiv v Ukraini [Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika], issue 2(167), pp. 73-80.

8. Petrenko Ya.V. (2006) Rol y mesto motivov sberegatelnoj deyatel'nosti domogospodarstv v razvityi processov yinvestyrovaniya v tranzitivnoy ekonomy'ke [Ekonomika: problemy teorii i ta praktiki. Zbirnyk naukovykh prac], issue 211, pp. 649-657

9. Derzhavna sluzhba staty'sty'ky` Ukrainy`. - Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Abstract. *The question of investment activity of the population is investigated taking into account the level of its financial support on a regional basis. It is noted that the disparity in the level of incomes of the population in the regions of the country leads to different approaches in the sphere of accumulation and consumption, which is reflected in the increase in the level of accumulation in the low-income regions. The overall rate of growth of the financial support of the population testifies to its insufficiency to meet the modern needs and requires finding the sources of its increase. Functional dependence between the amount of savings of the population, their transformation into deposits, with corresponding increase of incomes and the size of consumption, allows to mark the existing potential for economic development of the country through the increase of internal investment sources.*

Keywords: *consumption, savings, deposits, investments, wages.*

Статья отправлена: 24.09.2019 г.

© Гончаренко О.Г., Кравчук Г.В., Доний Н.С.

УДК 311.2

DYNAMICS AND STRUCTURAL CHANGES IN RECEIPTS OF SOCIAL PROTECTION SCHEMES IN BULGARIA AND THE EUROPEAN UNION FOR THE PERIOD 2008 – 2016**ДИНАМИКА И СТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ДОХОДОВ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В БОЛГАРИИ И В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ ЗА ПЕРИОД 2008 – 2016 ГГ.****Ovchinnikov E. / Овчинников Е.***Assist. Prof., PhD. / ассистент, д-р**Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria**Хозяйственная академия им. Ценова, г. Свиштов, Болгария*

Abstract. The article justifies the necessity and relevance of statistical research in the field of social protection, and in particular the trends and regularities in the dynamics and structure of social protection receipts. Characteristics of social protection receipts have been made in the context of the ESSPROS (the European System of Integrated Social Protection Statistics) statistical information system. The classification of receipts by two main features – by type and by origin – has been classified. On the basis of this classification, structures in terms of quantity have been identified and the empirical analysis has been performed. Using statistical methods for the analysis of dynamics, structural changes and differences, trends and regularities in the social protection receipts in the Republic of Bulgaria and the European Union for the period 2008-2016 have been identified. The data base of the analysis is data from the National Statistical Institute and Eurostat. On the basis of the established regularities in the studied indicators, conclusions about the status and development of social protection receipts are made.

Key words: social protection, ESSPROS, receipts, statistical methods, dynamic analysis, structural changes.

Introduction

The establishment of social protection system to promote the economic and social cohesion of the European Union Member States is one of the main tasks of the common European policies. This is set as one of the priorities of the Europe 2020 Strategy [1] and finds its continuation in establishing the European Pillar of Social Rights, launched on 17th November 2017 [2]. The current set of social tools at European level, such as legislation, mechanisms for coordination and monitoring of national policies, funds, etc. contribute to the social cohesion and the fight against poverty. The social dimension of the EU is manifested in the encouragement and coordination of countries to conduct the social policy that provides social protection and support to the population, effectively combating poverty and social exclusion. Public solidarity in the social field is expressed through benefits made by social protection system.

Statistical monitoring of social benefits and their financing is carried out through the European System of Integrated Social Protection Statistics (ESSPROS). The main target of ESSPROS is to provide a comprehensive, realistic and consistent study of social protection in the Member States. It is specified in three aspects – coverage of social benefits and their financing; ensuring international comparability; harmonisation with other statistics, in particular with national accounts, in terms of basic definitions.

Within its conceptual frameworks, social protection consists of all actions by public and private entities that assist households or individuals in coping with a certain set of risks and needs. In Bulgaria, social protection is provided by social security funds; private pension funds; state and government agencies and local authorities; health insurance companies; employers making payments directly to their current employees; non-governmental organisations that help people in need. These institutions provide funding for social protection.

The object of this study are receipts in social protection system. **The purpose** of this paper is to identify, through statistical methods, objective internal patterns in the dynamics and structure of receipts of social protection systems in Bulgaria and the European Union in the period 2008-2016 and to carry out a comparative analysis.

1. Characteristics of social protection receipts according to ESSPROS

The source of statistical information for the purpose of the survey is the European System of Integrated Social Protection Statistics (ESSPROS). Its legal framework is defined by Regulation (EC) №458/2007 of the European Parliament and the Council [3]. In Bulgaria the monitoring is carried out by the National Statistical Institute.

Statistical information on cash flows related to social protection can be presented in an accounting framework covering the provision of social protection (expenditure) and its financing (receipts) [4, p.105]. For the effective management of cash flows of the social protection system, rules, organized in different systems, have been formulated. In ESSPROS, these are called social protection schemes and they are 18 [5]. They are intended to accumulate receipts and regulate their spending so as to provide protection against a particular risk or need with the focus on certain groups in need of social protection. Therefore, it can be said that these schemes have redistributive functions. Receipts from several institutional units may flow to the same social protection scheme. Thus, the budgets of municipalities provide for the receipts under the scheme for social services carried out by municipalities. At the same time, the same institutional unit can manage and control several schemes. For instance, the National Social Security Institute is responsible for the accumulation and disbursement of funds in the Pensions Fund, Pensions not Related to Labour Activity Fund, Work Injury and Occupational Disease Fund, General Disease and Maternity Fund, Unemployment Fund, Teachers' Pension Fund.

ESSPROS classifies receipts to social protection schemes into two aspects – by type and by origin. The classification **by type** is based on the nature and reason for a payment. Under this criterion, receipts can be formed through social security contributions, central government contributions, transfers from other schemes or other receipts.

The costs incurred in acquiring the right to social benefits from the insured people or from employers at the expense of their employees form the group of *social security contributions*. This also applies to contingent social security contributions on mandatory and uncontrolled by government social protection schemes. Payments of social security contributions can be made by employers, so their employees, former or current, can acquire the right to receive social security benefits. In order to obtain or retain their right to social benefits, contributions to social protections schemes can

also be made by individuals and households – employed, self-employed, retired etc.

The central government's contributions to the schemes are both the government's expenditure on managing non-contributory schemes¹ and the government's financial support for local social protection schemes. Transfers of tax revenues intended to finance social protection form reserve funds. The remaining government contributions form the total receipts resulting from the transfer funds from other sources.

Part of the receipts to social protection schemes can be generated as a result of *transfers from other schemes*. Therefore, two cash flows are recorded – the first one is the expenditure for the payment scheme and the second one is the revenue for the recipient scheme. Social security contributions redirected from other schemes are some: from the State Social Security Fund – for pensioners and the unemployed, from the state budget – for the benefit of children, from the Social Assistance Agency – for uninsured people entitled to social assistance. In order to reduce the deficit of the recipient scheme, other transfers from resident schemes are also used.

Current and capital receipts under social protection schemes form the group of *other receipts*. The origin of revenue designated as property income is mainly from interest and dividends. Other revenues are donation receipts, claims against debtors, wills of individuals and legal entities, etc.

The basis for the classification of social protection receipts **by origin** is the institutional sector that provides the funding. Institutional sectors are groups of institutional units with equal economic behaviour. In order to be defined as an institutional unit, business operator must be independent in the decision-making process to carry out its essential function and work out or maintain a complete set of accounts. Seven groups are defined corresponding to institutional sectors and sub-sectors: corporations; central government; state and local government; social security funds; households; non-profit institutions serving households; the rest of the world.

The group of *corporations* combines non-financial and financial corporations, institutional sectors according to the European System of Accounts 2010. They combine institutional units whose main activity is the production of goods and services on the market.

The next three groups are subsectors of the institutional sector “General Government”. Cash receipts to the schemes, whose source is the government institutional units with authority over the entire territory of the country and the units they control and finance, form receipts from *the central government*. Receipts from *state and local governments* originate from institutional units with authority limited to part of the territory of the country and from the units they control and finance. Through the group of *social security funds*, financial means from public social security funds, regardless of their territorial location, are received. This subsector includes the National Social Security Institute and the National Health Insurance Fund.

The other three groups of the classification according to the origin of social

¹ No financial contribution, i.e. payment of social security contributions, is required from the recipient to provide social protection.

protection receipts correspond to the institutional sectors. The *household* group provides receipts to the schemes through persons or groups of persons who are consumers or unincorporated manufacturers of market goods and financial services intended exclusively for own final consumption. As local legal entities serving households and private non-market producers, *non-profit institutions serving households* provide social protection income in their capacity as employers. These include trade unions, political parties, scientific societies, community clubs, charitable organisations, etc. *The rest of the world* group provides receipts through all institutional units that are non-resident for the national economy and are linked to economic relationships with resident institutional units. ESSPROS covers transactions in this sector only insofar as they are linked to local protection schemes.

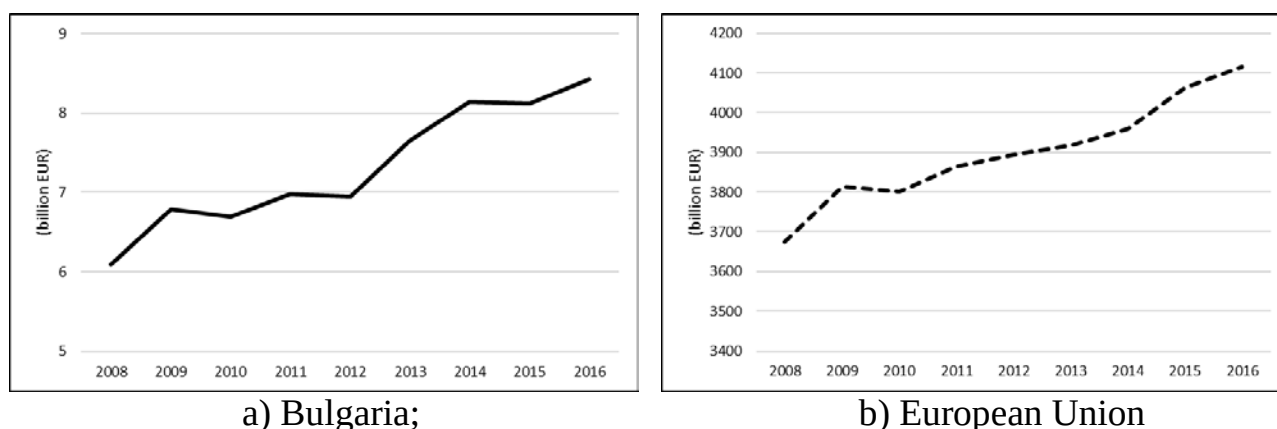
2. Analysis of the dynamics of social protection receipts

The study of the dynamics of social protection receipts is made by descriptive analysis. It comes down to calculating summarising numerical characteristics that reflect the general regularities in the order development without seeing the causes. [6, p.21]

On the basis of indicators related to social protection receipts in Bulgaria and the European Union in the period 2008-2016, time series are constructed. These are annual in frequency and cover the period from 2008 to 2016. To ensure comparability, a measurement unit of EUR 1 billion was selected at 2010 prices. Deflation is carried out by the indicator characterising individual consumption.

The time series are shown in Figure 1. Graphical depiction of the development of the two indicators show a systematic upward trend. Total receipts in social protection systems in Bulgaria and in the European Union increased from EUR 6.10 billion and EUR 3673.88 billion in 2008 to EUR 8.43 billion and EUR 4116.96 billion in 2016 respectively, i.e. by EUR 2.33 billion and by EUR 443.08 billion in absolute terms and by 38.26% and 12.06% in relative terms.

Kendall and Spearman's rank correlation coefficient and first-order autocorrelation coefficient are used to identify the development trend. Shorter series make it more difficult to apply more powerful methods because their specific requirements are violated.

a) Bulgaria;
b) European Union
**Fig. 1. Social protection receipts in the period 2008-2016.
(by prices of 2010)**

Data source: Eurostat-Social protection-DataDatabase- Social protection Receipts.
<https://ec.europa.eu/eurostat/>.

The empirical value of Spearman's coefficient for social protection receipts in Bulgaria is $\rho_{em} = 0,950$, and for the European Union is $\rho_{em} = 0,983$. For Kendall's rank coefficient, the corresponding values for Bulgaria and the European Union are $\tau_{em} = 0,833$ and $\tau_{em} = 0,944$. Since all the empirical values of the rank correlation coefficients are higher than the corresponding theoretical values, the null hypothesis of no trend in series under consideration is rejected. This leads to the conclusion that there is an upward trend in the development of social protection receipts in Bulgaria and in the European Union.

The descriptive indicators characterising the dynamics of receipts in the social protection system in Bulgaria and in the European Union are shown in Table 1. The juxtaposition of absolute growth and the rate of development on the chain basis of the social protection receipts in Bulgaria and in the European Union confirms the general nature of the development of the two indicators. At the same time, there may be some differences. The changes in the social protection receipts in Bulgaria and in the European Union are one-way for the whole study period, except for 2012 and 2015, when the receipts in Bulgaria decrease and those in the European Union increase. The average absolute growth of social protection receipts in Bulgaria is EUR 0.30 billion and that of the European Union is EUR 56.78 billion. In relative terms, the average increase in social protection receipts in Bulgaria is 3.93%, and in the European Union – 1.24%.

Table 1.

Descriptive indicators for the dynamics of receipts in the social protection system in Bulgaria and in the European Union for the period 2008 -2016.

Indicators		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Average for the period
Bulgaria	$\Delta_{i/i-1}$ (billion EUR)	0.70	-0.10	0.28	-0.02	0.70	0.49	-0.02	0.31	0.30
	$T_{i/i-1}$ (%)	111.42	98.54	104.21	99.66	110.03	106.37	99.78	103.82	103.93
European Union	$\Delta_{i/i-1}$ (billion EUR)	141.12	-12.62	62.65	28.50	24.44	42.38	103.62	52.98	56.78
	$T_{i/i-1}$ (%)	103.84	99.67	101.65	100.74	100.63	101.08	102.62	101.30	101.24
Outperformance ratio (%)		107.30	98,87	102.52	98.93	109.34	105.23	97.23	102.49	102.49

Source: author's calculations

It gives the impression that the relative increase in social protection receipts in the European Union is more sustainable than in Bulgaria. The rank of dispersion of the indicator for the European Union is 4.17% while that for Bulgaria is 11.76%.

Comparing the change in social protection receipts in Bulgaria and in the European Union reveals the different rate at which the two indicators change. Over the entire studied period, except for 2010, 2012 and 2015 when receipts in Bulgaria are declining, social protection receipts in Bulgaria are growing faster than those in the European Union. The average outperformance ratio is 102.49% and shows that receipts in Bulgaria rise by 2.49 percentage points faster than those in the European Union.

3. The analysis of structural changes in social protection receipts

The structural changes in social protection receipts are examined by major classification indications – type and origin, using methods for analysing structural changes and differences. By identifying trends in the development of the examined structures, structural changes from one period to another are measured, determining how sharp they are, whether they accelerate or decline [7, p.21]. The analysis in the statics makes it possible to draw conclusions about the peculiarities of social protection receipts in different periods by calculating the coefficients of structural differences. The analysis is done by measuring the differences between the revenue (receipts) structures in Bulgaria and the European Union, formed on different grounds [8, p.106].

The structures of social protection receipts in Bulgaria and the European Union for the period 2008-2016 by type are presented in Table 2. Predominant share in the structure of social protection receipts in Bulgaria by type is occupied by the social security contributions and contributions of central government, and their total share exceeds 97% during the whole period. They have similar values, as in the majority of the period social security contributions prevail – 53.99% versus 44.48% for central government contributions (2008), 49.60% versus 48.64% (2009), 49.20% versus 48.67% (2013), 49.22% versus 48.79% (2014), 50.78% versus 47.39% (2015) and 52.14% versus 46.28% (2016). For the rest of the period, central government contributions exceeds the share of social security contributions, as the difference between the two is declining.

The relative share of other receipts occupies a very small part in the structure and changed from 1.53% in 2009 to 2.13% in 2013 when its highest value was. This type of receipts has a negligible effect on the dynamics of relative shares of other two receipt groups because of the long-established minimum relative share.

The low level of the relative shares of other receipts and their insignificant scope is a circumstance which gives rise to behaviour of the studied structure resembling a two-element structure – in response to the increase of the relative share of one group, the relative share of the other one declines. The share of social security contributions decreased in the period 2008-2010 remained constant between 2010 and 2012, and then increased until the end of the studied period. The share of government contributions increased in the period 2008-2010, remained constant in the period 2010-2012, decreased in the period 2012-2016.

As already noted, during the period, the share of social security contributions exceeds the corresponding share of government contribution, except for the 2010-2012 sub-period. Furthermore, the variation in the different groups is relatively low and very similar in value. The coefficient of variation in the share of social security contributions amounts to 4.55%, and in the contribution of the government – to 4.44%. This is the reason to conclude that the structure of receipts by types in Bulgaria is relatively stable during the studied period.

In the structure of social protection receipts in the European Union by type, like the similar structure for Bulgaria, the main part is occupied by social security contributions and contributions of the central government, and the remaining small part – by other receipts. Nevertheless, there are significant differences in the

dynamics of individual revenue groups.

Table 2.

Receipt structure of the social protection system in Bulgaria and the European Union for the period 2008-2016 by types

(%)

years	Social security contributions	Contributions of central government	Other receipts	total
Bulgaria				
2008	53.99	44.48	1.53	100.00
2009	49.60	48.64	1.76	100.00
2010	47.01	51.21	1.79	100.00
2011	47.27	50.87	1.86	100.00
2012	47.09	51.08	1.84	100.00
2013	49.20	48.67	2.13	100.00
2014	49.22	48.79	1.99	100.00
2015	50.78	47.39	1.83	100.00
2016	52.14	46.28	1.58	100.00
European Union				
2008	55.69	38.35	5.96	100.00
2009	54.68	39.85	5.47	100.00
2010	54.90	39.38	5.72	100.00
2011	54.51	40.15	5.33	100.00
2012	54.27	40.53	5.19	100.00
2013	54.41	40.36	5.23	100.00
2014	54.01	40.44	5.55	100.00
2015	53.19	41.23	5.58	100.00
2016	54.61	40.30	5.10	100.00

Source: author's calculations

The first trend that stands out is that during the entire period social security contributions have a predominant share exceeding 50% of total receipts (despite the slight variation over the years). Their share ranges between 55.69% in 2009 and 53.19% in 2015, as the coefficient of variation is just 1.16%. There is a downward trend – from 55.69% in 2008 to 53.19% in 2015, then it increases and reaches 54.61% in 2016.

The share of central government contributions is the second largest one in the European structure of social protection receipts throughout the period but it is significantly lower than those in Bulgaria. As it can be seen from the data in Table 2, it ranges between 44.48% and 51.21%, while in the European Union – between 38.35% and 41.23%. It shows a trend of increase during 2008 - 2015 from 38.35% to 41.23%, then it decreases to 40.30% in 2016. The variation is slightly larger than that of the share of social security contributions, but it remains weak – the coefficient of variation is about 1.11% i.e. for both shares in the European structure the variation is much lower than in Bulgaria.

The share of other receipts in the European receipts structure remains the lowest one but higher than that in the national structure. During the whole period it is between 5% and 6%, unlike in Bulgaria, where it is between 1% and 2%.

Data on the structure of receipts by origin are presented in Table 3. In Bulgaria, the relative share of central government receipts is the largest in the whole survey period – between 56.07% and 49.07%, followed by a share of corporate receipts – between 21.40% and 25.45%. Third is the share of household receipts – between 16.81% and 23.32%. The share of the other receipt groups is relatively low – receipts from state and local governments are just 3%, and receipts from social security funds, non-profit institutions serving households and the rest of the world – less than 1%. The total share of these receipt groups during the whole period does not exceed 5%.

Table 3.

Receipt structure of the social protection system in Bulgaria and the European Union for the period 2008-2016 by origin

(%)

years	corporations	Central government	State and local government	Social security fund	households	non-profit institutions serving households	The rest of the world	total
Bulgaria								
2008	24.39	49.84	3.47	0.15	21.82	0.25	0.08	100.00
2009	23.62	52.74	3.32	0.25	19.45	0.29	0.33	100.00
2010	23.37	56.07	3.05	0.27	16.83	0.23	0.18	100.00
2011	23.79	54.83	3.72	0.33	16.81	0.25	0.27	100.00
2012	21.40	54.26	3.84	0.28	19.72	0.23	0.27	100.00
2013	25.15	51.83	3.62	0.23	18.87	0.20	0.10	100.00
2014	25.45	52.00	3.19	0.24	18.84	0.19	0.09	100.00
2015	22.24	51.97	3.12	0.07	22.28	0.22	0.10	100.00
2016	24.15	49.07	3.07	0.08	23.32	0.25	0.06	100.00
European Union								
2008	30.20	33.91	13.69	1.10	20.07	0.47	0.56	100.00
2009	29.09	35.10	13.90	1.09	19.88	0.49	0.45	100.00
2010	29.38	34.62	14.12	1.07	19.96	0.50	0.35	100.00
2011	28.86	35.43	13.91	1.07	19.83	0.49	0.41	100.00
2012	28.62	35.87	13.70	1.01	19.91	0.49	0.40	100.00
2013	28.61	35.50	13.77	1.02	20.18	0.51	0.41	100.00
2014	28.67	35.56	13.79	1.00	20.06	0.52	0.40	100.00
2015	28.33	36.07	14.06	0.97	19.71	0.50	0.36	100.00
2016	28.59	35.27	13.96	0.86	20.41	0.53	0.38	100.00

Source: author's calculations

The European structure of receipts by origin is of a similar nature regarding the ranking of the individual sources by size. Here again, the share of central government receipts is the highest, followed by the shares of corporation and household receipts. Fourth is the share of state and local government, followed by the low shares of other groups. The difference between the European and national structure of receipts by origin is to a greater degree of equability between the different sources. The share of central government receipts in Bulgaria exceeds on average about twice the receipts share of corporations, while in the European Union this difference is about 25%. The share of receipts from state and local government in the European Union ranges between 13% and 14%, compared to Bulgaria – between 3% and 4%. The situation with the other receipt groups is similar – although they remain minimal in the overall structure, they are significantly larger than those in the Bulgarian structure.

The intensity of changes in the receipt structure of the social protection system in Bulgaria for the period 2008-2016 has been studied using the integral coefficient of structural changes [7, p.44], calculated on the basis of the previous year. The values of the integral coefficient for changes in the structure of social protection receipts by type are presented in Table 4.

Table 4.

Integral coefficient of structural changes and differences by type and origin of social protection receipts in Bulgaria and the European Union for the period 2008-2016

Years	Changes in the receipts structure by type			Changes in the receipts structure by origin		
	Structural changes		Structural differences Bulgaria/EU	Structural changes		Structural differences Bulgaria/EU
	Bulgaria	EU		Bulgaria	EU	
2009/2008	0.061	0.020	0.079	0.045	0.023	0.252
2010/2009	0.037	0.006	0.111	0.048	0.009	0.266
2011/2010	0.004	0.010	0.152	0.017	0.014	0.308
2012/2011	0.003	0.005	0.138	0.044	0.007	0.281
2013/2012	0.033	0.002	0.136	0.053	0.006	0.274
2014/2013	0.002	0.005	0.106	0.006	0.002	0.246
2015/2014	0.021	0.012	0.106	0.055	0.010	0.249
2016/2015	0.018	0.018	0.078	0.043	0.015	0.255

Source: author's calculations

The results obtained show slight structural changes in both directions of analysis – in dynamics and in static, and for both structures – by types and by origin. At the same time, it should be noted that the changes in the dynamic aspect are much smaller than those characterizing the differences between Bulgaria and the European Union. Moreover, the intensity of differences in structure by origin of receipts between Bulgaria and the EU proves to be stronger than changes in types of receipts. Generally, the low values of the calculated coefficients indicate a relatively stable structure of social protection receipts during the studied period.

Conclusion

One of the main priorities of social protection in the European Union is the provision of an effective system of receipt collection and regulation of their spending. The analysis of the dynamics and structure of social protection receipts in Bulgaria and the identification of the country in the EU as its full member give rise to the following conclusions and summaries:

- Analysis of the dynamics of social protection receipts shows a statistically significant upward trend, both at European and national level. In Bulgaria, the growth rates are higher than those of the European Union, as receipts over the period grow by 38.26% and the growth rate for the EU is 12.06%.

- The structure of social protection receipts by type in Bulgaria is close to that in the EU, as the relative share of receipts from social security contributions and central government contributions is predominant.

- The structure of receipts by origin in Bulgaria is similar to that in the EU in terms of the place of individual receipt groups in their overall ranking by size. However, the difference among the groups in the structure at European level are much smaller, which makes it more uniform than that at national level.

- The values of the integral coefficient of structural changes and differences, by which their intensity in dynamics and static are measured, show that the changes are weak which leads to the conclusion that the structures under the studied characteristics are stable in dynamic aspect, and in static – structures in Bulgaria are approaching closer to the European average.

The open method of coordination in the field of social protection determines the need for reliable and harmonized statistics at national and European level. This requires further expansion and improvement of statistical survey in this area. The exchange of good practices and innovative approaches will increase the effectiveness of coordination among participants in these studies and the quality of information needed to develop EU policies and strategies in the field of social protection and social inclusion.

References:

1. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission, Brussels, 3.3.2010 COM (2010) 2020 final. <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.
2. European Pillar of Social Rights. Building a more inclusive and fairer European Union. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en.
3. Regulation (EC) № 458/2007 of the European Parliament and of the Council of 25 April 2007 on the European System of Integral Social Protection Statistics (ESSPROS). Official Journal of the European Union, L113, 30.4. 2007.
4. Angelova, P., Shopova, M., Varbanov, T. Socialna statistika. Svishtov, AI „Tsenov“, 2017.
5. Methodology. ESSPROS system. NSI. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/Social_1_Methodology_EN.pdf
6. Ivanov, L., Kasabova, S., Shopova, M. Statisticheskoto izsledvane I

prognozirane na razvitiето. Svishtov, AI „Tsenov“, 2017.

7. Gatev, K. Metodi za analiz na strukturi I strukturni efekti. Sofia, UI „Stopanstvo“, 2007.

8. Shopova, M. Statisticheski analiz na strukturi. Svishtov, AI „Tsenov“, 2018.

Литература:

1. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission, Brussels, 3.3.2010 COM (2010) 2020 final. <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

2. European Pillar of Social Rights. Building a more inclusive and fairer European Union. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en.

3. Regulation (EC) № 458/2007 of the European Parliament and of the Council of 25 April 2007 on the European System of Integral Social Protection Statistics (ESSPROS). Official Journal of the European Union, L113, 30.4. 2007.

4. Ангелова, П., Шопова, М., Върбанов, Т. Социална статистика. АИ „Ценов“, Свищов, 2017.

5. Methodology. ESSPROS system. NSI. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/Social_1_Methodology_EN.pdf

6. Иванов, Л., Касабова, С., Шопова, М. Статистическо изследване и прогнозиране на развитието. Свищов, АИ „Ценов“, 2017.

7. Гатев, К. Методи за анализ на структури и структурни ефекти. С., УИУ „Стопанство“, 2007.

8. Шопова, М. Статистически анализ на структури. Свищов, АИ „Ценов“, 2018.

Аннотация. В статъе обосновавается необходимость и актуальность статистических исследований в области социальной защиты и, в частности, тенденций и закономерностей в динамике и структуре доходов, предназначенных для социальной защиты. Дается характеристика доходов для социальной защиты в контексте статистической информационной системы ESSPROS (Европейская система интегрированной статистики социальной защиты) и выясняется классификация доходов по двум основным признакам – по виду и по происхождению. На базе этой классификации определены в количественном аспекте структуры, на основе которых проводился эмпирический анализ. С помощью статистических методов анализа динамики, структурных изменений и различий установлены тенденции и закономерности формирования доходов для социальной защиты в Р Болгарии и Европейском союзе за период 2008-2016 гг. Информационной базой анализа являются данные Национального статистического института и Евростата. На основании установленных закономерностей изучаемых показателей были сделаны выводы о состоянии и развитии доходов для социальной защиты.

Ключевые слова: социальная защита, ESSPROS, доходы, статистические методы, динамический анализ, структурные изменения.

Reviewer: Prof. Angelova, P. G., Ph.D.

Article sent: 26.09.2019 of

© Ovchinnikov Evgeni

УДК 621.311.1

INNOVATIVE APPROACHES TO ENERGY SERVICE

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЕНЕРГОСЕРВІСУ

Borysiak O.V. / Борисяк О.В.

PhD in Economics, Senior Lecturer / к.е.н., старший викладач

ORCID: 0000-0003-4818-8068

Brych B.V. / Брич Б.В.

PhD Student / аспірант

Shpak Ya.O. / Шпак Я.О.

PhD Student / аспірант

Ternopil National Economic University, Ternopil, Lvivska 11, 46009

Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, вул. Львівська 11, 46009

Анотація. Стаття присвячена поглибленню розуміння необхідності впровадження інноваційних підходів до енергосервісу. Визначено чинники трансформації функціонування енергосервісних компаній у контексті розвитку цифрової економіки та зеленої економіки. Обґрунтовано утвердження засад сталого розвитку енергосервісу. Виокремлено особливості надання енергетичних послуг. Досліджено діджиталізацію бізнес-процесів, впровадження енергоефективних технологій, диверсифікацію інвестиційної політики у сфері енергосервісу.

Ключові слова: енергосервісні компанії, цифрові технології, зелена економіка, альтернативна енергія.

Вступ. Розвиток енергетичного ринку передбачає врахування чинників формування енергосервісу у національному та глобальному контекстах. Відстеження зростання кількості компаній енергетичного обслуговування свідчить про актуальність питання енергоефективності, енергетичної безпеки та захисту довкілля. У свою чергу, розширення спектру альтернативних джерел отримання енергії потребує вдосконалення сфери енергосервісу.

Аспекти функціонування підприємств енергетичної галузі, підвищення ефективності їхньої діяльності та особливості розвитку енергосервісних компаній досліджено у працях таких вчених, як Р. Августина, В. Базилевича, В. Венгера, Т. Євтухова, О. Ковалка, В. Кривуцького, П. Микитюка, О. Новосельцева, Ю. Стадницького, Г. Філюка, М. Федірка [1-6] та ін.

Проведений огляд наукового доробку свідчить про актуальність питання реформування енергетичного ринку і формування ринку енергосервісу. Водночас розвиток виробництва альтернативної енергії та зростання попиту на неї зумовлюють здійснювати пошук та розробку інноваційних підходів до енергосервісу шляхом врахування тенденцій розвитку енергетичної галузі.

Основний текст. Діяльність енергосервісних компаній включає розробку і впровадження заходів з енергоефективності, зокрема за такими напрямками: освітлення з високою ефективністю; опалення та кондиціонування; поліпшення промислових процесів шляхом використання ефективних двигунів, приводів зі змінною швидкістю; когенерація; рекуперація відпрацьованого тепла та управління централізованою системою постачання енергії; використання технологій з моніторингу рівня використання енергії та ін. [5-6]. До того ж слід врахувати, що спектр послуг, які надають такі компанії визначається

специфікою їхнього створення (консалтингові компанії в галузі інженерії та енергоефективності; постачальники енергетичних технологій). Як наслідок, інноваційний розвиток енергосервісних компаній спрямований на ідентифікацію та розробку інтегрованих проектів з енергоефективності, які б сприяли впровадженню інноваційних енергетичних технологій.

Енергетичні послуги характеризуються такими особливостями [7]:

- є комплексними, містять пакет заходів;
- пов'язані з інвестиційною та інноваційною діяльністю;
- послуги надаються спеціалізованими фірмами, які мають ліцензію на надання енергосервісних послуг;
- є одним із видів прибуткового бізнесу – енергосервісна компанія отримує прибуток від замовника за надані енергетичні послуги;
- функціональна діяльність, яка пов'язана з їх наданням, полягає в забезпеченні надійного та безперебійного функціонування систем виробництва, розподілу та споживання енергії.

На рис. 1 представлено взаємозв'язок чинників розвитку енергосервісних компаній та застосування інноваційних підходів до енергосервісу, які пропонуємо нижче деталізувати.

Рис.1. Чинники застосування інноваційних підходів до енергосервісу

Джерело: авторська розробка

Динамічний розвиток цифрових технологій зумовлює діджиталізацію бізнес-процесів у різних галузях економіки. У сфері енергосервісу такий технологічний тренд розглядається як діджиталізація енергосервісу, що супроводжується впровадженням систем інтелектуального обліку енергетичних потоків, систем розподіленої автоматизації, систем контролю оперативного стану обладнання та якості енергопостачання, формування цифрових моделей для оптимального управління функціонуванням і розвитком енергосистеми.

Використання цифрових технологій енергосервісними компаніями формує плацдарм для розвитку смарт-спеціалізації на муніципальному рівні та впровадження засад «сталого розумного міста», врахування урбаністичних тенденцій у суспільстві. Це дозволяє забезпечити окупність енергетичних проектів шляхом економії енергетичних ресурсів, експлуатаційних витрат, фонду оплати праці, співфінансування з боку замовника. Крім того, діджиталізація енергосервісу розглядається як середовище для розвитку інноваційних видів послуг таких, як використання об'єкта модернізації, розміщення телекомунікаційного обладнання, різного роду датчиків і реклами на щоглах зовнішнього освітлення та інших модернізованих об'єктах.

Ефективність діяльності енергосервісних компаній в умовах розвитку смарт-спеціалізації визначається трансформаційними процесами в організаційній структурі управління у напрямі їхньої інтеграції та автоматизації. Зокрема, перехід до автоматизованого управління та інжинірингу передбачає впровадження інтелектуальних кіберфізичних пристроїв, використання методів та інструментів штучного інтелекту для автоматичного управління технологічними процесами і комерційними відносинами, а також для автоматичного інжинірингу, настройки, відновлення систем управління.

Іншим чинником застосування інноваційного підходу до енергосервісу є диверсифікація виробництва енергії на засадах розвитку зеленої економіки, що супроводжується залученням в енергосистему розподілених енергетичних ресурсів, оптимальне поєднання великої, розподіленої і автономної енергетики, поява ефективних систем зберігання енергії, використання потенціалу багатфункціональних енергетичних об'єктів.

Збільшення кількості виробників енергії, асортименту джерел отримання енергії і, як наслідок, розширення спектру напрямів діяльності енергосервісних компаній створюють конкурентне середовище на енергетичному ринку. Це сприяє формуванню інвестиційної політики у сфері енергетики загалом і в сфері енергосервісу зокрема і, як наслідок, впровадження енергоефективних технологій.

Інноваційним підходом до енергосервісу є використання відкритих даних і відкритих сервісних платформ, розвиток практики Інтернету речей для інженерної інфраструктури та енергоприймаючих пристроїв. Крім того, застосування такого підходу включає формування нових цінностей і нових моделей поведінки споживачів за рахунок використання соціальних мереж, аналітичних сервісів та ін. [5; 8].

Впровадження інноваційних підходів до енергосервісу свідчить про

необхідність використання методів проектного управління енергосервісними компаніями, популяризації інтелектуальної праці шляхом створення бізнес-інкубаторів, бізнес-акселераторів для реалізації стартапів. Це сприятиме ефективному функціонуванню ринку енергетичних послуг, розвитку виробництва альтернативних видів енергії й підвищенню енергетичної та екологічної безпеки у контексті сталого розвитку суспільства.

Висновки. Розвиток ринку енергосервісу відбувається під впливом таких чинників, як: впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси, диверсифікація джерел отримання енергії, формування конкурентного середовища на енергетичному ринку. Це свідчить про трансформацію ролі енергосервісних компаній на засадах сталого розвитку суспільства, що передбачає забезпечення енергетичної та екологічної безпеки. Енергосервіс стає однією із тих сфер діяльності, які перебувають на стику зеленої економіки і цифрової економіки.

Інноваційними підходами до енергосервісу є діджиталізація бізнес-процесів, впровадження енергоефективних технологій, диверсифікація інвестиційної політики у сфері енергосервісу. З огляду на це перспективним напрямом подальших досліджень є удосконалення маркетингової діяльності енергосервісних компаній.

Література:

1. Стадницький Ю. І., Кривуцький В. В. Причини виникнення та існування природних монополій. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 10. С. 25-40.
2. Ковалко О. М., Новосельцев О. В., Євтухова Т. О. Вступ до теорії енергоефективності багаторівневих систем : методи та моделі енергетичного менеджменту в системі житлово-комунального господарства. К. : НАН України, Ін-т технічної теплофізики, 2014. 252 с.
3. Федірко М. М., Брич В. Я., Микитюк В. П., Франчук Л. В. Розбудова ринку енергосервісних послуг : світовий досвід та українські реалії. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. Вип. 3. с. 7-20. URL: <http://visnykj.tneu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/751>.
4. Федірко М. М., Брич В. Я., Борисяк О. В. Підходи до впровадження технологій управління персоналом на підприємствах теплоенергетики. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. Вип. 4. С. 99-110. URL: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/uk/resursy-biblioteky/naukovi-vydannia-tneu?layout=edit&id=235>.
5. Wei C., Li Y. Design of energy consumption monitoring and energy-saving management system of intelligent building based on the Internet of things. *International Conference on Electronics, Communications and Control, ICECC 2011 –Proceedings*. 2011. pp. 3650-3652. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/6066758>.
6. Spiesberger M., Schoenbeck J. Innovation Vouchers for the Transition of Energy and Innovation Systems. *Foresight and STI Governance. National Research University Higher School of Economics*. 2019. vol. 13(1). pp. 70-76. URL: <https://foresight-journal.hse.ru/data/2019/04/02/1190801943/6-Spiesberger-70->

76.pdf. DOI: 10.17323/2500-2597.2019.1.70.76.

7. Федірко М., Гугул О., Брич Б. Теоретико-прикладні аспекти розбудови ринку енергетичних послуг в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. Вип. 1. С. 7-19. URL: <http://visnykj.tneu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/782/884>.

8. Boza-Kiss B., Bertoldi P., Economidou M. Energy Service Companies in the EU. *Joint Research Centre EU*. 2017. URL: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106624/kjna28716enn.pdf>.

References:

1. Stadnytskyi, Yu. I., and Kryvutskyi, V. V. (2003). Prychyny vynyknennia ta isnuvannia pryrodnykh monopolii [Reasons of emergence and existence of natural monopolies]. *Aktualni problemy ekonomiky*, № 10, 25-40 [in Ukrainian].

2. Kovalko, O. M., Novoseltsev, O. V., and Yevtukhova, T. O. (2014). *Vstup do teorii enerhoefektyvnosti bahatorivnevykh system : metody ta modeli enerhetychnoho menedzhmentu v systemi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva* [Introduction to the theory of energy efficiency of multilevel systems: methods and models of energy management in the system of housing and communal services]. K. : NAS of Ukraine, Instytut tekhnichnoi teplofizyky [in Ukrainian].

3. Fedirko, M. M., Brych, V. Ya., Mykytiuk, V. P., and Franchuk, L. V. (2017). Rozbudova rynku enerhoservisnykh posluh : svitovy dosvid ta ukraïnski realii [Building of the energy service market : world experience and Ukrainian realities.]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, Vol. 3, 7-20 [in Ukrainian].

4. Fedirko, M. M., Brych, V. Ya., and Borysiak, O. V. (2018). Pidhody do vprovadzhennia tekhnolohii upravlinnia personalon na pidpriemstvakh teploenerhetyky [Approaches to the implementation of personnel management technologies at thermal power enterprises]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, Vol. 4, 99-110 [in Ukrainian].

5. Wei, C., and Li, Y. (2011). Design of energy consumption monitoring and energy-saving management system of intelligent building based on the Internet of things. *International Conference on Electronics, Communications and Control, ICECC 2011 –Proceedings*.

6. Spiesberger, M., and Schoenbeck, J. (2019). Innovation Vouchers for the Transition of Energy and Innovation Systems. *Foresight and STI Governance. National Research University Higher School of Economics*, Vol. 13(1), 70-76. DOI: 10.17323/2500-2597.2019.1.70.76

7. Fedirko, M., Huhul, O., and Brych. B. (2018). Teoretyko-prykladni aspekty rozbudovy rynku enerhetychnykh posluh v Ukraïni [Theoretical and practical aspects of the development of the energy services market in Ukraine]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, Vol. 1, 7-19 [in Ukrainian].

8. Boza-Kiss, B., Bertoldi, P., and Economidou, M. (2017). Energy Service Companies in the EU. *Joint Research Centre EU*.

Abstract. The article is devoted to deepen of the understanding the need to implementation of innovative approaches to energy service. The factors of transformation of functioning of energy service companies in the context of development of digital economy and green economy are dedicated. The formation of the principles of sustainable development of energy service is substantiated. The features of providing energy services are highlighted. Digitization of business processes, implementation of energy efficient technologies, diversification of investment policy in the field of energy service are investigated.

Key words: energy service companies, digital technologies, green economy, alternative energy.

Стаття надіслана: 26.09. 2019 р.

© Борисяк О. В., Брич Б. В., Шпак Я. О.

УДК 005.8:711.00

PROJECT APPROACH IN SPATIAL DEVELOPMENT**ПРОЕКТНИЙ ПІДХІД В ПРОСТОРОВОМУ РОЗВИТКУ****Azarova I.B. / Азарова И.Б.***c.t.s./к.т.н..*

ORCID: 0000-0002-9332-5124

*Odessa Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Odessa, Genuezska, 22, 65000**Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Одесса, Генуезька, 22, 65000*

Анотація. Дослідження присвячене розробці комплексного теоретико-методологічного підходу з управління проектами просторового розвитку, що спрямовані на розв'язання в проектному форматі проблем адміністративно-територіальних одиниць в сфері розвитку їх територій. Виявлений проектний характер діяльності з просторового розвитку дозволив запропонувати вдосконалення існуючих підходів у вигляді моделі застосування проектного підходу в сфері просторового розвитку. Присутність в розробленій моделі як горизонтальних зв'язків, так і вертикальних висхідних «зворотних зв'язків» робить можливою передачу стратегічних коректив як між об'єктом та суб'єктом управління, так і з місцевого на регіональний або загальнодержавний рівень, що відповідає керівним принципам реформування систем місцевого самоврядування в Україні.

Ключові слова: управління проектами просторового розвитку, публічна сфера, стратегічне планування, сталий розвиток.

Вступ.

Як добре відомо, публічна політика призначена слугувати громадянам з метою вирішення їхніх проблем. Під проблемою при цьому розуміється стан, викликаний колективною потребою усунути розрив між реальним і очікуваним становищем. З огляду на це, публічна політика розв'язує проблеми, що визнані як колективні. При цьому рішення приймаються відповідними публічними дійовими особами, які мають різні ресурси, інституційну приналежність та інтереси. Тому публічна політика може бути представлена як відповідь влади в форматі проекту на публічно визнану проблему в конкретних політико-правових і соціально-економічних умовах за допомогою різних способів втручання в соціальну дійсність [1, с.7].

Згідно до інших дослідників [2], публічне управління є системою кооперації державних, муніципальних, некомерційних і змішаних структур, що покликана забезпечити задоволення суспільних інтересів і рішення колективних проблем. Одним з інструментів для забезпечення цього є проектний підхід.

Під проектом у публічній сфері дослідник А. Чемерис пропонує розуміти «...комплекс взаємопов'язаних логічно-структурованих завдань і заходів, упорядкованих у масштабі часу, що спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць чи територіальних громад, організацій та установ і здійснюються в умовах фінансових та інших ресурсних обмежень у визначені терміни» [1, с.12].

Як бачимо, наведене визначення проектів публічної сфери включає в цю категорію також проекти, що стосуються розв'язання проблем територіальних одиниць. В запропонованій цим же автором класифікації проектів публічної сфери було виділено проекти розвитку, спрямовані на чітке визначення і управління інвестиціями та зміну усталених процедур в державному секторі [1, с. 13].

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів управління проектами в публічній сфері України було також присвячено праці Т. Безверхнюк [3], О. Кулініча [4], В. Рача [5], Г. Старченко [5] та багатьох інших. Цими та іншими науковцями було сформовано основний теоретико-методологічний базис для проектного менеджменту в публічній сфері, проте основні механізми та особливості управління проектами в галузі просторового розвитку було ними висвітлено не повністю.

Питаннями просторового розвитку переважно з містобудівної точки зору в нашій країні займалися такі вчені: Ю. Білоконь, І. Бистряков, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Долішній, В. Захарченко, С. Іщук, Л. Казьмір, В. Карамушка, В. Кравців, В. Куйбіда, В. Негода, Н. Павліха, М. Паламарчук, М. Пістун, С. Рудницький, С. Сонько, В. Толкованов, О. Топчієв, Д. Стеченко, М. Чумаченко, О. Хомра, А. Чухно, О. Шаблій, Г. Швебс, Л. Шевчук, С. Шульц та інші. Проте, останні тенденції в сфері просторового розвитку нашої країни ставлять принципово нові задачі, у тому числі – перед проектним менеджментом в цій галузі.

Під впливом Європейського вектору розвитку України та інших світових процесів відбуваються суттєві зміни вітчизняного законодавства. Так забезпечення сталого розвитку тепер проголошено як один з головних принципів реалізації державної регіональної політики в Україні [7] та здійснення містобудівної діяльності [8]. Проте, методологія забезпечення сталості розвитку населених пунктів та регіонів в нашій країні майже відсутня. Законодавче закріплення появи абсолютно нових адміністративно-територіальних одиниць – об'єднаних територіальних громад [9] – відбувається на тлі існування старої системи регулювання містобудівної діяльності [10], в якій ці суб'єкти залишаються невизначеними. Це повністю позбавляє об'єднані територіальні громади можливості брати участь в процесах територіального планування та просторового розвитку. Крім відсутності законодавчої та методологічної узгодженості в галузі, дослідниками виявлено також багато проблем, безпосередньо пов'язаних із територіальним плануванням та розвитком територій України [11].

Саме тому розробка комплексного теоретико-методологічного підходу з управління проектами просторового розвитку є рівнозначно актуальною задачею як в сфері проектного менеджменту, так і в публічній сфері, містобудуванні, стратегічному та просторовому плануванні.

Поняття просторового розвитку.

Перші вживання поняття «просторовий розвиток» фахівці зазвичай відносять до часів формування Округу метрополії Торонто на початку 30-х років (англ. - Toronto Metropolitan Unit, сформований в 1934 р) [12]. Остаточне

становлення терміну відбувалось до початку 70-х років XX ст. в Європі, Канаді, а потім в США. Особлива роль у формуванні методології просторового розвитку належить Раді Європи. Саме вона започаткувала проведення з 1970 р. конференцій міністрів регіонального (просторового) планування (СЕМАТ), що являє собою інститут, який здійснює розробку та обговорення загальних принципів, заходів і політик просторового розвитку по лінії Ради Європи [13].

На сьогодні просторовий розвиток, нажаль, поки не знайшов термінологічного закріплення в українському законодавстві. Як виявилось в ході попередніх досліджень, одностайно визнане тлумачення цього поняття відсутнє і серед вітчизняних фахівців [14].

Тому автором було запропоновано наступне визначення просторового розвитку:

Просторовий розвиток – це комплекс обмежених у часі та ресурсах управлінських дій керуючої підсистеми, спрямований на оптимізацію змін в керованій просторовій підсистемі, що складається з економічної, соціальної, екологічної, містобудівної та інших сфер, з метою забезпечення її сталого розвитку, екологічної безпеки, урахування державних та громадських інтересів, раціонального планування та забудови території, використання земель, охорони культурної спадщини, а також вирішення інших завдань державного регулювання в соціально-економічній, екологічній, містобудівній та інших сферах розвитку відповідної території.

Модель застосування проектного підходу в сфері просторового розвитку.

За наведеним вище визначенням, публічна політика в сфері просторового розвитку може бути представлена як відповідь влади у форматі проекту на публічно визнану проблему (або проблеми) в цій сфері. Проте, при виборі методів та підходів до управління такими проектами, слід враховувати суттєві особливості та специфіку галузі просторового розвитку.

Деякі методи [15], що були запропоновані для проектів в публічній сфері, можуть виявитись не зовсім придатними для проектів просторового розвитку, перш за все, через міжгалузевий характер останніх, що робить неможливим розгляд таких проектів, наприклад, у рамках секторальної допомоги. Ще одною характерною відмінністю проектів просторового розвитку є складність їхньої системи фінансування, у тому числі – на засадах державно-приватного партнерства [16]. Розосереджене між різними суб'єктами управління та стратегічне планування просторового розвитку ускладнює призначення якоїсь однієї сторони відповідальною за розподіл ресурсів, що є головним чинником керівництва проектами з надання бюджетної допомоги.

Проте, на початку слід визначити місце проектного менеджменту в публічній сфері та виявити у загальному вигляді його роль в реалізації публічної політики.

Взаємозв'язок між публічною політикою та управлінням проектами, що було встановлено А. Чемерисом, наведено на рис. 1.

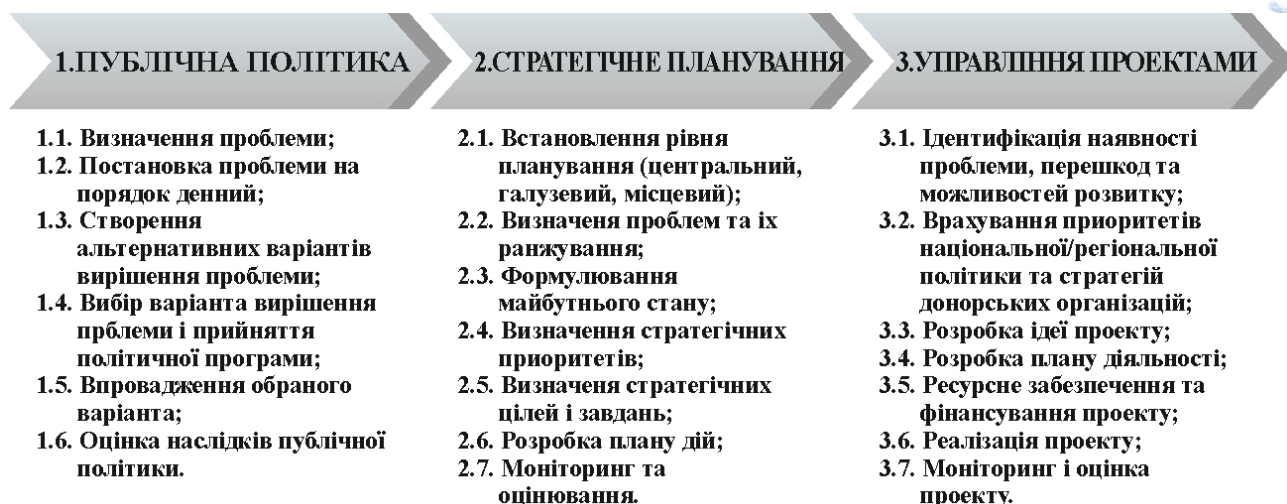

Рис. 1. Взаємозв'язок між публічною політикою, стратегічним плануванням та управлінням проектами

Джерело: [1, с.7]

Як бачимо, перехід на рівень управління проектами здійснюється після етапу стратегічного планування, на базі встановлених на цьому етапі стратегічних цілей, пріоритетів та завдань, а також розробленого плану дій. У свою чергу, стратегічне планування здійснюється на базі визначених в рамках публічної політики проблем та вибору з альтернативних варіантів їх вирішення. Робота з проблемним полем при цьому дублюється як на етапі управління проектами, так і вище, в стратегічному плануванні та у публічній політиці. Інформаційний потік стратегічних завдань передається за схемою «Згори униз», без будь-якої можливості встановлення «зворотного зв'язку» та можливості коригування стратегій за результатами моніторингу виконання проектів.

Інші фахівці [17] пропонують використовувати для розробки стратегій місцевого сталого розвитку власну ієрархію реалізації публічної політики на засадах проектного менеджменту, що наведена на рис. 2.

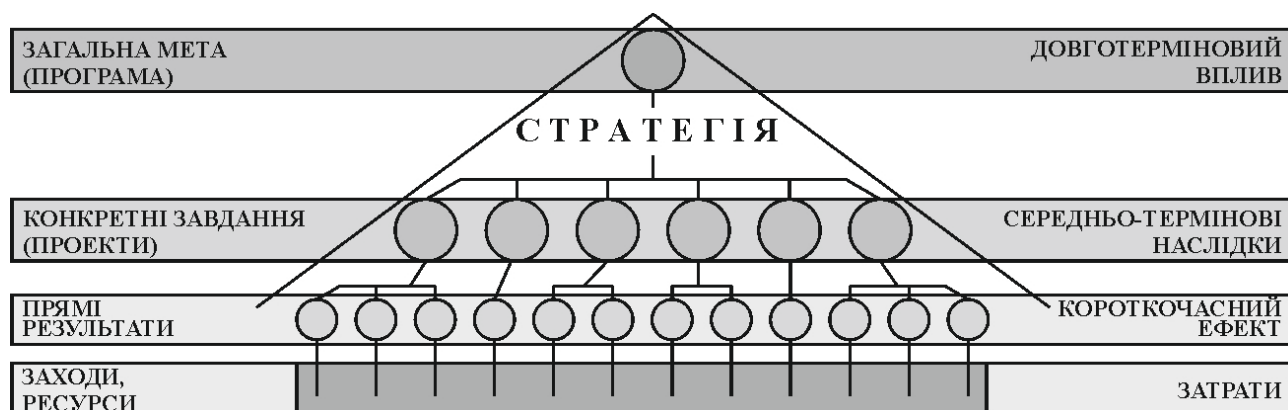

Рис. 2. Ієрархія стратегічних завдань з розвитку та засобів їх досягнення з застосуванням проектного підходу

Джерело: [17, с.46]

За наведеною ієрархією, засобом досягнення загальної стратегічної мети з місцевого сталого розвитку є програми, через які здійснюється

довготерміновий вплив на процеси розвитку. Середньо-термінові впливи отримуються в результаті виконання проектів, що входять до складу відповідних програм вищого рівню. Прямі результати у короткочасному періоді при цьому чомусь пропонується отримувати поза проектами, безпосередньо від заходів, що здійснюються з використанням відведених ресурсів. Хоча саме проектний менеджмент визнано в усьому світі одним з найбільш ефективних інструментів досягнення цілей для публічної сфери в умовах обмеженості ресурсів [18].

Отже, існує необхідність вдосконалення існуючих підходів, що дозволить отримати максимальні переваги від застосування проектного менеджменту в сфері просторового розвитку та забезпечить більш логічні зв'язки між стратегічними цілями розвитку та засобами їх досягнення через проекти. Пропонований підхід також має забезпечити відхід від централізованого галузевого планування просторового розвитку, що використовувався в Україні ще з радянських часів та зараз визнаний недостатньо ефективним [19, с.6]. Саме така модель застосування проектного підходу в сфері просторового розвитку пропонується автором цього дослідження на рис. 3.

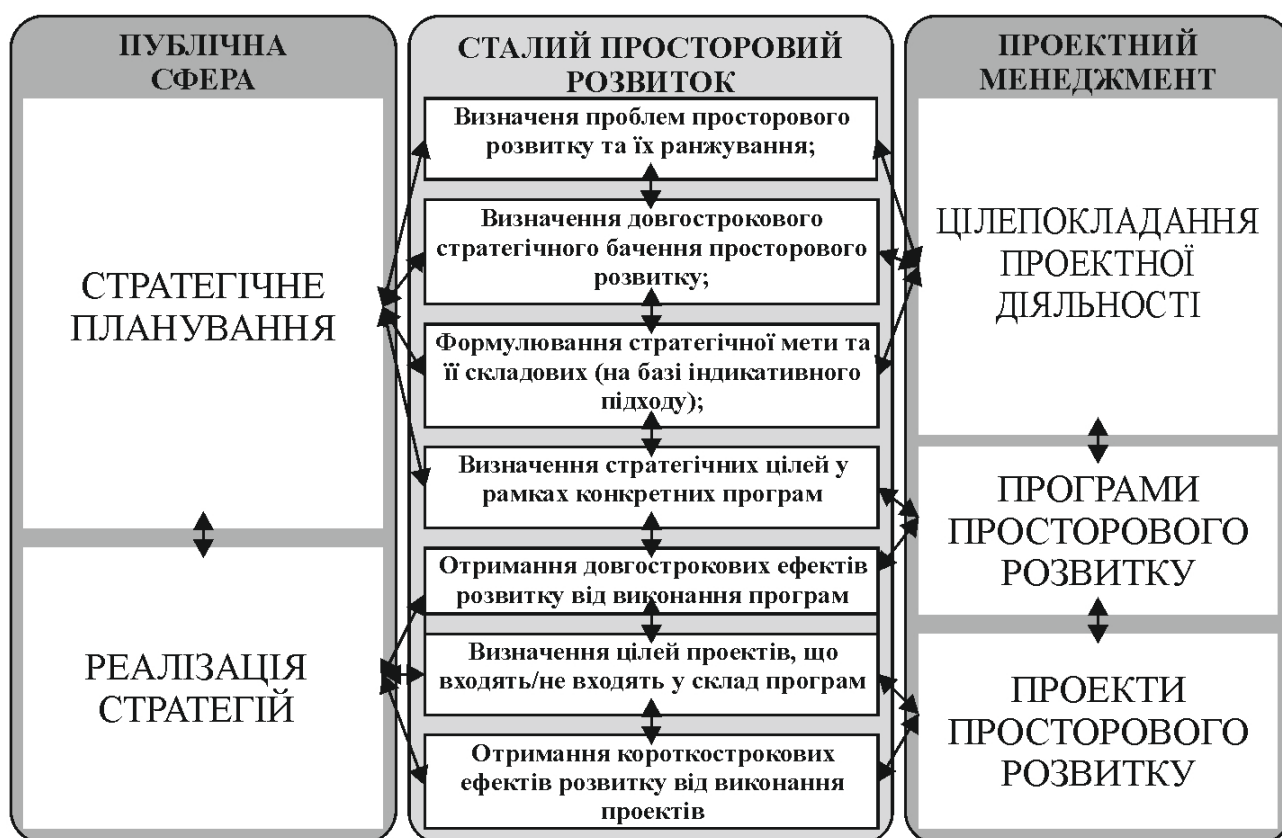

Рис. 3. Модель застосування проектного підходу в сфері просторового розвитку

Джерело: розроблено автором

В розробленій моделі сталий просторовий розвиток трактується як проектна діяльність в публічній сфері, для якого процеси визначення проблем, встановлення довгострокового стратегічного бачення розвитку та

формулювання стратегічної мети здійснюються в рамках стратегічного планування з використанням інструментів цілепокладання проектної діяльності. Досягнення загальної стратегічної мети забезпечується за рахунок виконання програм просторового розвитку, що дозволяють отримати довгострокові ефекти розвитку територій. Короткострокові ефекти від реалізації прийнятих стратегій розвитку отримуються за рахунок виконання проектів розвитку, що можуть входити (або не входити) до складу відповідних програм. «Зворотній зв'язок» від об'єктів управління пропонується забезпечувати із застосуванням такого зручного інструменту проектного менеджменту, як управління змінами.

Заключення та висновки.

В рамках проведеного дослідження було розглянуто існуючі моделі взаємозв'язків між публічною політикою та управлінням проектами. Виявлені суттєві недоліки цих підходів не дозволяють максимально ефективно використовувати інструментарій проектного менеджменту для управління проектами в публічній сфері. З метою вдосконалення існуючих підходів автором було запропоновано модель застосування проектного підходу в сфері просторового розвитку.

Запропонована модель забезпечує логічні зв'язки між стратегічними цілями розвитку та засобами їх досягнення через проекти. З її допомогою також може бути реалізована постійна актуалізація прийнятих стратегій, що передається на вищі рівні управління з нижчих. Присутність в розробленій моделі як горизонтальних зв'язків, так і вертикальних висхідних, робить можливим передачу стратегічних коректив від місцевого рівню (наприклад – від стратегії просторового розвитку об'єднаної територіальної громади) на регіональний або загальнодержавний рівень, що нарешті відповідатиме керівним принципам реформування систем місцевого самоврядування в Україні.

Література:

1. Чемерис А. Розроблення та управління проектами у публічній сфері: європейський вимір для України. Практичний посібник / [Чемерис А.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 80 с.
2. Купряшин Г.Л. Публичное управление // Полит. наука. 2016. №2. С.101-131.
3. Безверхнюк Т.М., Котова Н.О., Попов С.А. Управління проектами в публічній сфері : навчальний посібник. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2011. – 352 с.
4. Прикладні аспекти управління проектами в публічній сфері / за заг. ред. О.В. Кулініча. – Х. : ФОП Іванченко І.С., 2018. – 93 с.
5. Рач В. А. Управління проектами: практичні аспекти реалізації стратегій регіонального розвитку: навч. посіб. / В.А. Рач, О.В. Россошанська, О.М. Медведєва; за ред. В.А. Рача. – К.: “К.І.С. ”, 2010. – 276 с.
6. Старченко Г.В. Проактивне управління проектами в публічній сфері / Г.В. Старченко // Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток. -

2017. - № 2. - С. 84-91.

7. Про засади державної регіональної політики: закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19/ed20150205#n30>.

8. Про основи містобудування: закон України від 16.11.1992 № 2780-XII. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12>

9. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

10. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>

11. Пілат О. Звіт про стан просторового планування в Україні / Пілат О.// Київ, 2017 р., – 71 с.

12. Глазычев В.Л. Россия: принципы пространственного развития. - URL: http://www.glazychhev.ru/projects/2004_prostrazv/2004_docladdprostrazv.htm

13. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту. Матеріали 12-ої Сесії Європейської конференції міністрів, відповідальних за регіональне планування, 7-8 вересня 2000 р., Ганновер. - URL: <https://rm.coe.int/168070018e>

14. Безверхнюк Т.М., Азарова І.Б. Управління проектами просторового розвитку / Т.М. Безверхнюк, І.Б. Азарова. Управління проектами та розвиток виробництва. – 2018. - №4(68).– С. 16-26.

15. Керівництво з методів надання допомоги. Частина 1: Управління проектним циклом. – Європейська Комісія-EuropeAid/ - 2004. – 171 с.

16. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

17. Планування місцевого сталого розвитку: посібник з формулювання стратегії місцевого сталого розвитку. – К., 2005. – 69 с.

18. PRINCE2®:2009 Manual — Managing Successful Projects With PRINCE2® — 2009 Edition, 2012, London, The Stationery Office (TSO)

19. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики [Текст] : аналіт. звіт / [Колін Меддок та ін.]; Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – Київ : [б. в.], 2014. – 416 с.

References:

1. Chemerys A. (2012). Rozroblennya ta upravlinnya proektamy u publichniy sferi: yevropeys'kyu vymir dlya Ukrayiny. Praktychnyy posibnyk [Development and project management in the public sphere: a European dimension for Ukraine. Practical guide] Swiss-Ukrainian project “Support for decentralization in Ukraine - DESPRO”. - K.: Sofia-A LLC. - 2012. - 80 p.

2. Kupryashin G.L. (2016). Publichnoye upravleniye [Public Administration] in Polit. Nauka [Polit. science], issue 2, pp. 101-131.

3. Bezverkhnyuk T.M., Kotova N.O., Popov S.A. (2011). Upravlinnya proektamy v publichniy sferi: navchal'nyy posibnyk [Public Project Management: A Tutorial] Odesa : ORIDU NADU, 2011. – 352 p.

4. Prykladni aspekty upravlinnya proektamy v publichniy sferi [Applied aspects of project management in the public sphere] / Under Ed. O.V. Kulinich. – KH.: FOP Ivanchenko I.S. – 93 p.

5. Rach V.A., Rossoshans'ka O.V., O.M. Medvedyeva (2010). Upravlinnya proektamy: praktychni aspekty realizatsiyi stratehiy rehional'noho rozvytku: navch. posib. [Project Management: Practical Aspects of Implementation of Regional Development Strategies: A Tutorial] Under Ed. V.A. Rach. – K.: “K.I.S.” – 276 p.
6. Starchenko H.V. (2017). Proaktyvne upravlinnya proektamy v publichniy sferi [Proactive project management in the public sphere] in *Publichne administruvannya: naukovy doslidzhennya ta rozvytok* [Public Administration: Research and Development], issue 2. – pp. 84-91.
7. Pro zasady derzhavnoyi rehional'noyi polityky [On the principles of state regional policy]: Law of Ukraine dated 05.02.2015 № 156-VIII. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19/ed20150205#n30>
8. Pro osnovy mistobuduvannya [On the basics of town planning]: Law of Ukraine dated November 16, 1992 No. 2780-XII. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12>
9. Pro dobrovil'ne ob'yednannya terytorial'nykh hromad [On voluntary association of territorial communities]: Law of Ukraine dated 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
10. Pro rehulyuvannya mistobudivnoyi diyal'nosti [On regulation of city-planning activity]: Law of Ukraine dated February 17, 2011 No. 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>
11. Pilat O. (2017). Zvit pro stan prostorovoho planuvannya v Ukrayini [Report on the state of spatial planning in Ukraine]. Kyiv, - 71 p.
12. Glazychev V.L. (2004). Rossiya: printsipy prostranstvennogo razvitiya [Russia: principles of spatial development]. - URL: http://www.glazychev.ru/projects/2004_prostrazv/2004_doclادprostrazv.htm
13. Guiding Principles for sustainable spatial development of the European continent. Proceedings of the 12th Session of the European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning, 7-8 September 2000, Hanover. - URL: http://www.alpine-space.org/2000-2006/uploads/media/CEMAT_guiding-principles_EN.pdf
14. Bezverkhnyuk T.M., Azarova I.B. (2018). Upravlinnya proektamy prostorovoho rozvytku [Spatial Development Project Management] in *Upravlinnya proektamy ta rozvytok vyrobnytstva* [Project management and production development], issue 4, vol. 68, pp. 16-26.
15. EuropeAid (2004). Kerivnytstvo z metodiv nadannya dopomohy. Chastyna 1: Upravlinnya proektnym tsyklom [Guidance on assistance methods. Part 1: Project Cycle Management]. - European Commission - 171 p.
16. Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo [On Public-Private Partnership]: Law of Ukraine dated 01.07.2010 No. 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
17. Planuvannya mistsevoho staloho rozvytku: posibnyk z formulyuvannya stratehiyi mistsevoho staloho rozvytku [Local Sustainable Development Planning: a guide to formulating a local sustainable development strategy]. - K., 2005. - 69 p.
18. PRINCE2®:2009 Manual — Managing Successful Projects With PRINCE2® — 2009 Edition, 2012, London, The Stationery Office (TSO).
19. Meddock C. and oth. (2014). Rehional'nyy rozvytok ta derzhavna rehional'na polityka v Ukrayini: stan i perspektyvy zmin u konteksti hlobal'nykh vyklykiv ta yevropeys'kykh standartiv polityky; analit. zvit [Regional development and national regional policy in Ukraine: the state and prospects of change in the context of global challenges and European policy standards: analytic report]. EU project "Support to regional development policy in Ukraine". – Kyiv - 416 p.

Abstract. The research is devoted to creation of the comprehensive theoretical and methodological approach in management of spatial development projects aimed to solving the territorial development problems of administrative and territorial units in the project format. The revealed project character of the spatial development activity allowed to suggest existing approaches improvement in the form of a model of project approach application in the field of spatial development. The presence in the developed model of both horizontal and vertical ascending

"feedbacks" makes it possible to transfer strategic adjustments both between the managed object and the management, and from the local to the regional or national level, in accordance with the guidelines reform of local self-government systems in Ukraine.

Key words: *spatial development project management, public sphere, strategic planning, sustainable development.*

Науковий консультант: д.т.н., проф. Рибак А.І.

Стаття відправлена: 25.09.2019 р.

© Азарова І.Б.

УДК 330.64

COMMUNICATION DEVELOPMENT TRENDS

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЗВ'ЯЗКУ

Melnychuk L.V./ Мельничук Л.В.

с.п.н., асп. / к.і.н. доц.

Martynenko MO/ Мартиненко М.О.

PHD st. / аспірант.

State University of Telecommunications, Kyiv, Solomenska, 8, 03110

Державний університет телекомунікацій, Київ, Солом'янська, 8, 03110

Анотація. У статті розглянуто особливості галузі телекомунікацій, досліджуються тенденції розвитку мобільного зв'язку за допомогою аналізу статистичних даних. Визначено фактори, що впливають на стан галузі та кількість користувачів мобільного зв'язку. Зазначено головні умови і вимоги сучасності для забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємств зв'язку

Ключові слова: галузь зв'язку, телекомунікації, мобільний зв'язок, абоненти мобільного зв'язку, мобільні додатки.

В сучасних умовах галузь зв'язку відіграє особливу роль в підвищенні економіки країни, формуванні економічного потенціалу країни та інформатизації суспільства. Телекомунікації забезпечують управління громадськими і виробничими процесами, розширюють можливості спілкування, навчання та інформованості, дозволяють економити витрати.

Галузь зв'язку має наступні особливості, головними з яких є:

- продукт не має речової форми, а являє собою корисний кінцевий ефект;
- процес споживання послуги невіддільний від процесу виробництва;
- предмет праці не піддається матеріальній зміні, піддається тільки просторовому переміщенню;
- процес передачі інформації двосторонній, що висуває єдині вимоги до технології підприємств, що беруть участь в процесі передачі інформації.

Так як споживач оплачує послуги в місці їх надання, необхідний перерозподіл одержуваних доходів між усіма підприємствами, які беруть участь в процесі передачі інформації.

Найбільш стрімкими темпами розвивається ринок мобільного зв'язку, безперервно розширюючи обсяг і якість послуг, що надаються, роблячи їх масовими, загальнодоступними і пристосованими до індивідуальних потреб користувачів. Реалізація нових можливостей забезпечується як за рахунок вдосконалення існуючих мереж, так і за рахунок реалізації нових технічних рішень, пов'язаних зі створенням глобальної мережевої інфраструктури. [1]

Результати розвитку ринку мобільного зв'язку в Україні за 2017 - 2018 рік представлено в таблиці 1.

Кількість абонентів зв'язку на 1 січня 2018 року та на 1 січня 2019 року(тисяч)

Кількість абонентів мобільного зв'язку в Україні в 2018 року скоротилося на 3,2% в порівнянні з попереднім роком - до 53,939 млн осіб.

У той же час кількість домашніх абонентів мобільного зв'язку (приватні

клієнти) склала 49,303 млн осіб. Знизившись більш ніж на 4% від попереднього року, при цьому вони становлять 91% загальної кількості абонентів мобільного зв'язку.

Таблиця 1

	Усього			у тому числі домашні		
	2017	2018	%	2017	2018	%
Кількість абонентів рухомого (мобільного) зв'язку	55714,7	53933,6	-3,2	51398,6	49302,8	-4,1
Кількість абонентів кабельного телебачення	2337,0	2199,9	-5,9	2322,4	2187,2	-5,8
у тому числі цифрового	754,2	754	-0,03	746,0	750,6	0,6
Кількість абонентів Інтернет	23632,3	26066,8	9,3	21275,8	23354,2	8,9
з них з наданням широкосмугового доступу	22625,8	25312,7	10,6	20442,8	22861,1	10,6
у тому числі						
фіксованого	5116,8	5288,3	3,2	4762,9	4936,2	3,5
безпроводового	17509,0	20024,4	12,6	15679,9	17924,9	12,5

Авторська розробка на основі [2,3]

Кількість абонентів кабельного телебачення у 2018 скоротилося майже на 6% - до 2,199 млн.

Кількість інтернет-абонентів в Україні станом на 1 січня 2019 року збільшилась на 9,3% - до 26,067 млн, з них 89,7% - домашні абоненти.

При цьому послугою широкосмугового доступу до мережі інтернет за підсумками року користуються 25,3 млн абонентів збільшившись більш ніж на 10 % в порівнянні з 2017 роком.

Фіксованим доступом до інтернету користуються 5,29 млн абонентів, і більш ніж на 12,5% збільшилась кількість користувачів бездротового доступу до інтернету, що на початок 2019 року склала понад 20 млн абонентів.

На загальне зниження кількості абонентів мобільного зв'язку та вплинули наступні фактори:

1. Відмова від другої сім-карти. Цей тренд на ринку мобільного зв'язку відзначали найвпливовіші оператори lifecell і Vodafone. За період 2017 – 2018 року регульована ставка інтерконекту була знижена з 36 до 15 копійок за хвилину. В пакетах мобільних операторів з'явилися відносно великі пакети дзвінків на інші мережі. Таким чином, необхідність в утриманні другої сім-карти для дзвінків на інші мережі поступово зникає. В підсумку сім-карт стає менше, а прибутковість кожної з них збільшується.

2. Смартфонізація і месенджери. Знижується необхідність у традиційному мобільному зв'язку, так як з'явилась можливість зателефонувати через інтернет. Так, наприклад, у lifecell частка смартфонів в інтернет-мережі вже перевищила 70%. Практично в кожному смартфоні встановлений якийсь мобільний додаток, і зачасту навіть не один.

Згідно статистичних даних на початку 2019 року рейтинг мобільних додатків мав такий вигляд. Таблиця 2.

Таблиця 2

Мобільний додаток	Охоплення, %	
	02.2018	02.2019
Viber	93.6	96.2
Chrome	85.4	92.5
YouTube	84.2	91.2
Gmail	73.8	86.3
Facebook	64.8	80.3
Google Maps	66.3	75.7
Приват24	57,0	71,6
Messenger	55.3	67.1
Instagram	47.6	59.1
Telegram	27.5	46.7
Duo	11.7	46.6
WhatsApp	22.1	32.6

Авторська розробка на основі [4]

Охоплення додатків Facebook, Telegram та Duo показали найстрімкіше зростання за рік. Охоплення Facebook зросло з 65% у лютому 2018 до 80% у лютому 2019. Telegram показав зростання з 27,5% до 46,7% і найкращий показник має додаток для відеочату – Duo з 12% до 47%

Паралельно мобільні оператори розробляють свої месенджери, щоб конкурувати з альтернативними. Так, Київстар минулого року зробив спробу запустити власний сервіс Veon, який так і не знайшов свою нішу на ринку України. На сьогоднішній день компанія працює над вивченням ринку для його повернення. В свою чергу lifecell розвиває свій месенджер VIP, який поступово замінює собою функції традиційної телефонії.

3. Військові дії на сході країни. Найбільше вплинули на оператора Vodafone. За час операції АТО лише Vodafone продовжував надавати послуги на окупованих територіях. Маючи близько 2 млн користувачів. Проте із за обривів і відключення зв'язку на непідконтрольних територіях кількість абонентів поступово зменшується.[5]

Тому можна вважати що дані чинники пояснюють не лише зниження кількості користувачів мобільного зв'язку, але й значне збільшення кількості інтернет-абонентів.

В сучасних умовах інформатизації головною умовою розвитку підприємств зв'язку є розробка стратегічних економічних напрямків щодо забезпечення стійкості своєї діяльності.

Стратегічний розвиток підприємств забезпечує:

- гарантію цілеспрямованості руху в сьогоденні та прогнозованому майбутньому;
- процес зростання, безперервного вдосконалення з метою забезпечення стабільності.

Розробка стратегій на різних рівнях економіки стає однією з найважливіших тенденцій розвитку сучасного світу.

Дослідивши тенденцію розвитку підприємств у сфері зв'язку, можемо зробити висновок що основою їх управління є актуальна стратегія, адже саме стратегічний розвиток є домінантною вимогою сучасності для забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємств зв'язку.

Література:

1. Стратегическое планирование: Учебник / Под ред. Уткин Э.А. [Текст]. - М.: Экмос, 1998.
2. Державна служба статистики України/ офіційний портал/ <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації/ офіційний веб портал/ <https://nkrzi.gov.ua/>
4. Компанія ТОВ «Тейлор Нельсон Софрез Україна» (Kantar Україна) <https://tns-ua.com/news/top-15-mobilnih-dodatkov-za-lyuty-2019>
5. Інформаційне агентство Інтерфакс Україна <https://interfax.com.ua/news/telecom/506287.html>

References:

1. Utkin E.A. (1998). Strategicheskoye planirovaniye [Strategic planning] (ed. by E. A. Utkin). Moskva: Ekmos.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny.[State Statistics Service of Ukraine] Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Natsional'na komisiya, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi zv'yazku ta informatyzatsiy.[National Commission for State Regulation of Communications and Informatization] Retrieved from <https://nkrzi.gov.ua/>
4. TOV «Teylor Nel'son Sofrez Ukrayina» (Kantar Ukrayina) [Taylor Nelson Sofrez Ukraine LLC (Kantar Ukraine)] Retrieved from <https://tns-ua.com/news/top-15-mobilnih-dodatkov-za-lyuty-2019>.
5. Informatsiyne ahentstvo Interfaks Ukrayina [Interfax Ukraine news agency] Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/telecom/506287.html>

Abstract. The article deals with the features of the telecommunications industry and explores the trends of mobile communication development through the analysis of statistics. Factors affecting the industry and the number of mobile users have been identified. The main conditions and requirements of modernity for ensuring the stable functioning and development of the communication enterprises are outlined.

Keywords: communications, telecommunications, mobile, mobile subscribers, mobile applications.

Стаття відправлена: 27.09. 2019 г.
© Мельничук Л.В., Мартиненко М.О.

УДК 378

THE PROBLEM OF THE PREPARATION OF THE FUTURE HIGHER SCHOOL TEACHER FOR THE ORGANIZATION OF THE INDEPENDENT STUDENTS' WORK IN PSYCHO-PEDAGOGICAL LITERATURE
ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

*Pazyak M. I. / Пазяк М. І.**Student / студент**Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,**Ivano-Frankivsk, Shevchenko, 57, 76018**Прикарпатський національний університет ім.Василя Стефаника,**вул. Шевченка, 57, 76018*

Анотація. У статті схарактеризовано наукові джерела з проблеми підготовки майбутнього викладача вищої школи до організації самостійної роботи, які презентують теоретичні і методологічні засади самостійної роботи в освітньому процесі та засвідчують різні механізми її переведення в реальний навчально-професійний контекст. Самостійна робота створює умови для актуалізації різних типів і способів самореалізації, самоорганізації, саморегуляції, самоактуалізації особистості студента.

Ключові слова: самостійна робота, навчальна діяльність, студенти, викладач вищої школи, заклади вищої освіти.

Вступ. За сучасних умов суспільного і освітнього розвитку проблема формування самостійності особистості дедалі актуалізується, набуває всеосяжної значущості та розглядається як важливий чинник її саморегуляції. У такому контексті українські і зарубіжні учені філософи, культурологи, психологи, педагоги (Л. Бабіч, В. Біблер, М. Бердяєв, І. Бех, Ю. Бондарчук, Л. Виготський, М. Данилов, В. Євдокимов, Е. Ільєнков, В. Лозова, П. Підкасистий та ін.) вказують на вирішальне значення фундаментальної науково-методичної підготовки майбутнього фахівця до самостійної роботи як навчальної, так і професійної. Тому за останні десятиліття з'явилося чимало педагогічних теорій, в основі яких лежать розробка технології формування особистості з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей, ідея виховання особи, яка здатна самостійно здобувати нові знання, оволодівати новими способами діяльності та застосовувати їх для розв'язання пізнавальних і професійних завдань.

Основний текст. У радянській та сучасній психолого-педагогічній літературі постійно порушується питання розробки організаційно-педагогічних умов і засобів стимулювання професійного самовдосконалення майбутніх педагогів, які б сприяли підвищенню їхньої професійної майстерності, стимулювали потреби в самостійності, самореалізації, саморозвитку. Авторитетні вчені (Л. Бондар, М. Вашуленко, О. Заболотська, І. Дроздова, В. Козаков, О. Малихіна, М. Пентиліук, П. Підкасистий та ін.) розглядають ці умови і риси як такі, що значною мірою визначають ефективність виконання професійних завдань та впливають на здатність особистості регулювати мислення загалом. Тому перед викладачами вишів постає надважливе завдання

щодо формування у студентів самостійності як базової риси характеру та підґрунтя професійної компетентності.

Самостійність є провідною якістю майбутнього викладача закладу вищої освіти (ЗВО), що виявляється в умінні використовувати професійну компетентність (мовну, комунікативну, дослідницьку, самоосвітню тощо) та життєвий досвід і систему цінностей для того, щоб ставити перед собою чіткі мету і завдання та досягати їх власними силами. Для мобілізації професійного самостановлення особистості майбутнього викладача вишу, забезпечення йому стартових можливостей для реалізації своєї самостійності необхідно враховувати динаміку оновлення знань, жорстку конкуренцію на ринку праці, мобільність прийняття рішень у мінливих ситуаціях. З огляду на це, виникає потреба включення особистості студента-магістранта в такі нові види самостійної роботи (наприклад, самостійно-дослідницька, самостійно-проектна тощо), які інтегровано, системно актуалізують їхній культурний, інтелектуальний, творчий, пошуковий, потенціал (Н. Заїка [3]).

Вивчення психолого-педагогічних досліджень засвідчує, що проблема самостійної роботи висвітлюється різнопланово. При цьому науковці зосередити зусилля на вивчення питання формування здатності майбутніх фахівців освітньої галузі до самоорганізації, саморозвитку й самовдосконалення. Існують різні погляди і підходи до визначення методологічних засад організації самостійної роботи студентів. Про поліпарадигмальність вивчення цього феномену свідчать монографії радянських і сучасних учених та докторські дисертації (М. Князян [6] , В. Козаков [8], О. Малихін, С. Мартиненко, В. Солдатенко) і кандидатські (З. Кучер, Н. Сидорчук, Н. Чернігівська, І. Шайдур, І. Шимко та ін.).

Зокрема, прикладні аспекти самостійної роботи студентів висвітлено в монографіях і посібниках А. Алексюк «Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання» [1], В. Бобрицької «Формування самоосвітньої компетенції у майбутніх учителів у контексті євроінтеграційних процесів», В. Козакова «Інформаційно-методичне забезпечення самостійної роботи» [7], М. Солдатенко «Самостійна пізнавальна діяльність викладача як засіб розвитку його професіоналізму», яка вважає, що за умов оновлення освітньої парадигми проблема організації самостійної навчальної роботи стає винятково важливим аспектом діяльності сучасних вишів, бо вона справляє вирішальний вплив на розвиток пізнавальної активності студентів та механізмів самоуправління і особистісного розвитку, забезпечує безпосереднє поєднання теорії з практичними завданнями [10, с. 122]. Зі свого боку В. Козаков стверджує, що теоретичне обґрунтування системи самостійної роботи студентів вишу є найбільш і актуальним суттєвим чинником формування змісту сучасної освіти, бо він враховує її прогностичний аспект і акценту на значущості не лише змісту навчального матеріалу, а й на логічних зв'язках між його складниками. Система самостійної роботи студентів також забезпечує послідовність процесу організації навчально-пізнавальної і самоосвітньої діяльності; розробку критеріїв відбору нових знань до змісту вищої освіти та вилучення другорядних, застарілих відомостей; формування у студентів

цілісних знань на основі циклів дисциплін гуманітарної, професійної і практичної підготовки з урахуванням освітньо-кваліфікаційної характеристики, на основі якої формуються навчальні плани і освітні програми ЗВО [8, с. 14].

Різні аспекти підготовки майбутніх викладачів до організації самостійної роботи студентів окреслені у роботі О. Любашенко. Виходячи з того, що самостійна робота є обов'язковим нормативним складником освітнього процесу у виші, дослідниця визначила такі підходи і завдання щодо її удосконалення і повнішого використання потенціалу: збільшення частки самостійної роботи як виду діяльності і здійснення організації процесу навчання; спільна діяльність викладача і студента з планування, реалізації, коригування, оцінювання результатів праці; урахування досвіду студента як джерела навчання; індивідуалізація навчання, що передбачає орієнтацію на пізнавальні запити особистості з урахуванням її когнітивних особливостей; досягнення життєвої мети студента через навчання; неперервний розвиток освітніх потреб молодшої людини, стимулювання її бажання самостійно вчитися [9, с. 64].

Також заслуговує на відзначення обґрунтоване Н. Калашниковою і В. Вертегел положення про когнітивно-розвивальний потенціал самостійної роботи студентів. За думкою вчених вона необхідна не лише для оволодіння певною дисципліною, а й для формування навичок самостійної роботи загалом, зокрема в навчальній, науковій, професійній сферах діяльності, для формування здатності брати відповідальність і самостійно розв'язувати проблему, шукати конструктивні рішення та шляхи виходу з кризових ситуацій тощо [5, с. 66-67]. Практичною орієнтованістю відзначається запропонована І. Зимньою схема поетапного багаторівневого процесу формування стійких навичок самостійної навчальної діяльності. Вчена пропонує її організацію і проведення на чотирьох органічно і послідовно взаємопов'язаних рівнях: перший –копіювальний, передбачає дії за зразком (ідентифікація об'єктів і явищ, розпізнавання їх шляхом порівняння з відомими зразками); другий –репродуктивний, спрямований на сприйняття інформації про різні властивості об'єкта, процесу або явища, що осмислюється у межах запам'ятовування (узагальнення прийомів пізнавальної діяльності, їхнє перенесення на розв'язання більш складних завдань); третій – продуктивний, передбачає самостійне застосування набутих знань для виконання завдань, що виходять за межі відомих зразків (здатність до індуктивних і дедуктивних узагальнень); четвертий рівень – це самостійна творча діяльність студента, що передбачає вміння застосовувати знання у нових ситуаціях, за умов пошуку нових способів виконання завдань, що потребують творчого мислення [4, с. 37].

При розробці методики організації різних етапів експериментальної роботи спиралися на положення праці Н. Голуб, згідно з яким результати самостійної роботи студентів значною мірою залежать від добору ефективних методів, форм, прийомів навчання і контролю, а також корекції навчальних досягнень. Це передбачає використання різних типів навчальних, дослідницьких завдань, які виконуються студентами за керівництва викладача або за допомогою інструкцій для набуття знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності та вироблення системи поведінки [2].

Висновки. Отже, схарактеризовані та інші наукові джерела з досліджуваної проблеми презентують теоретичні і методологічні засади самостійної роботи в освітньому процесі та засвідчують різні механізми її переведення в реальний навчально-професійний контекст. Це забезпечує взаємопов'язану та взаємозумовлену діяльність студента і викладача з формування пізнавального інтересу магістранта як майбутнього науково-педагогічного працівника. Досвід психолого-педагогічних досліджень показує, що самостійна робота дає змогу кожному студентові визначити індивідуальну траєкторію навчання, забезпечує його включення до колективної діяльності, позаяк після виконання самостійних завдань вони обмінюються думками щодо ефективних шляхів їхнього виконання.

Література:

1. Алексюк А. М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання. К., 1993. 245 с.
2. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики : навч.-метод. посіб. Черкаси: Брама – Україна, 2008. 232 с.
3. Заика Н.В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе: учеб. пособ. Харьков: ХГУ, 1991. 128 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учеб. пособ. Ростов н/Д.: Феникс, 1997. 480 с.
5. Калашник Н. Г., Вертегел В. Л. Самостійна робота – потужний засіб сучасної освіти і виховання: навч.-метод. посіб. Запоріжжя: Запоріз. нац. ун-т, 2005. 326 с.
6. Князян М. О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутнього педагога: структура, функції, засоби активізації: навч. посіб. Ізмаїл : Сміл, 2006 . 136 с.
7. Козаков В.А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема. К. : НМК ВО, 1990. 62 с.
8. Козаков В. А. Теория и методика самостоятельной работы студентов. автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02. Киев, 1991. 44 с.
9. Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі: моногр. Ніжин : Аспект – Поліграф, 2007 . 296 с.
10. Солдатенко М. Методологічні аспекти організації самостійної пізнавальної діяльності студентів. Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. 2002. Вип.2. С.24-30.

References:

- 1.Aleksyuk A.M. (1993). Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh intensyfikatsii navchannia [Organization of students' independent work in the conditions of intensification of learning]. K., 245 p.
- 2.Holub N. B. (2008).Samostiina robota studentiv z rytoryky [Independent work of students in rhetoric]. Cherkasy: Brama – Ukraina, 232 p.
- 3.Zayka N.V. (1991). Psykholohycheskye voprosy orhanyzatsyy samostoiatelnoi raboty studentov v vuze [Psychological issues of organization of independent work of students in high

school]. Kharkov: KhHU, 128 p.

4. Zymniaia Y. A. (1997). Pedagogicheskaia psikhologiya [Pedagogical psychology]. Rostov n/D.: Feniks, 480 p.

5. Kalashnyk N. H., Verhel V. L. (2005). Samostiina robota – potuzhnyi zasib suchasnoi osvity i vykhovannia [Independent work - a powerful tool for modern education and upbringing]. Zaporizhzhia: Zaporiz. nats. un-t, 326 p.

6. Kniazian M. O. (2006). Samostiino-doslidnytska diialnist maibutnoho pedahoha: struktura, funktsii, zasoby aktyvizatsii [Independent research activity of the future teacher: structure, functions, means of activation]. Izmail : Smil, 136 p.

7. Kozakov V. A. (1990). Samostiina robota studentiv yak dydaktychna problema [Independent work of students as a didactic problem]. K., 62 p.

8. Kozakov V. A. (1991). Teoriia y metodyka samostoiatelnoi raboty studentov. avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.02 [Theory and methodology of students' independent work. author's abstract. diss. ... Doc. ped. Sciences: 13.00.02.]. Kyev, 44 p.

9. Liubashenko O. V. (2007). Lihvodydaktychni stratehii: proektuvannia protsesu navchannia ukrainskoi movy u vyshchii shkoli [Lingvodidactic strategies: designing the process of teaching the Ukrainian language in higher education]. Nizhyn : Aspekt – Polihraf, 296 p.

10. Soldatenko M. (2002). Metodolohichni aspekty orhanizatsii samostiinoi piznavalnoi diialnosti studentiv [Methodological aspects of the organization of students' independent cognitive activity]. *Continuing Professional Education: Theory and Practice: Journal of Methodology*, Issue 2, pp. 24-30.

Abstract. The article describes the scientific sources on the problem of the preparation of the future higher school teacher for the organization of the independent work which present theoretical and methodological foundations of the independent work in the educational process and certify the mechanism of its transfer into the real educational and professional context. It is accented that the independent work creates conditions for the actualization of different types and ways of self-activity and self-actualization, self-organization of the student's individuality.

Key words: independent work, educational activity, students, higher school teachers, higher education establishments.

Науковий керівник: д.п.н., проф. Завгородня Т. К.

Стаття надіслана: 25.09.2019

© Пазяк М.І.

УДК 37.02:372

**THE CONFLICT AND CONFLICTOLOGY PROBLEM IN MODERN
PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL LITERATURE
ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТУ І КОНФЛІКТОЛОГІЇ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Chuprovskaya T. I. / Чупровська Т. І.*Student / студент**Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,**Ivano-Frankivsk, Shevchenko, 57, 76018**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,**вул. Шевченка, 57, 76018*

Анотація. У статті автор з'ясовує основні підходи і напрями вивчення проблеми конфліктів у сучасній вітчизняній психолого-педагогічній літературі. Спираючись на доробок загальної конфліктології та її галузевих напрямів, у 90-х рр. ХХ ст. почала формуватися педагогічна конфліктологія. Вона активно розробляє свої параметри (об'єкт, предмет, мета тощо) і науковий інструментарій та розвивається крізь призму дискусій про позитивні і негативні функції, наслідки конфлікту в освітньому процесі та навчанні і вихованні молоді.

Ключові слова: система вищої освіти, конфлікт, педагогічна конфліктологія, педагогічна наука, функції конфлікту.

Вступ. Як соціальний інститут, система вищої освіти відрізняється розмаїттям функціональних, рольових, міжособистісних, міжгрупових взаємозв'язків. Вони складні, неоднозначні, тісно переплетені, часто суперечливі, позаяк охоплюють педагогічну, соціальну, психологічну, юридичну й інші сфери життєдіяльності особи. У такому розмаїтті стосунків стає неминучим і закономірним зіткнення інтересів, ідей, прагнень, думок, позицій, потреб людей. Ці зіткнення часто переростають у суперечності і виявляються в конфліктах, котрі мають як руйнівні (деструктивні), так і позитивні наслідки. Така значущість цієї проблеми зумовила значну увагу до неї сучасних українських і зарубіжних учених, педагогів і психологів.

У статті ставимо за мету, з'ясувати основні підходи і напрями вивчення проблеми конфліктів у сучасній вітчизняній психолого-педагогічній літературі.

Основний текст. Конфлікти (лат. conflictus – зіткнення; зіткнення сторін, думок, сил) – це постійні супутники розвитку людського суспільства. Там, де є людина, є конфлікти, вони супроводжують її від народження й до смерті. Конфлікти – це об'єктивне і закономірне соціально-психологічне явище, зумовлене неповторною індивідуальністю кожної особистості, автономністю. Утім, радянська наука пропагувала ідею безконфліктного розвитку соціалістичного суспільства й вона поширювалася на всі сфери взаємодії людини. Уявлення про те, що благополуччя означає відсутність проблем і конфліктів, неминуче призводило до їхнього ігнорування, придушення. Такій позиції протистояла західна конфліктологія, що як наука про конфлікти почала формуватися у другій половині ХХ ст. Її розвиток зумовлювався суспільною потребою в пізнанні конфліктів і способів їхнього урегулювання. Вчені Г. Ложкін і М. Пов'якель наголошують, що значення конфліктології як

самостійної, міждисциплінарної та орієнтованої на практику галузі знань постійно зростає, бо вона допомагає прогнозувати і запобігати соціальним потрясінням, знижувати їхню гостроту, розв'язувати суперечності між людьми тощо [7, с. 10-11]. Тому знання з конфліктології необхідні особливо педагогові, адже розуміння людських стосунків – це один зі способів їхньої гармонізації, зокрема у закладах вищої освіти.

Як відносно молода галузь наукових знань конфліктологія досі ще немає загальноприйнятого визначення. У науковій літературі зазвичай вона трактується як наукова дисципліна про закономірності виникнення, розвитку і завершення конфліктів на всіх рівнях взаємодії людей, як наука про управління ними. Провідними напрямками досліджень психологічної конфліктології є вивчення конфліктів у різних сферах діяльності людини і її стосунків (конфлікти трудові, військові, сімейні, педагогічні тощо). Вона вивчає конфлікти на різних етапах соціалізації особистості та особистість у конфлікті [1-8, с. 10].

У 90-х рр. XX ст. актуалізувалося завдання щодо розробки педагогічних засобів і прийомів запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів. Це зумовлює виникнення педагогічної конфліктології. Чимало учених-педагогів (О. Белкін, В. Жаворонков, І. Зиміна та ін.) розглядають педагогічну конфліктологію як «науку про гармонію людських стосунків», що є самостійною галуззю педагогічного знання [2]. Інші авторитетні вчені вважають педагогічну конфліктологію однією з 11 галузей загальної конфліктології (А. Анцупов, А. Шипілов та ін. [1]).

Науковці Є. Богданов і В. Зазикін трактують педагогічну конфліктологію як самостійний напрям конфліктології поряд з її іншими галузями (юридична, виробнича, економічна, психологічні тощо) [3], а вчені Г. Ложкін і Н. Пов'якель – як галузь наукових психолого-педагогічних знань [7]. Імпонує позиція О. Іонової, яка розглядає педагогічну конфліктологію як окрему самостійну галузь знань, що має власний науково-пошуковий простір та виступає як складова загальної конфліктології і педагогічної науки. Таким чином вона інтегрує систему наукових знань, принципів, методів, форм загальної конфліктології і педагогіки, а також філософії, психології, соціології, інших наукових дисциплін, предметом вивчення яких є людина. За аналогією з поняттями «соціологія конфлікту», «психологія конфлікту» та ін., вчена вважає, що поняття «педагогічна конфліктологія» є тотожним поняттю «педагогіка конфліктів» [5]. Виходячи з наукового положення, згідно з яким саме психологія конфліктів є найбільш розвиненою з усіх наукових дисциплін, що вивчають конфлікти (Є. Тонков [8, с. 1]), розглянемо цей доробок у контексті нашого дослідження.

Починаючи з 20-30-х рр. XX ст. розуміння особистості та її розвитку психологи базували на уявленнях про суперечності та конфлікти між різними сферами її діяльності. Ця традиція пов'язана з іменем З. Фрейда і його школи. У класичному психоаналізі З. Фрейда суперечність між несвідомими потягами людини і суспільством розглядається як основне джерело психічних розладів, до яких відноситься і внутрішній конфлікт. Цілком позбавити людину

конфліктів неможливо, тому мова іде про пом'якшення їхньої згубної дії за допомогою цілеспрямованого виховання, соціалізації й «окультурення», а також знань про суть і природу конфлікту [9].

Важливою особливістю сучасної психології конфлікту є домінування практичних та експериментальних досліджень над теоретичними. Друга особливість пов'язана з гуманістичною психологією, яка змінює ставлення до конфліктів. На відміну від психоаналізу, який розуміє людину як таку, що впродовж життя прагне до послаблення конфлікту, гуманістична психологія не розглядає його як неминучість. Вона вважає, що конфлікти не лише природні та закономірні, але й виконують важливі позитивні функції у психічному житті людини [3-4; 7; 10]. Цю тезу запозичила і активно розробляє сучасна педагогічна конфліктологія, яка визнає подвійну природу конфлікту, що виявляється у його негативних (деструктивних) і позитивних (конструктивних) функціях. До негативних функцій конфлікту вчені відносять руйнування форм самореалізації особистості; погіршення психологічного клімату в колективах і міжособистісних стосунків; зниження привабливості та продуктивності праці; зменшення можливостей співробітництва і партнерства між сторонами конфлікту; посилення конфронтації, що втягує особу у боротьбу і примушує її прагнути перемоги, а не до розв'язання проблем і пошуку альтернативи; збільшення моральних, матеріальних і емоційних витрат на розв'язання конфлікту тощо. До позитивних функцій конфлікту відносять регулятивно-розвивальну, коли конфлікт спонукає до змін і розвитку, відкриває шлях інноваціям, що можуть удосконалити й стабілізувати внутрішній світ людини та стосунки у колективах і педагогічну систему загалом. Це стимулює активність і особистісне зростання людини (Н. Грішина [4]).

У сучасній педагогічній науці найбільш складно конroversійною залишається проблема оцінки конфліктів в освітньому процесі, особливо вищої школи, як явища «нормального, природнього» або, навпаки, як «анормального». Згідно з даними статистичних досліджень переважна більшість (майже 80 %) педагогів і керівників освітніх закладів вважають, що виникнення конфліктних ситуацій у педагогічних колективах є неминучим (Г. Козирев [6, с. 5]). Але більшість учених теоретиків відносить конфлікт до руйнівних чинників, які порушують природню взаємодію учасників навчально-виховного процесу. Причини таких зіткнень вони вбачають у природі педагогічної діяльності, яка об'єднує велику кількість людей з різними особистими якостями, досвідом, характерами.

Сучасні вчені вважають, що конфлікти як феномен реальної педагогічної дійсності мають вивчатися і оцінюватися у взаємозв'язку з результатами досліджень психологів, соціологів, правознавців, фахівців з управління, представників інших галузей знань. Найбільш адекватним підходом до цієї проблеми, Є. Тонков вважає цілісне сприйняття конфлікту як природного вияву життєдіяльності педагогічної системи та її структури. Педагогічна наука має визнати й обґрунтувати місце конфлікту як «повсякденного і природного явища освітнього процесу», як його «невід'ємну складову частину». Безконфліктного навчально-виховного процесу, за думкою вченого, не існує, бо він за своєю

суттю є безперервним та супроводжується виникненням й потребою розв'язання безлічі особистісних і групових суперечностей. Тому очевидними є не лише неможливість усунути конфліктність зі системи освіти, але розуміння конструктивної, позитивної місії конфліктів у педагогічному процесі та наукового обґрунтування такого підходу [8]. Педагогіка «конструктивної конфліктності» має формуватися не на протигагу «традиційній педагогіці», а в її межах. Це потребує «педагогізації конфліктологічного знання», вимагає узагальнення, систематизації науково-педагогічних знань про конфлікти, обґрунтування науково-педагогічних підходів до них [10].

Висновки. Отже, спираючись на доробок загальної конфліктології та її галузевих напрямів, у 90-х рр. ХХ ст. почала формуватися педагогічна конфліктологія. Вона активно розробляє свої параметри (об'єкт, предмет, мета тощо) і науковий інструментарій та розвивається крізь призму дискусій про позитивні і негативні функції, наслідки конфлікту в освітньому процесі та навчанні і вихованні молоді.

Література:

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 591 с.
2. Белкин А.С., Жаворонков В.Д., Зимина И.С. Конфликтология: наука о гармонии. Екатеринбург: Глаголь, 1995. 93 с
3. Богданов Е.Н., Зазыкин В.Г. Психология личности в конфликте: учебное пособие. 2-е изд. СПб.: Питер, 2004. 224 с.
4. Гришина Н.В. Психология конфликта. СПб.: Питер, 2003. 464 с.
5. Іонова О.М. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми конфліктів у педагогіці. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. пр.* Луганськ: СЛУ, 2005. Вип. 2. С. 72-85.
6. Козырев Г.И. Введение в конфликтологию: учебное пособие для студентов вузов. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 176 с.
7. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: учебное пособие. 2-е изд., Киев: МАУП, 2002. 256 с.
8. Тонков Е.Е. Теоретические основы педагогического управления организационными конфликтами: автореф. дис... д-ра педагог. наук: 13.00.01. Белгород, 2000. 39 с.
9. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции: Пер. с нем. Москва: Наука, 1989. 455 с.
10. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта. СПб.: Питер, 2003. 250 с.

References:

1. Antsupov A.Y., Shipilov A.I. (2004). Konflyktolohyia: uchebnyk dlia vuzov [Conflictology: a textbook for universities]. Moscow: UNITI-DANA, 591 p.
2. Belkin A.S., Zhavoronkov V.D., Zimina I.S. (1995). Konflyktolohyia: nauka o harmonyy [Conflictology: the science of harmony]. Ekaterinburg: Glagol, 93 p
3. Bogdanov E.N., Zazykin V.G. (2004). Psykholohyia lychnosty v konflykte. [Personality psychology in conflict]. St. Petersburg: Peter, 224 p.

4. Grishina N.V. (2005). *Psykholohyia konflykta* [Psychology of conflict]. St. Petersburg: Peter, 464 p.
5. Ionova O.M. (2005). *Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia problemy konfliktiv u pedahohitsi* [Theoretical and methodological principles of the study of the problem of conflict in pedagogy]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: zb. nauk. pr.* [Personality Spirituality: Methodology, Theory and Practice: Coll. Sciences]. Lugansk Ave., SNU, Issue 2, pp. 72-85.
6. Kozyrev G.I. (2001). *Vvedenye v konflyktolohyiu: uchebnoe posobyie dlia studentov vuzov* [Introduction to conflictology: a textbook for university students]. Moscow: Humanite. ed. VLADOS Center, 176 p.
7. Lozhkin G.V., Povyakel N.I. (2002). *Praktycheskaia psykholohyia konflykta* [Practical psychology of conflict] Kiev: MAUP, 256 p.
8. Tonkov E.E. (2000). *Teoretycheskye osnovy pedahohycheskoho upravleniya orhanyzatsyonnymy konflyktamy: avtoref. dys... d-ra pedah. nauk: 13.00.01.* [Theoretical foundations of pedagogical management of organizational conflicts: author. Diss... Dr. Teacher. Sciences: 13.00.01]. Belgorod, 39 p.
9. Freud Z. (1989). *Vvedenye v psykhoanalyz: Lektsyy: Per. s nem.* [Introduction to Psychoanalysis: Lectures: Per. with him.]. Moscow: Science, 455 p.
10. Hassan B.I. (2003). *Konstruktyvnaia psykholohyia konflykta* [Constructive psychology of conflict]. St. Petersburg: Peter, 250 p.

Abstract. *In the article the author considers the basic approaches and imposes the problems of conflicts in the contemporary domestic psychological and pedagogical literature. Based on the achievements of general conflictology and its industry trends, in the 90's of the twentieth century. pedagogical conflictology began to form. It actively develops its parameters (object, subject, purpose, etc.) and scientific tools, and develops through the lens of discussions about the positive and negative functions, the consequences of conflict in the educational process and education and upbringing of young people.*

Key words: *higher education system, conflict, pedagogical conflictology, pedagogical science, functions of conflict.*

Науковий керівник: д.п.н., проф. Завгородня Т. К.

Стаття надіслана: 25.09.2019

© Чупровська Т.І.

УДК 159.942

MODIFICATION IN EMOTIONAL REACTIONS. EXTENSION OF THE COGNITIVE MODEL**ИЗМЕНЕНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ РЕАКЦИЙ. РАСШИРЕНИЕ КОГНИТИВНОЙ МОДЕЛИ****Halkin O.V. / Галкин А.В.**

PhD / к.т.н

Dnipro National University, Dnipro, 72 Gagarina Ave., 49010

Днепропетровский национальный университет, Днепр, пр. Гагарина, 72, 49010

Аннотация. Психологические расстройства (psychological disorder) как правило сопровождаются интенсивными эмоциональными реакциями, адекватность которых представляется сомнительной. Страдания пациента определяются интенсивностью, продолжительностью и составом эмоциональных реакций, а лечение в основном сводится к блокированию последствий эмоций, снижению их интенсивности и уменьшению продолжительности, но не может гарантировать отсутствия аналогичных состояний в будущем, хотя теоретические построения предполагают обратное. Когнитивно-поведенческая терапия наряду с психоанализом признаются наиболее эффективными направлениями психотерапии при лечении личностных расстройств. Предлагается расширение современной модели когнитивной терапии, опирающееся на связь убеждений с глубинными мотивациями и особенностями мировоззрения пациента, и позволяющее добиваться стойкого избавления от негативных эмоций.

Ключевые слова: психологические расстройства, когнитивная модель, когнитивно-поведенческая терапия, глубинные убеждения, мотивы, сдвиг мировоззрения.

Психологические расстройства (psychological disorder) как правило сопровождаются интенсивными эмоциональными реакциями, адекватность которых представляется сомнительной. Страдания пациента определяются интенсивностью, продолжительностью и составом эмоциональных реакций, а лечение в основном сводится к блокированию последствий эмоций, снижению их интенсивности и уменьшению продолжительности, но не может гарантировать отсутствия аналогичных состояний в будущем, хотя теоретические построения предполагают обратное.

Наиболее эффективным направлением психотерапии при лечении личностных расстройств на сегодняшний день остается когнитивная (КТ) и когнитивно-поведенческая терапия (КПТ).

Теоретической основой для когнитивной психотерапии служит когнитивная модель, предложенная Аароном Беком [1].

Концептуальная модель когнитивно-поведенческой терапии представлена в формуле ABC, где:

1. А (activating event) – некое происходящее в реальности событие, являющееся для субъекта стимулом;

2. В (belief) – система личностных убеждений индивидуума, когнитивная конструкция, отражающая процесс восприятия человеком события в виде возникающих мыслей, формируемых представлениях, образуемых убеждениях;

3. С (emotional consequences) – итоговые результаты, эмоциональные и поведенческие последствия.

Система убеждений человека в свою очередь разделена на три уровня [2]:

- Автоматические мысли.
- Промежуточные убеждения.
- Глубинные убеждения (корневые установки, базовые убеждения).

Несмотря на очевидную нацеленность модели на глубинные убеждения как на первопричину расстройств, современные имплементации когнитивной терапии основное внимание уделяют методам работы с автоматическими мыслями. Так, наиболее распространены следующие методы лечения—структурированное обучение, эксперимент, тренировки в ментальном и поведенческом планах, призванные помочь пациенту овладеть следующими операциями:

- Обнаруживать свои негативные автоматические мысли
- Находить связь между знаниями, аффектами и поведением
- Находить факты «за» и «против» этих автоматических мыслей
- Подыскивать более реалистичные интерпретации для них
- Научить выявлять и изменять дезорганизирующие убеждения, ведущие к искажению навыков и опыта.

Конкретные методы выявления автоматических мыслей:

- Эмпирическая проверка («эксперименты»). Способы:
- Децентрация - эмпирическая проверка этих автоматических мыслей.
- Самовыражение. Сознательное самонаблюдение.
- Декатастрофикация.
- Целенаправленное повторение.
- Использование воображения. [2].

Несмотря на то, что заключительным действием когнитивной терапии в представлении Бека есть "выявление и изменение дезорганизирующих убеждений, ведущих к искажению навыков и опыта"[1], на практике это применяется редко.

Причины видятся во-первых, в трудностях, связанных с идентификацией убеждений, во-вторых, с недостаточным исследованием принципов формирования базовых убеждений и их связи с глубинными мотивами и мировоззренческими взглядами, и, в-третьих, с отсутствием признанных мировоззренческих концепций, более убедительных, чем распространенные и доминирующие в социуме.

На наш взгляд, появление автоматических мыслей есть результат возбуждения устойчивых нейронных цепей, соответствующих определенным убеждениям. Это можно показать на примере изучения таблицы умножения. Вопрос «сколько будет 5 x 6?» запускает автоматический ответ «30» у тех, кто знает таблицу умножения. «Знает» в данном контексте означает, что у него сформированы устойчивые нейронные цепи, служащие для получения быстрых, «автоматических» ответов на вопросы типа «сколько будет a x b». Устойчивые нейронные цепи формируются многократным повторением (вспомните, как учили таблицу умножения) утверждений, принимаемых без возражений, достоверных, валидных. Тот же механизм лежит в основе появления автоматических мыслей и в случаях, интересующих когнитивного терапевта.

Можно ли изменить привычные, автоматические мысли? Рассмотрим пример с таблицей умножения. Внимательное изучение вопроса приводит к пониманию той его части, что остается «за кадром» - предполагается, что речь идет о десятичной системе счисления.

В других системах счисления ответ будет иным. Например, в восьмеричной системе $5 \times 6 = 36$. Принятие во внимание факта неполноты вопроса без определения системы счисления, понимание наличия систем счисления с различным основанием создает новые нейронные цепи, и вместо автоматического ответа «30» следует вопрос «а в какой системе счисления?». Таким образом новые нейронные цепи замещают старые, что ведет к появлению иных автоматических мыслей, с иным эмоциональным содержанием. При этом следует иметь ввиду, что новые нейронные цепи появятся только тогда, когда когнитивная платформа для них будет более весомой, более убедительной, чем прежняя. В нашем примере это расширение математических представлений, понятие о системе счисления, иллюстрация необходимости использования систем счисления с основанием, отличным от 10, для значительного упрощения конкретных практических задач, и алгоритмы перевода чисел из одной системы счисления в другую. Другими словами, происходит расширение сознания, осмысление, освоение и закрепление новых, более глубоких, знаний.

Рассмотрим пример с умножением глубже. Автоматический ответ «30» базируется на глубинном, неосознаваемом убеждении «существует единственная система счисления с основанием 10». Это убеждение закладывается с первых классов школы, где преподавание арифметики целиком и полностью строится на десятичном основании, а о существовании других систем счисления даже не упоминается. Выявить это убеждение и заменить его на более валидное можно двумя путями — самостоятельно изучая математику либо прибегнув к помощи профессионального математика. Правда, стимулы для таких действий невелики — вопросы на умножение, как правило, не вызывают сколь-нибудь внятной эмоциональной реакции, не говоря уже о дисфункциональной либо иррациональной.

Стимулы же для поиска глубинных убеждений, лежащих в основе непродуктивных, иррациональных или дисфункциональных эмоциональных реакций, значительно весомее — избавление от страданий, душевного дискомфорта, душевной боли.

Однако недостаточно идентифицировать убеждение, его нужно трансформировать, заменить более валидным. В рамках существующей модели это удастся нечасто, поэтому практикующие психотерапевты редко сообщают о подобных удачах, концентрируясь преимущественно на работе с автоматическими мыслями.

Замещение глубинных убеждений становится возможным, когда исследуется их основание, самые глубокие слои психики - мотивы, интенции, ценности, приоритеты.

С этой целью предлагается расширить когнитивную модель, включив исследование глубинных мотивов, лежащих в основе убеждений:

- Автоматические мысли.

- Промежуточные убеждения.
- Глубинные убеждения (корневые установки, базовые убеждения).
- Глубинные мотивы, ценности, приоритеты, интенции

После обнаружения и идентификации базовых убеждений процесс не останавливается: устанавливаются лежащие в их основе глубинные мотивы и ценности. Иными словами, определяется база мировоззрения личности.

В конечном счете процесс сводится к изменению мировоззренческих основ - от распространенной в социуме представления и мире как непредсказуемом, полном опасностей, где главная задача личности - выживание любой ценой, где личность противостоит окружению и борется с ним, к представлению о мире, например, как о поле управляемых (и порождаемых) сознанием квантовых вероятностей.

Рассмотрим этот процесс на примере симптома повышенной тревожности.

Изначальная причина повышенной тревожности — недоверие к миру, привычка жить в ожидании катастрофы и подсознательная уверенность, что опасность подстерегает на каждом шагу. За этим скрывается глубинный мотив — мотив выживания.

Представления о мире как враждебном и опасном месте опираются на мировоззрение материализма, редукционизма [3] и, добавим от себя, физикализма, где человек рассматривается как игрушка в руках слепых сил. В рамках такого мировоззрения различные психотерапевтические методы, возможно, и сгладят негативные проявления синдрома, минимизируют последствия, но не приведут к полному избавлению от повышенной тревожности, поскольку остается нетронутой главная причина — страх перед враждебной реальностью, и это — проблема мировоззрения.

Кризис мировоззрения отмечен авторами доклада Римского клуба [3]. По их мнению, патологические черты современного мировоззрения связаны с доминированием редукционистского мышления. Редукционистская философия неадекватна для понимания живых систем. Наивный реализм и материализм несостоятельны в философском плане и попросту неверны в научном.

В докладе декларируется идея «нового Просвещения», фундаментальной трансформации мышления, результатом которой должно стать целостное мировоззрение. Гуманистическое, но свободное от антропоцентризма, открытое развитию, но ценящее устойчивость и заботящееся о будущем. Авторы доклада находят возможным и «достижение согласия между религиозными и научными поисками».[3]

Эта альтернативная точка зрения, присущая как традиционным религиям, так и метафизическим концепциям, находит отражение даже в традиционной науке, в первую очередь в квантовой физике и философии [4,5]. С этой точки зрения сознание рассматривается как независимый атрибут вселенной, обладающий свойствами всеобщности и нелокальности, и непосредственно участвует в формировании окружающего материального мира. Иными словами, сознание — это всё, что есть. Вселенная — это целостный организм. Все едино.

Такой сдвиг мировоззрения означает смену парадигм: парадигма выживания заменяется парадигмой единства, мотив выживания — мотивом

служения целому.

Мотив единства закреплён в традиционных нравственных максимах: «Поступай с другими, как хочешь, чтобы поступали с тобой», «Я — это другой ты» и «Возлюби ближнего, как самого себя».

Замещение мотива выживания мотивом единства ликвидирует реакции беспокойства и тревоги в принципе — о чем беспокоиться клетке, когда она находится под защитой гигантского (по сравнению с ней) организма? Остается создать новое убеждение, опирающееся на новый мотив. Например, в православной традиции новое убеждение может звучать так: «Все, что ни делается — к лучшему», или «Непосильных испытаний господь не дает», или «Да будет воля Твоя».

Имплементация этой модели с дальнейшей фиксацией приведенных утверждений путем повторов каждый раз, когда чувство беспокойства пробивается по каналам привычных мыслей, позволит полностью избавиться от синдрома повышенной тревожности. Формирование новых устойчивых нейронных связей, по мнению нейрофизиологов, занимает не менее трех-четырех недель. После этого интерпретация опирается на адекватные убеждения и не вызывает иррациональных реакций. Эмоциональный статус пациента восстанавливается.

Литература:

1. Cognitive therapy: foundations, conceptual models, applications and research. Knapp P1, Beck AT. *Braz J Psychiatry*. 2008 Oct;30 Suppl 2:s54-64.
2. Бек А., Джудит С. Когнитивная терапия: полное руководство = Cognitive Therapy: Basics and Beyond. М.: «Вильямс», 2006. 400 с.
3. von Weizsaecker, E., Wijkman, A. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. Springer, 2018. 220 p.
4. Кукса Л.П. Проблемы современного мировоззрения: системный анализ и прогноз // Уровень жизни населения регионов России. 2017. №3 (205). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemny-sovremennogo-mirovozzreniya-sistemnyy-analiz-i-prognoz>.
5. Севастьянов С. В. Человек в эзотерической философии: проблема смыслового единства и многообразия концепций человека и «человеческого» // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. 2008. №73-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-v-ezotericheskoy-filosofii-problema-smyslovogo-edinstva-i-mnogoobraziya-kontseptsii-cheloveka-i-chelovecheskogo>.

References:

1. Cognitive therapy: foundations, conceptual models, applications and research. Knapp P1, Beck AT. *Braz J Psychiatry*. 2008 Oct;30 Suppl 2:s54-64.
2. Beck, J. S. Cognitive behavior therapy: Basics and beyond (2nd ed.). New York, NY, US: Guilford Press. 2011: 338 pages
3. von Weizsaecker, E., Wijkman, A. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. Springer, 2018. 220 p.
4. Kuksa L.P. Problemy sovremennogo mirovozzreniya: sistemnyy analiz i prognoz // Uroven' zhizni naseleniya regionov Rossii. 2017. №3 (205). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemny-sovremennogo-mirovozzreniya-sistemnyy-analiz-i-prognoz>.

<https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-sovremennogo-mirovozzreniya-sistemnyy-analiz-i-prognoz>

5. Sevast'yanov S. V. Chelovek v ezotericheskoy filosofii: problema smyslovogo yedinstva i raznoobraziya kontseptsiy cheloveka i «cheloveka»//Izvestiya RGPU im.A.I.Gertsen. 2008. №73-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-v-ezotericheskoy-filosofii-problema-smyslovogo-yedinstva-i-mnogoobraziya-kontseptsiy-cheloveka-i-chelovecheskogo> .

Abstract. *Psychological disorders are usually accompanied by intense emotional reactions, the adequacy of which seems doubtful. The patient's suffering is determined by the intensity, duration, and composition of emotional reactions, and treatment mainly comes down to blocking the effects of emotions, reducing their intensity and decreasing duration, but cannot guarantee the absence of similar conditions in the future, although theoretical constructions suggest the opposite. Cognitive-behavioral therapy along with psychoanalysis is recognized as the most effective areas of psychotherapy in the treatment of personality disorders. An extension of the modern model of cognitive therapy is proposed, based on the connection of beliefs with the deep motivations and characteristics of the patient's worldview, and allowing to achieve persistent disposal of negative emotions.*

Key words: *psychological disorders, cognitive model, cognitive-behavioral therapy, basic beliefs, motives, a shift in worldview.*

Статья отправлена: 23.09.2019 г.

© Галкин А.В.

SOCIAL ASPECTS OF MORAL SOCIALIZATION OF YOUTH СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ НРАВСТВЕННОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ МОЛОДЕЖИ

T. Yu. Kirilina / Кирилина Т.Ю.

d.s.s., prof. / д.с.н., проф.

ORCID: 0000-0002-8881-2120

SPIN: 8066-5110

State Educational Institution of Higher Education Moscow Region

«University of Technology», Korolev, Gagarina 42, 141070

Государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования Московской области «Технологический университет»

(«МГОТУ»), Королёв, Гагарина 42, 141070

В статье анализируются социальные аспекты нравственной социализации молодежи. Особое внимание уделено анализу барьеров нравственной социализации. Автор отмечает, что утрата молодыми людьми ясных представлений об их социальном статусе затрудняет формирование у них ответственности к выполняемым социальным ролям, социально-политической и экономической активности, приводит замыканию в личных интересах.

В статье делается вывод, что нравственная социализация молодежи не может проходить как неконтролируемый процесс, она требует активной и целенаправленной работы различных субъектов.

Ключевые слова: *нравственная социализация, барьеры нравственной социализации, общество риска*

Общество, заботясь о самосохранении и стремясь обеспечить бесконфликтность своей жизнедеятельности, старается транслировать духовно-нравственные ценности молодому поколению, однако духовно-нравственный кризис препятствует этому. Он проявляется тогда, когда ценностные установки принимают все более деструктивный характер. Вследствие превалирования подобных установок уязвимыми становятся такие сферы жизнедеятельности, как духовность, культура, нравственное здоровье. Нравственная социализация молодежи – это сложный, многоступенчатый процесс усвоения молодыми людьми системы моральных знаний, ценностей, норм и образцов поведения, позволяющих им быть полноценными членами общества; процесс приобщения молодежи ко всем сферам жизни и общества на основе их оценки через призму добра и зла [3].

Формирование духовного мира молодежи современной России проходит в ситуации радикальной трансформации, когда разрушены многие прежние эффективные регуляторы общества, из-за чего возникают риски неопределенности ценностных ориентаций, жизненных целей и средств их достижения.

Изучение процесса нравственной социализации современной российской молодежи позволяет утверждать, что её осуществление предусматривает преодоление определенных преград, мешающих этому процессу, которые можно определить как барьеры нравственной социализации. Такого рода барьеры отличаются по уровню распространения в пространстве: глобальному, государственному и уровню социальной группы, в данном случае молодежи.

На глобальном уровне барьеры нравственной социализации обусловлены

универсальными процессами, происходящими в целом в мире и имеющими всеобщий характер. З. Бауман проанализировал такого рода процессы и отнес к ним: 1) исчезновение общей морали, единых для всех норм и ценностей 2) трансформацию и краткосрочность всех социальных связей; 3) хроническую аномию; 4) ориентацию на все новое, часто противоположное сформировавшимся в обществе моделям поведения, формам эстетической самореализации [1].

Кроме глобальных барьеров, есть целый ряд характерных российских тенденций, формирующих барьеры на уровне государства. В первую очередь это: неудовлетворительная моральная атмосфера в обществе; отсутствие господствующей морали; неконтролируемые потоки информации, в первую очередь, Интернет; ослабление роли важнейших институтов социализации; отсутствие разделяемых большинством россиян социокультурных, в том числе и нравственных критериев, на основании которых можно было давать оценку успешности и завершенности процесса нравственной социализации молодежи.

На современном этапе практически все социальные слои и группы российского общества полагают, что моральный климат в обществе изменяется не в лучшую сторону. Чаще всего недовольство выражает не самое старшее поколение, а респонденты средних возрастных групп (41–50 лет и 51–60 лет), то есть наиболее дееспособная и одновременно зрелая часть общества [6, с. 347].

По данным всероссийских опросов, около трети респондентов, относящихся к старшей возрастной группе (31%), признают, что моральные ценности «устаревают» и не соответствуют динамике современной жизни. Серьезным барьером нравственной социализации молодежи являются неконтролируемые потоки информации, в первую очередь Интернет. Согласно исследованию ФОМ, значение Интернет как источника информации в последние годы резко возросло (с 13% в 2010 году до 40% в 2017 г.). По данным Фонда «Общественное мнение» за последние годы важность Интернета как источника информации значительно возросла (с 13% в 2010 году до 40% в 2017 году). Подавляющее большинство молодых россиян в возрасте 18-24 года (97%) являются пользователями Интернет [2]. В соответствии с данным Координационного центра национального домена сети Интернет, две третьих российской интернет-аудитории – это люди в возрасте до 34 лет [5].

Хорошо известно, что моральный климат в любом обществе опосредован определенными мерами общественного или государственного принуждения. В нашей стране, судя по ранее отмеченным результатам опроса, большинство населения полагает совершенно оправданным участие государства в регулировании нравственных отношений. Только каждый третий опрошенный (32%) считает, что нравственность и мораль являются частными сферами жизни и государство не в праве в них вмешиваться. Значительно большее число респондентов (68%) убеждены, что поддержание благоприятного морального климата в обществе невозможно без участия государства [6, с. 365-366)].

Утрата молодыми людьми ясных представлений об их социальном статусе

затрудняет формирование у них ответственности к выполняемым социальным ролям, социально-политической и экономической активности, приводит к замыканию в личных интересах. Указанные выше проблемы формируют барьеры нравственной социализации молодежи на уровне социальной группы: подрыв этики ответственности; склонность молодых людей к неоправданному риску; социальную отчужденность и инфантилизацию молодежи; толерантное отношение к несоблюдению этических норм.

Анализируя нравственность современной российской молодежи, социологи приходят к выводу о релятивизме современных ценностей, в том числе и нравственных. Если среди россиян старше 60 лет только 28% солидарны с мнением, что «Сегодня мы живем в другом мире, чем раньше, и многие моральные нормы устарели», то среди молодежи (18-30 лет) таких оказалась ровно половина (50%) [4, с. 31]. Молодые россияне снисходительнее и терпимее относятся к несоблюдению нравственных норм, чем представители старших поколений. Если среди респондентов старше 60 лет менее четверти опрошенных (24%) полагают, что в современном жестоком мире для достижения успеха, иногда доводится переходить через моральные нормы, то среди молодежи (18-30 лет) таких оказалось – более трех четвертей (76%) [6, с. 31]. Более половины молодых россиян (57%) не имеют кумиров или героев, примеру которых они готовы были бы последовать.

Согласно проведенному нами в мае-июне 2019 года экспертному опросу, с участием более 300 специалистов с области молодежной политики, наиболее значимыми барьерами в процессе нравственной социализации молодежи являются: исчезновение общей морали, единых норм и ценностей (33,8%); неконтролируемые потоки информации (в первую очередь – Интернет) (25,7%); неудовлетворительная моральная атмосфера в российском обществе (13,6 %).

Нравственная социализация молодежи не может проходить как неконтролируемый процесс, она требует активной и целенаправленной работы различных субъектов (семьи, школы, вуза, социальных сетей и др.), а также развитие соответствующих механизмов нравственной социализации.

Литература

1. Бауман З. Текущая современность. – М.: Питер – 2008.
2. Исследование ФОМ Об объективности СМИ и тематических предпочтениях граждан <http://fom.ru/SMI-i-internet/13618>
3. Кирилина Т.Ю., Омельницкая Н.В. Особенности нравственной социализации молодежи в современной России. – М.: Общество с ограниченной ответственностью «Издательские решения». – 2018. – 164 с.
4. Петухов В.В. Российская трансформация и общественная мораль // Социс. –2015. – № 12. – С. 28-40
5. Рейтинг развития Рунета https://cctld.ru/ru/press_center/news/news_detail.php?ID=1194&sph
6. Российское общество и вызовы времени. Книга вторая / [М.К. Горшков и др.]; под ред. М.К. Горшкова, В.В. Петухова. – М.: Весь Мир. –2015. – 432 с.

References

1. Bauman Z. Tekuchaya sovremennost'. – M.: Piter, 2008.
2. Issledovanie FOM ob ob"ektivnosti SMI i tematicheskikh predpochteniyah grazhdan <http://fom.ru/smi-i-internet/13618>
3. Kirilina T IU Omelnitskaia N V Osobennosti npravstvennoi sotsializatsii molodezhi v sovremennoi Rossii M Obshchestvo s ogranichennoi otvetstvennostiu Izdatelskie resheniia 2018 164 s.
4. Petuhov V.V. Rossijskaya transformaciya i obshchestvennaya moral' //Socis. –2015. – № 12. –s. 28-40
5. Rejting razvitiya runeta
https://cctld.ru/ru/press_center/news/news_detail.php?id=1194&sph
6. Rossijskoe obshchestvo i vyzovy vremeni. kniga vtoraya / [m.k. gorshkov i dr.]; pod red. M.K. Gorshkova, V.V. Petuhova. - M.: VES' MIR, 2015. - 432 s.

The article analyzes the social aspects of moral socialization of youth. Special attention is paid to the analysis of barriers of moral socialization. The author notes that the loss of clear ideas of young people about their social status makes it difficult for them to form responsibility for their social roles, socio-political and economic activity, leads to closure in their personal interests.

The article concludes that the moral socialization of young people can not take place as an uncontrolled process, it requires active and purposeful work of various actors.

Moral socialization, barriers of moral socialization, risk society

**YURI SHUMOVSKIY - PRIEST, ETHNOGRAPHER, ARCHAEOLOGIST:
PROSOPOGRAPHIC ASPECT.****ЮРІЙ ШУМОВСЬКИЙ – СВЯЩЕНИК, ЕТНОГРАФ, АРХЕОЛОГ:
ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

Yaremchuk V.V./ Яремчук В. В.
post-graduate student/ аспірантка
ORCID: 0000-0003-3445-3027

Institute of Ethnology of the NAS of Ukraine, Lviv, prospect Svobody 15, 79000
Інститут Народознавства НАН України, Львів, проспект Свободи 15, 79000

Анотація. У статті розглянуто життя та діяльність непересічної постаті в середовищі українських археологів Юрія Шумовського. Осмислено історичний феномен, що став прецедентом світової наукової практики, — поєднання Юрієм Шумовським фахової діяльності священика з улюбленим родом занять, археологією. Метою наукової розвідки обрано реконструкцію просопографічного портрета вченого: висвітлення причин поєднання Ю. Шумовським двох вищеназваних видів діяльності, а також розкриття його внеску у світову наукову спадщину. Унаслідок проведеного дослідження з'ясовано недостатність у сучасній історичній науці наукових студій означеної проблеми.

Ключові слова: Юрій Шумовський, археологія, етнографія, палеомастодонт, вишивка, Волинь, Регіональний повітовий музей у м. Дубно, Обласний музей у м. Рівне, Інститут давньої людини ім. Принца Монако в Парижі, Французький інститут Чорної Африки в Парижі, Національно-етнографічний музей у м. Бамако, Наукове товариство ім. Шевченка в Нью-Йорку, Український музей у Нью-Йорку, університет Українознавства при НТШ в Нью-Йорку.

Вступ. На сучасному етапі українського державотворення дедалі більшої актуальності серед українських істориків набувають просопографічні дослідження, що уможливають виведення з тіні забуття радянського періоду когорти громадсько-політичних, культурних діячів і науковців, які, попри те, що через певні політичні обставини опинилися поза межами України, збагачували матеріальну культуру не лише своєї Батьківщини, а й тих держав, які дали їм прихисток.

Одним із особливо плідних діячів на ниві науки та культури став Юрій Шумовський — відомий учений, археолог, священик, офіційний делегат Головного державного археологічного музею у Варшаві на всю Волинь і Волинського воєводського музею у м. Луцьку, працівник Українського національного музею у м. Львові та Польської академії наук у м. Кракові, основоположник регіонального музею у м. Дубно, директор Обласного музею у м. Рівне, археолог музею доісторичної археології при Університеті м. Фрайбург, археолог Інституту палеонтології людини ім. Принца Монако в м. Париж, в. о. директора інституту у Французькій екваторіальній Африці та засновник Національно-етнографічного музею у м. Бамако, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка в Нью-Йорку (НТШ-А), кореспондент газети «Свобода» при ООН у США, професор університетів Лонг-Айленда та Фордгама в США.

Основна частина. На формування світогляду Юрія Шумовського значний вплив мало родинне коло, в якому виявляли особливу увагу розвитку освіти,

вихованню та плекали повагу до національної культури й мови. Батько Юрія Шумовського – отець Федір Михайлович Шумовський – служив протоієреєм, походив із священницької родини; мати – Марія Іванівна Шумовська – була високоосвіченою особистістю, належала до родини Ціховських, із гетьманського роду Скоропадських. У сім'ї, де зростало шестеро дітей, Юрій був наймолодший.

У родині Шумовських панувало розуміння, взаємоповага, тепла та доброзичлива атмосфера. Діти глибоко шанували своїх батьків, про що відомо зі спогадів ученого: «...слова батьків чи порада їх були святими для дітей» [10, с. 1].

Юрій Шумовський як представник духовної родини інтелігентів став продовжувачем сімейної пасторської традиції, вступивши на навчання до Кременецької духовної семінарії. Отець Федір мріяв, щоб один із синів змінив його на посаді настоятеля храму в с. Мирогоща. Про свої юнацькі роки Юрій Шумовський згадує такими словами: «Мої дорогі і незабутні Тато і Мама... мене посвятили Богові і народові. Тому і віддали мене до духовної семінарії в м. Крем'янець, а після на теологічний факультет Варшавського університету. Отож, зі світського оточення гімназійного я перейшов до духовного» [10, с. 1].

Після закінчення семінарії Юрій вирушив на навчання до Польщі. У Варшавському університеті він продовжив навчання спочатку на богословському, а згодом – на філософському факультетах. У своїх спогадах він так пояснює власний вибір: «Але найбільш мене зацікавила стисла археологія ще будучи на теології, коли я вперше знайшов кілька кам'яних доісторичних знарядь в своєму с. Мирогощі. Я тоді постановив вивчати доісторичну археологію і вступив одночасно на археологічний факультет та вивчав цю науку у проф. Антоневича» [10, с. 18].

Під час навчання на богословському факультеті Юрія Шумовського було делегованого як археолога від Польського археологічного музею на територію Дубенського повіту для дослідження археологічних пам'яток упродовж періоду 22 березня 1928 р. – 31 грудня 1937 р. [2, 3].

Однак думки про висвячення та місце помічника настоятеля у храмі батька не полишали його [10, с. 19], тож 1932 р., закінчивши богословський факультет Варшавського університету, він отримав диплом магістра богослов'я й одразу висвятився на священника.

Надалі, 1938 р., Юрій Шумовський закінчив філософський факультет (відділ археології та антропології) та захистив працю «Доісторичні погребальні культури на Волині» [10, с. 41]. Як наслідок, отець Юрій став священником-археологом – єдиним на всю Волинсько-Крем'янецьку єпархію.

Поєднання Юрієм Шумовським двох видів діяльності було сприйнято неоднозначно в колі духовенства: за християнською традицією священник не мав права бути археологом. Не змирившись із таким приписом, Шумовський науково довів церковним ієрархам, що археологія є не оскверненням, а навпаки – пізнанням істини людського буття, й отримав від митрополита Діонісія дозвіл на проведення розкопок на території Волині.

Про своє захоплення улюбленою справою знаний діяч згадував такими

словами: «Я страшенно був закоханий в археологію, яка мене вивела в люди, на всесвітню арену...» [10, с. 41].

У контексті розкриття причин поєднання Юрієм Шумовським священницької діяльності з археологією передусім слід зазначити про формування його фундаментальних цінностей шляхом дотримання Закону Божого. Утім, притаманне науковцеві філософське мислення передбачало симбіоз релігійного та міфологічного світоспоглядання. Шумовський – як священник – шукав відповіді на запитання про першооснови світу, сенс людського буття, не тільки звертаючись до Бога, Святого Письма, а й аналізуючи факти минулого: під час проведення археологічних розкопок учений мав змогу зіставляти релігійне знання та результати пізнання, здобуті в ході археологічних досліджень.

Прикметно, що Юрій Шумовський є автором богословських і філософських творів. У статті «Початки Богопочитання», опублікованій у періодичному виданні «Українське православне слово», знаходимо цікаву думку, що частково розкриває причини захоплення теолога археологією: «Так воно було і є в дійсності, що не тільки народ не існував і не існує без релігії, віри в Бога, чи в своє божество, але й нема ні однієї нормальної людини, щоб не була релігійною, не носила в своєму серці Бога, чи назовні не віддавала б йому належну пошану. Жодна наука не може відкинути цього споконвічного явища в житті людства, а археологічні, історичні, та етнографічні досліди дають багато матеріалів про безліч матеріальних культів різних видів ще з доісторичних часів, ще з часу появи самої людини на землі. Аж до сьогодні» [15, с. 9].

Учений також стверджував, що людина вже на початку свого існування зрозуміла: «що знаходиться в розпорядженні якоїсь Вищої Сили, що керує світом та її особистим життям,... що при будь якій небезпеці може знайти бажаний прихисток у цієї Найвищої і Невидимої Сили та Творця світу Бога». Значно важливішим вважаємо уточнення, що: «Часом людина шукаючи тієї опори і захисту, морального чи душевного спокою, помилялася і шукала його в багатьох речах чи в явищах природи, в громі в блискавці, в планетах у земних творіннях, у рослинах, у культі предків тощо: одним словом – у всьому, що оточувало її». На думку дослідника, таке хистке становище людини сприяло створенню різних релігійних культів, обрядів і способів служіння Богові [15, с. 10].

З огляду на вищевикладене постає очевидним, що основна причина захоплення Юрієм Шумовським археологією полягала у його прагненні пізнати істину людського буття не лише зі святих писемних джерел, а й за допомогою археології, що дає змогу знайти матеріальне підтвердження різним формам віросповідання, які впливають на ідентичність народу, відображену в традиціях, звичаях, обрядах.

Багатогранна обдарованість талановитої особистості також набула виявів у царині просвітництва. Виконуючи після висвячення обов'язки вікарія в рідному селі, Юрій Шумовський також працював у Дубенській державній гімназії ім. С. Конарського (до 1934 р.). Згодом він викладав українську мову в молодших класах і релігію в усіх класах Рівненської української приватної гімназії (був

законовчителем) і водночас у приватній початковій школі ім. Гетьмана Івана Мазепи [1, арк. 7]. Учителював у гімназіях м. Ковеля «як професор української мови, латині і релігії» [1, арк. 3]. Запрошення Ю. Шумовського до викладацької діяльності у шкільних закладах слугує промовистим доказом його патріотизму, високої ерудованості та поваги до нього з боку української громадськості.

Патріотизм Юрія Шумовського можна простежити й на прикладі його діяльності на ниві археології. Під час проведення ним як делегатом Варшавського археологічного музею краєзнавчих досліджень на території Волинського воєводства вчений повинен був передавати археологічні знахідки музею Варшави, проте в усі можливі способи намагався залишити знайдені речі в історичних установах м. Львова, м. Луцька, м. Дубна [10, с. 49-Б]. Додамо, що на сьогодні найважливішим серед численних відкриттів ученого залишається знахідка під час краєзнавчих досліджень Волинського краю, а саме – у с. Вілігори поблизу м. Рівного, решток палеосмодонта, що стала першою знахідкою кісток цієї праісторичної тварини на території України [10, с. 157].

Патріотичні та релігійні переконання Юрія Шумовського залишилися незмінними з початком радянзації краю у 1939–1940 рр. На той час Шумовський працював учителем російської та української мови в середній школі м. Здолбунова, але був звільнений з викладацької роботи за націоналізм і релігійну пропаганду [10, с. 109].

Надалі, 1940 р., Юрій Шумовський поєднав археологічні студії із просвітницькою діяльністю: він працює завідувачем історичного відділу Рівненського українського музею та викладає українську мову й літературу в 7–10 класах Рівненської середньої школи № 3 [1, арк. 13, 15]. Освітня метода Шумовського була винятково оригінальною, бо, навчаючи дітей молитися Богу, він розповідав безліч цікавих фактів з історії й археології, наводив конкретні приклади про те, що сам чув, читав, бачив, знаходив у археологічних експедиціях. Як людина не лише непересічної ерудиції й належної освіти, а й глибокого патріотизму, Шумовський прищеплював своїм учням любов до рідного краю.

Юрія Шумовський причетний також до відкриття музеїв на теренах Рівненщини. Так, 1934 р. він брав участь у створенні регіонального повітового музею в м. Дубно, розміщеного у міській ратуші. Музей особливий представленням у ньому великої колекції речей з епох палеоліту, неоліту, бронзи та заліза, переважна кількість яких – зі старовинних поселень навколо м. Дубно [7, с. 334–340].

Не згорнув свою плідну діяльність Ю. Шумовський і в німецький окупаційний період. Прагнучи організовувати музейну справу на Рівненщині, він, за сприяння Рівненської міської управи на чолі з бурмістром П. Бульбою, започаткував функціонування Обласного музею у м. Рівному [9, с. 2].

Попри всі воєнні перипетії та завдяки титанічним зусиллям Юрія Шумовського Рівненський краєзнавчий музей під час війни продовжував працювати: з ініціативи Шумовського на теренах краю було проведено краєзнавчо-пошукові роботи, а також археологічні й етнографічні дослідження, які дали змогу поповнювати фондові збірки музею цінними знахідками, що

репрезентували різні сторінки історії Рівненщини. Унаслідок організації та проведення Юрій Шумовський експедицій селами Волині було сформовано цінну етнографічну колекцію вишивок, яка нараховувала понад 500 взірців і мала культурно-мистецький потенціал, за словами вченого, «поширить славу нашого народу» [5] (колекцію в серпні 1981 р. було передано братом ученого Павлом Шумовським до Українського музею в Нью-Йорку [8, с. 3]). Зібрані Юрієм Шумовським музейні цінності слугували окрасою музейної експозиції міського музею, а Рівненський музей став осередком культурно-освітньої та науково-дослідної праці на Волині як такий, що сприяв популяризації мистецтва, культури й освіти серед українського населення.

Крім археолого-етнографічних розвідок, у вищевказаний період Юрій Шумовський пропагував збереження історичних пам'яток минулого. Для популяризації науково-краєзнавчих досліджень Ю. Шумовський опублікував на сторінках окупаційної газети «Волинь» низку статей, які привертали увагу небайдужих читачів до історичної минувшини регіону та її охорони. Він особисто долучався до організації збереження пам'яток, збираючи старовинні ікони, здебільшого, по церквах і монастирях, фотографував і зарисовував старовинні церкви, костели, каплиці. Як священник Ю. Шумовський звертався з наполегливими проханнями до волинян берегти символи християнства – кам'яні та дерев'яні хрести, позаяк ці святині належать до культурної спадщини українського народу [14, с. 3].

Після визволення Рівного від німецької окупації 1944 р. Ю. Шумовський змушений був емігрувати. Спочатку він знайшов прихисток у знайомих у Польщі, а згодом опинився у Німеччині. Зі статусом особистого секретаря та перекладача єпископа Платона (канцлера Синоду УАПЦ) він мав змогу перебратися до французької зони в Німеччині. Отримавши від архієпископа Савви Советова повноваження головного капітана-капелага, Ю. Шумовський починає служити для православних вояків французької армії під командуванням генерала Шарля де Голля. У Німеччині вчений продовжує свою наукову діяльність, працюючи археологом у музеї доісторичної археології при Університеті м. Фрайбург.

Надалі, 1948 р., через переїзд до Франції, у Париж, Шумовського було виведено зі складу кліру православної єпархії Німеччини, а наступного року демобілізовано.

У Франції Юрій Шумовський працює в Інституті давньої людини ім. Принца Монако в Парижі. На прохання вченого світової слави професора Теодора Моно Шумовський переходить до Французького інституту Чорної Африки. Згодом, як делегат Міністерства колоній, Ю. Шумовський вирушає з археологічною місією до м. Дакара, де знаходився центр ІФАНУ – науково-дослідної інституції французьких колоній. У жовтні 1951 р. його призначили завідувачем археологічного відділу ІФАНУ в м. Бамако. Юрій Шумовський тоді й не підозрював, що стане першим українським дослідником Африки [12, с. 7–8].

Захоплений археологічними розвідками в Африці, Шумовський навіть відмовиться від доволі цікавої та фінансово вигідної пропозиції очолити відділ

наукових програм на французькому радіо «Свобода». До здобутків вченого в означений життєвий період варто зарахувати проведення в Сахарі розкопок імперії Гана, заснованої в перші століття нашої ери євреями-мігрантами, а також розкопок у районі м. Бамако (Малі).

Ю. Шумовський залишив у своїх спогадах описи перебування на Африканському континенті: «З натури я був непосидючим і маючи всі можливості роз'їздів та робітників я майже щоденно кудись виїжджав на досліді і ознайомлення з місцевістю. Це мені дало можливість і зробити дуже багато дослідів, розкопок, збірок, тощо. Відразу я став вивчати і їх головну місцеву мову «бамбара», що мені помагало в подорожах та праці. Праця моя полягала у пошуках старовинних осель, гротів, в розкопках та збиранню не тільки археологічних речей але й етнографічного матеріалу та записуванню історії, легенд та повірь і пісень народів Західної Африки» [12, с. 641].

Особливим досягненням Юрія Шумовського під час проведення досліджень на Африканському континенті варто вважати заснування першого Національного музею в м. Бамако. На сьогодні Національно-етнографічний музей у м. Бамако належить до переліку найкращих музеїв світу. Згідно із загальною оцінкою, у його фондах зібрано понад 6000 експонатів особливого археологічного й етнологічного значення. Серед останніх – різноманітні фотокартки колоніального м. Бамако, зразки текстилю, старовинні музичні інструменти, вироби з кераміки тощо. На офіційному сайті музею зазначено, що тривалий час директором музею був українець Ю. Шумовський – знаний фахівець у царині африканської культури. Про своє ставлення до заснованого музею науковець написав так: «Я є дуже радий, що як археолог і дослідник Африки як перший українець з Волині створив цю важливу наукову інституцію для африканський народів Західної Африки...від гувернеману незалежної держави Малі я дістав був багато листів подяки за мої праці для їх науки, народу і країни, як самі висказались, «що лише тепер пізнали яку велику вартість наукову уявляють мої досліді, відкриття і збірки!», за що безумовно мені дякували» [12, с. 651].

Підсумком роботи першого українського народознавця й археолога в Африці стала перлина його творчої спадщини та найвідоміша україномовна праця про дослідження Африканського континенту «Під гарячим сонцем Африки», що вийшла друком у Вінніпезі 1956 р. [11]. У виданні на основі польових етнографічних матеріалів схарактеризовано народну культуру африканських племен, описано старовинні доісторичні пам'ятки, подано цікаві відомості про дохристиянські релігійні культи, вірування та поховальні обряди.

Аналізований період життєвого шляху Юрія Шумовського прикметний також його участю в роботі Міжнародного археологічного конгресу в Алжирі, що відбувся 1952 р. Шумовського було делеговано на конгрес як завідувача відділу доісторичної археології за дорученням директора ІФАН проф. Т. Моно. На конгресі, де зібралося понад 150 науковців, учений виступив із трьома доповідями французькою мовою про археологічні розкопки в Західній Африці палеолітичного періоду. Зокрема, у доповіді «Передісторичні та археологічні пам'ятки Судану» вчений спростував бачення французькими вченими Судану

як країни, бідної на археологічні пам'ятки, а найважливіше – пам'ятки палеолітичного періоду [6].

Франція високо поцінувала здобутки українського вченого, нагородивши почесними орденами та титулом «Почесний легіонер Честі». Міжнародна академія наук у Парижі обрала його членом своєї української секції. Ю. Шумовський також став членом Асоціації істориків Франції у Парижі.

Через хворобу Юрій Шумовський був змушений повернутися в Європу. У пошуках осередку для подальшої наукової діяльності він зупинився на НТШ як організації, що уможливлювала наукову практику належного рівня. Відомо, що Шумовський неодноразово звертався до Я. Пастернака, який на той час перебував у Канаді, з проханням підтримати його заяву до вступу. Зі згаданого листування постає зрозумілим, що подальший шлях Ю. Шумовського як ученого не був легким.

Перші рецензії на наукові праці Ю. Шумовського з'являються ще за його життя. Ідеться про «Реферат про наукову діяльність о. mgr. Юрія Шумовського, кандидата на дійсного члена НТШ», підготовлений Я. Пастернаком для надання Ю. Шумовському членства НТШ-А (Канада-Торонто, 1956 р.). У рецензії Я. Пастернак зазначав так: «Він виявив незвичайно широкий круг наукових зацікавлень, а ті з них, що були нам доступні, головню африканські, виказують живий науковий інтерес, добре знання методів праці в терені, бездоганний опис матеріалів та правильні, обережні заключення. Це кваліфікує автора як солідного вченого, тому ставлю внесок на обрання о. mgr. Юрія Шумовського дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка по Історико-філологічній секції» [13, с. 51].

Ю. Шумовський продовжував плідно працювати на благо науки у складі товариства. Підтримуючи зв'язок з українською діаспорою за океаном, він ділився не тільки успіхами, а й описував важку працю та постійну ностальгію за Батьківщиною.

Життєвий шлях Юрія Шумовського надалі проліг до США. Переїхавши до Америки, науковець долучився до викладання спецкурсів з українознавства, які з 1954 р. організовував Університет Українознавства при НТШ у Нью-Йорку для студентів американських коледжів та університетів [4, арк. 105, 106, 107, 108 зв].

Діяльність Ю. Шумовського у товаристві дала йому змогу обійняти посаду професора в Лонг-Айлендському та Фордгамському університетах Нью-Йорка, де він викладав археологію, антропологію й етнологію.

Останні десятиліття свого життя Юрій Шумовський провів у м. Саванні (штат Джорджія), де як місіонер від ООН працював кореспондентом газети «Свобода». Упродовж 1983–1993 рр. він написав багатотомні спогади «Зруйноване гніздо чи історія однієї священицької родини з Волині», у яких висвітлив весь свій життєвий шлях, зокрема період перебування на Волині та подальшу еміграцію.

Наукові досягнення вченого, як-от членство в Українській вільній академії наук (УВАН) у США, Інтернаціональному інституті Африки в Лондоні, Науковому інституті ім. Пілсудського в Польщі, важко переоцінити.

Юрій Шумовський відійшов у вічність 2004 року на 96 році життя, так і не повернувшись на Батьківщину. Весь свій життєвий шлях він присвятив науці та служінню Богу, не залишивши після себе нащадків.

Висновки. Життя та наукова діяльність священика, етнографа й археолога Юрія Шумовського – це зразок справжнього гуманізму. Власним життям канонізуючи високі фундаментальні цінності – волелюбність, твердість духу, гідність, щирість, прагнення мудрості, надійність, любов до Бога та ближнього, до Батьківщини, він сповідував кредо: «Не існує меж духовному вдосконаленню людини».

Невичерпним джерелом мудрості й життєдайної наснаги постає творча спадщина Юрія Шумовського, який є автором понад 170 праць. Поєднання священицької діяльності із науковими пошуками в царині археології уможливило вироблення Ю. Шумовським оригінальної дослідницької методи розгляду вічних тем крізь призму водночас і Біблійного вчення, і фактів історії.

З огляду на копітку та наполегливу працю над реконструкцією та збереженням історичних пам'яток, які є безцінним скарбом людства, Ю. Шумовському належить особливе, високо поцінюване сучасниками місце в історії української та світової етнології.

Література:

1. Державний архів Рівненської області. Шумовський Юрій Федорович учитель гімназії в Рівному. Ф. Р-33. Оп. 2. Спр. 171. Арк. 1–31.
2. Фонди Державного культурного заповідника м. Дубно. Delegacja PANSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE № 390-IX/35. КН. 6531/Д-3818. Арк. 1.
3. Фонди Державного культурного заповідника м. Дубно. Delegacja PANSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE № 274-IX/37. КН. 6531/Д-3813. Арк. 6.
4. Фонди Державного культурного заповідника м. Дубно. Запрошення Дирекції Університету Українознавства. КН 6531/Д 3813. Арк. 1–154.
5. З українського культурного життя у Варшаві. *Варшава*. 1944. 16 лютого.
6. Кобринський Р. Доповідь професора Юрія Шумовського. *Свобода*. Джерсі-сіті, 1952. 1 квітня.
7. Пшеничний Ю. Докопатися до коріння віків: історія археологічних досліджень на Дубенщині. Погорина: літ.-краєзн. журн. Рівненщини. Рівне, 2009. Вип. 10–11. С. 334–340.
8. Цінне доповнення до етнографічної колекції музею. *Свобода*. Джерсі-Сіті, 1981. Ч. 186. С. 3.
9. Шумовський Ю. В охороні мистецтва і пам'яток Волині. *Волинь*. Рівне, 1941. 1 вересня. С. 2.
10. Шумовський Ю. Зруйноване гніздо, чи історія однієї священицької родини на Волині. США; Саванна, 1994. Т. 1. Ч. 2.
11. Шумовський Ю. Під гарячим сонцем Африки. Вінніпег, 1956. 171 с.
12. Шумовський Ю. По слідах давноминулого Африки. США; Нью-Йорк, 1989. 789 с.

13. Шумовський Ю. По слідах давноминулого Африки. США, Саванна, 1993. Т. 3.

14. Шумовський Ю. Придорожні святині в Україні. *Волинь*. Рівне, 1941. 1 вересня. С. 3.

15. Шумовський Ю. Початки богопочитання. *Українське православне слово*. Нью-Йорк, 1981. Ч. 10. С. 9–13.

References:

Derzhavnyj arxiv Rivnenskoj oblasti. – F. R. 33. – Op. 2. – Spr. 171. – Ark. 1-31. Shumovskiy Yurii Fedorovich uchitel himnazii v Rivnomu [in Ukrainian].

Fondy Derzhavnogo kulturnoho zapovidnyka m. Dubno. Delegacja PANSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE № 390-IX/35. KN.6531/D-3813. Arc. 1. [in Poland].

Fondy Derzhavnogo kulturnoho zapovidnyka m. Dubno. Delegacja PANSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE № 274-IX/37. KN.6531/D-3813. Arc. 6. [in Poland].

Fondy Derzhavnogo kulturnoho zapovidnyka m. Dubno. Zaproshennia Dyrektzii Universytetu Ukrainoznavstva. KN.6531/D-3813. Arc. 1-154. [in Ukrainian].

Z ukrainskoho kulturnoho zhyttia u Varshavi (1944, 16 liutoho). *Varshava* [in Ukrainian].

Kobrynskyi, R. (1952, 1 kvitnia) Dopovid profesora Yurii Shumovskoho. *Svoboda*. Dzherisi-Siti [in Ukrainian].

Pshenychnyi, Yu. (2009) Dokopatysia do korinnia vikiv: istoriia arkhеolohichnykh doslidzhen na Dubenshchyni. *Pohoryna: lit.-kraiezn. zhurn. Rivnenshchyny*. Vol. 10—11. Rivne, p.p. 334—340 [in Ukrainian].

Tsinne dopovnennia do etnografichnoi kolektsii muzeiu (1981). *Svoboda*. Vol. 186. p. 3. Dzherisi Siti, p. 3 [in Ukrainian].

Shumovskiy, Yu. (1941, 1 veresnia). V okhoroni mystetstva i pamiatok Volyni. *Volyn*. Rivne, p. 2 [in Ukrainian].

Shumovskiy, Yu. (1994) *Zruinovane hnizdo, chy istoriia odniiei sviashchenytskoi rodyny na Volyni*. Vol. 1. Savanna [in Ukrainian].

Shumovskiy, Yu. (1956). *Pid hariachym sontsem Afryky*. Vinnipeh, 171 p.p. [in Ukrainian].

Shumovskiy, Yu. (1989). *Po slidakh davnomynuloho Afryky*. New York, 789 pp. [in Ukrainian].

Shumovskiy, Yu. (1993). *Po slidakh davnomynuloho Afryky*. Vol. 3. New York [in Ukrainian].

Shumovskiy, Yu. (1941, 1 veresnia). Prydorozhni sviatyni v Ukraini. *Volyn*. Rivne, p. 3. [in Ukrainian].

Shumovskiy, Yu. (1981) *Pochatky bohopotychannia. Ukrainske pravoslavne slovo*. Vol. 10. New-York, p.p. 9–13 [in Ukrainian].

Abstract. Yurii Shumovskiy is a well-known scientist, ethnographer, archeologist, and priest who made a significant contribution to the material culture of Ukraine and other countries that gave him shelter. He spent all his life combining the work of a priest with a fascination for archeology, which has become a precedent in the world's scientific practice. Scientific understanding of this historical phenomenon is an extremely important and urgent task of the Ukrainian national historiography. The purpose of the study is to reconstruct the prosopographic portrait of the scientist in order to find out the reasons that prompted Y. Shumovsky to combine the two mentioned activities and to show him as a Ukrainian scientist who made a significant contribution to the world's scientific heritage. The study has discovered that he was characterized by his own peculiar philosophical system of thinking that combined religious and mythological outlooks. As a priest, he compared religious knowledge to the one that he received in the course of the archaeological research. The main reason of such an interest demonstrated by Father Yuri was a desire to learn the truth of human existence not only from the holy scriptures, but also through

archeology. He wanted to find material confirmation of various forms of religion that affected the identity of each nation reflected in its traditions, customs and rituals. Based on the analysis of Yuri Shumovsky's life and career path, the following has been revealed: 1. period of his regional studies in Volyn that included organization of museum work in Rivne region (the establishment of a regional county museum in Dubno and restoration of Rivne regional museum in Rivne) during German occupation; promotion of the preservation of historical monuments of the past; conduct of archeological and ethnographic studies on the territory of the region; 2. period of his migration abroad that included archeological activity at the French Institute of Black Africa, archaeological excavations and ethnographic field studies in West Africa, establishment of the National Ethnographic Museum in Bamako, implementation of scientific activity in the National Technical University, teaching at Long Island and Fordham Universities in the USA. It has been found out that Yuri Shumovsky's contribution to Ukrainian and world science is quite significant, and he is the author of more than 170 works. The scientist occupies a special place in the history of Ukrainian and world ethnology, and the results of his ethnological activities are of great importance for modern ethnography because, throughout his life, his multifaceted activities were aimed at the search, reconstruction and preservation of historical monuments which constitute a precious treasure for humanity.

Key words: *Yurii Shumovskyi, archeology, ethnography, paleomastodont, embroidery, Volyn, Regional Museum of Dubno, Regional Museum of Rivne, Institute of Ancient Human Name Prince of Monaco Paris, French Institute of Black Africa of Paris, National Ethnographic Museum of Bamako, Shevchenko Scientific Society of New York, Ukrainian Museum of New York, University of Ukrainian Studies at NTSh of New York.*

Науковий керівник: д.і.н., проф. Тарас Я.М.

Стаття відправлена: 29.09.2019

Яремчук В.В.

УДК 81'373.2:82-3

THE FUNCTIONING OF ASSOCIATIVE NAMES IN GRAHAM GREENE'S NOVEL "THE QUIET AMERICAN"**ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ АССОЦИАТИВНЫХ ИМЁН В РОМАНЕ ГРЭМА ГРИНА «ТИХИЙ АМЕРИКАНЕЦ»****Slobodiak S.I. / Слободяк С.И.***Izmail State University of Humanities, Izmail, Repina, 12, 68610**Измаильский государственный гуманитарный университет, Измаил, Репина, 12, 68610*

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос о функционировании ассоциативных имён в политическом романе английского писателя Г. Грина «Тихий американец». Подчеркивается, что ассоциативные имена не только характеризуют главных персонажей романа, но и выступают важными элементами жанрово-тематической структуры литературного произведения.

Ключевые слова: антропонимы, ассоциативные имена, политический роман, жанрово-тематическая атрибуция, литературное произведение.

Вступление.

Антропонимы в структуре художественного произведения занимают особую роль. Являясь основным средством номинации персонажей, они органично вплетаются в повествование, выполняя «роль текстовой скрепы» [1, с. 158]. И чем глубже читатель погружается в антропонимический мир произведения, тем ощутимее для него становится стилистическая нагруженность антропонимов, которую они приобретают, находясь в тесной взаимосвязи со всеми элементами художественного текста, в том числе и с жанрово-тематической атрибуцией произведения.

Основной текст.

Изучением литературной антропонимики занималось много выдающихся ученых, таких как Ю. А. Карпенко, К. Б. Зайцева, В. Н. Михайлов, В. А. Никонов, Л. М. Щетинин, О. И. Фонякова и др. В их работах представлены различные подходы к классификации антропонимов, функционирующих в художественной литературе. В данной статье остановимся на такой разновидности литературных антропонимов как ассоциативные имена. Они представлены в классификации Л. М. Щетинина, который подразделяет имена литературных героев по их стилистической роли в произведении. Ассоциативные антропонимы определяются Л. М. Щетининым как имена, которые «своей зрительной и звуковой формой [...] вызывают у читателя ассоциации, уточняющие и углубляющие характеристику персонажей». По мнению автора, «читатель приходит к таким ассоциациям самостоятельно, в процессе чтения книги устанавливая связь между именем героя и его характером» [8, с. 131]. Но ассоциативные имена могут давать представление не только о персонаже и его роли в произведении. Вызываемые ассоциации могут возникать под воздействием таких системных текстовых характеристик как художественный замысел, образная структура произведения, повествовательная форма, а также жанрово-тематическая принадлежность текста. Функционирование ассоциативных имен в данной работе будет

рассмотрено на примере такой жанрово-тематической разновидности социального романа как политический роман.

К политическому роману относятся «все романы о политической жизни страны, независимо от идейной позиции их авторов» [6, с. 116], т. е. как политический роман в чистом виде, так и его модификации (политический детектив, шпионский роман и т. д.). Главной особенностью такого романа является то, что «политика играет определяющую роль в его проблематике и композиции» [5, с. 75]. Среди других особенностей политического романа называются также следующие: историко-политический фон повествования, документальная «узнаваемость», остросюжетность [5]; почти журналистская злободневность, перенесение действия в чужую страну, столкновение противоборствующих сторон [3]; использование языка как средства идеологического воздействия на читателя [6]. Несмотря на большое количество характерных черт, лучшие образцы политического романа «представляют собой синтез различных жанровых признаков, которые подчиняются доминирующей политической теме» [5, с. 75].

Жанрово-тематические особенности произведения несомненно оказывают влияние на ономастическое творчество писателя, что наглядно можно продемонстрировать на примере ассоциативных имен политического романа Г.Грина «Тихий американец», поскольку имена всех главных персонажей этого произведения являются ассоциативными. Так, одного из главных героев романа зовут Олден Пайл (Alden Pyle). В начале произведения фамилия Pyle кажется лишённой всякой экспрессивности. Но чем дальше читатель погружается в водоворот описываемых событий, тем больше ощущает ассоциативный характер данного антропонима, а именно возникающие звуковые ассоциации: 1) Pyle – pile (куча, груда); 2) Pyle – pile (обратная сторона монеты). Они дополняют образ молодого американского колонизатора с «кучей» (infinite riches of respectability) достоинств и, по его мнению, правильных мыслей в голове о необходимости «третьей силы» (the third force) для защиты демократии во Вьетнаме и, вместе с тем, раскрывают подлинную суть «тихого американца» (the quiet American), поступками которого движет жестокость, лицемерие, нежелание видеть жизнь такой, как она есть.

Антиподом Пайла является персонаж по имени Томас Фаулер (Thomas Fowler). Внутреннее содержание его фамилии не отражает роли её носителя в произведении. Слово «fowler» в переводе на русский язык обозначает «птицелов», а этот персонаж по профессии журналист. Но, принимая во внимание сюжетную линию произведения, его можно назвать и птицеловом. Подобная ассоциация возникает потому, что Фаулер пытается удержать возле себя вьетнамскую девушку по имени Фуонг (Phuong), чьё имя в египетской мифологии обозначает «птица-феникс». Фуонг собирается бросить Фаулера и выйти замуж за американца Пайла. Но Пайла убивают, и Фуонг остаётся с Фаулером. Такой любовный треугольник имеет не только сюжетное, но и ономастическое выражение, отражающее взаимоотношения между этими персонажами (рис.1).

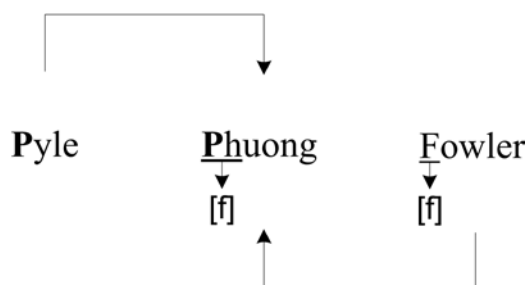

Рис.1 Схема взаимосвязи ономастических единиц произведения

Связь Pyle → Phuong носит графический характер (общая буква «P»), в то время как связь Fowler → Phuong проявляется на более весомом фонетическом уровне (общий звук «f»), так как именно «звуковые волны, составляющие имя человека, действуют на него в моменты, когда окружающие называют его по имени» [7, с. 283]. В пользу «фонетического значения» высказываются редко. Причина этого, по мнению И. М. Кобозевой, заключается в том, что «как правило, последовательность звуков сама по себе, вне членения на значащие единицы, хранящиеся в памяти носителей языка, не воспринимается как носитель какой-либо информации». Но иногда, продолжает И. М. Кобозева, «звуковая форма как бы выступает на первый план и определяет собой восприятие значения слова» [4, с. 52], в данном случае пары слов (Фаулер – Фуонг). Такая буквенно-звуковая ономастическая игра помогает читателю увидеть истинное положение вещей: эгоистическую влюблённость Пайла, который якобы всё время заботиться о Фуонг, но при этом даже не интересуется ее чувствами к нему; и глубокую любовь Фаулера, который даёт Фуонг право самой выбирать, с кем ей будет лучше, так как считает, что каждый человек может и должен сам решать свою судьбу. Любовная линия романа переплетается с политической. Если позиция Пайла в его любви к Фуонг «в известной мере пародирует вьетнамскую стратегию Вашингтона» [2, с. 259], то любовная политика Фаулера отражает авторское отношение к вьетнамским событиям, которое выражено в тексте устами Фаулера:

“They want enough rice,” I said. “They don’t want to be shot at. [...] They don’t want our white skins around telling them what they want” [9, с. 106].

В этих словах Фаулера заложена основная идея книги Г.Грина, которая заключается в том, что каждый народ имеет право сам решать свою судьбу и никто не в праве навязывать другим свою волю.

Заключение и выводы.

Анализ функционирования ассоциативных имён показал, что ассоциативной может быть как форма, так и содержание имени; вызываемые ассоциации могут соотноситься не только с отдельным персонажем, но и с группой персонажей, воспринимаемых в совокупности; использование ассоциативных имён в тексте связано не только с характеристикой персонажа, но и с жанрово-тематической принадлежностью произведения.

Литература:

1. Бакастова Т.В. Имя собственное в художественном тексте / Т.В. Бакастова // Русская ономастика: Сб. науч. тр. / Отв. ред. Ю.А. Карпенко.

– О.: ОГУ, 1984. – С.157-160.

2. Белов С. Бойня номер "X": Литература Англии и США о войне и военной идеологии / С. Белов. – М.: Сов. писатель, 1991. – 368с.

3. Затонский Д. Художественные ориентиры XX века / Д. Затонский. – М.: Сов. писатель, 1988. – 416с.

4. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика / И.М. Кобозева. – М.: Едиториал УРСС, 2000. – 352с.

5. Некряч Т.Е. О жанровых особенностях современного политического романа США/Т.Е. Некряч // Проблемы новейшей литературы США / Под ред. К.А. Шаховой. – К.: Изд-во при Киев. гос. ун-те. , 1981. – С.73-94.

6. Стил и жанр художественного произведения (Стилевые особенности жанровых разновидностей английского и американского романа) / [Кузнецова Л.А., Викторовская И.В., Байбакова И.М. и др]; под ред. Л. А. Кузнецовой и И. В. Викторовской. – Львов: Вища шк., 1987. – 128с.

7. Тайна имени: Сборник / Под ред. С.Г. Меркулова. – Харьков: Основа, 1995. – 608с.

8. Щетинин Л.М. Слова, имена, вещи / Л.М. Щетинин. – Ростов на Дону: Изд-во Рост., ун-та, 1966. – 222с.

9. Greene G. The Quiet American / Graham Greene. – Moscow: Foreign Languages Publ. House, 1959. – 225 p.

References:

1. Bakastova, T.V. (1984). Imya sobstvennoe v khudozhestvennom tekste [Proper name in fiction]. In: Yu.A. Karpenko, ed., *Russkaya onomastika: sb. nauch. tr.* [Russian onomastics: collection of scientific works]. Odessa:OGU, pp. 157-160.

2. Belov, S. (1991). *Boynya nomer "X": Literatura Anglii i SShA o voyne i voennoy ideologii* [Slaughter house X: British and US literature on war and military ideology]. Moscow: Sov. pisatel.

3. Zatonskiy, D. (1988). *Khudozhestvennyye orientiry XX veka* [Artistic landmarks of the XXth century]. Moscow: Sov. pisatel.

4. Kobozeva, I.M. (2000). *Lingvisticheskaya semantika* [Linguistic semantics]. Moscow.: Yeditorial URSS.

5. Nekryach, T.Ye. (1981). O zhanrovyykh osobennostyakh sovremennogo politicheskogo romana SShA [On the genre features of the modern political novel of the USA]. In: K.A. Shakhova, ed., *Problemy noveyshey literatury SShA* [Problems of contemporary US literature]. Kiev: Izd-vo pri Kiev. gos. un-te, pp.73-94.

6. Kuznetsova, L.A. and Viktorovskaya, I.V., eds. (1987). *Stil i zhanr khudozhestvennogo proizvedeniya (Stilevye osobennosti zhanrovyykh raznovidnostey angliyskogo i amerikanskogo romana)* [Style and genre of artwork (Style features of genre varieties of English and American novel)]. Lvov: Vishcha shk.

7. Merkulov, S.G., ed. (1995). *Tayna imeni: sbornik* [Secret of name: miscellany]. Kharkov: Osnova.

8. Shchetinin, L.M. (1966). *Slova, imena, veshchi* [Words, names, things]. Rostov na Donu: Izd-vo Rost. un-ta.

9. Greene, G. (1959). *The Quiet American*. Moscow: Foreign Languages Publ. House.

Abstract. This article deals with the issue of the functioning of associative names in the political novel of the English writer G. Greene “The Quiet American”. It is emphasized that the associative names of the novel not only characterize the main personages of the work, but also function as important elements of the genre and thematic structure of the literary work.

Key words: anthroponyms, associative names, political novel, genre and thematic attribution, literary work.

Статья отправлена: 03.08.2019 г.
© Слободяк С.И.

УДК 802.0-562

**LINGUISTIC PECULIARITIES OF PERSONAGES' LETTERS IN THE
NOVEL OF J. CHEEVER "THE WAPSHOT CHRONICLE"**
**ЛІНГВІСТИЧЕКІ ОСОБЕННОСТИ ПИСЕМ ПЕРСОНАЖЕЙ В РОМАНЕ ДЖ.
ЧИВЕРА «ХРОНИКА ВОПШОТОВ»**

Kryukova O.I. / Крюкова О.И.

Izmail State University of Humanities, Izmail, Repin 12, 68600

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Ізмаїл, Репіна 12, 68600

Анотация. В статье рассматриваются лингвистические особенности письменной речи как одной из разновидностей плана персонажа. На материале англоязычной прозы исследуется лексическая и синтаксическая организация частных писем персонажей. В структуре художественного текста план персонажа, представленный его письменной речью, выступает эффективным способом самохарактеристики участников письменной коммуникации.

Ключевые слова: план персонажа, письменная речь, частное письмо, фактор адресата, лексическая структура, длина предложения, структура предложения.

Вступление

Художественный прозаический текст не является однородным образованием. Его вертикальную структуру формируют разные типы изложения. Последние определяются как композиционные единства, организованные определенной точкой зрения (автора, персонажа, повествователя), имеющие свое содержание и функции и характеризующиеся относительно закрепленным набором конструктивных признаков и речевых средств [1, с.104]. В тексте художественного произведения традиционно выделяют четыре типа изложения: авторское повествование, диалогическая речь, внутренняя речь и несобственно- прямая речь (НПР) [2, с.156]. Однако, наряду с диалогом, НПР и внутренней речью, план персонажа в тексте может представлять и его письменная речь.

Изучение особенностей письменной речи как одной из разновидностей плана персонажа является актуальным и малоизученным вопросом в лингвистики текста. Если первые три типа изложения достаточно хорошо изучены, то письменная речь до сих пор не подвергалась комплексному анализу. Вероятно, это связано с тем, что данный тип изложения представлен далеко не в каждом литературном произведении. Но там, где она используется, письменная речь принимает на себя важную задачу. Как и диалог, она выступает средством самохарактеристики персонажа, его личностной индивидуализации.

Основной текст

Хотя письменная и произнесенная речь персонажа представляют собой две формы реализации одной речевой системы, в связи с чем они обладают сквозными идентичными характеристиками, различия в характере и целях речепроизводства предопределяют различия в их лингвистической структуре, что не позволяет ставить эти два типа изложения в один ряд.

В отличие от устной речи, где ясность ситуации для ее непосредственных

участников делает возможным крайнее усечение фразы, письменная речь – самый многословный и точный вид речи: в ней все передается словами.

Несомненно, письменная речь характеризуется собственными лингвистическими параметрами: их исследование и составило цель данной статьи. Материалом для исследования послужил текст романа Джона Чивера «Хроника Вопшотов». Этот выбор не случаен, так как в этом произведении на долю письменной речи приходится значительный текстовый объем – свыше 12%.

В исследуемом произведении письменная речь персонажей представлена в виде частных писем и дневниковых записей. В данной работе мы остановимся на исследовании лингвистических особенностей писем персонажей в данном художественном произведении.

Лингвистическая структура письма, являющегося срединным звеном в акте коммуникации, испытывает существенное воздействие фактора адресата. Обязательным композиционным компонентом эпистолярного текста является контактная рама, реализующая контактно-устанавливающую функцию и актуализирующая обоих коммуникантов, их ролевые позиции. Левая часть контактной рамы представляет собой обращение к адресату, правая часть – прощание, формула подписания письма.

В анализируемом произведении композиционная структура писем персонажей оформляется по-разному. Так, письма одного из главных персонажей, Линдера, характеризуются отсутствием контактной рамы. Письма начинаются непосредственно с повествования, сообщения информации и заканчиваются финальными предложениями, содержащими пожелания, советы, просьбы. Только благодаря контексту и вводящим ремаркам читателю становится понятным, кому и кем адресовано письмо, например:

The letter Leander wrote to him (Coverly) in Washington lay on the floor of his apartment and it went like this:

“Slight mishap of Topaze on 30th. All hands removed with dry feet. Sank in channel and was removed as navigational hazard by Coast Guard on Tues. Beached and patched at Mansion House...

“Try to help old father if within means. If not, feel out acquaintances ... Regret handkerchief tone of letter. Laugh and the world laughs with you. Weep and you weep alone” [3, p194].

Особый интерес, на наш взгляд, представляют озаглавленные письма. Использование заглавия не характерно для реального эпистолярного текста, оно является прерогативой художественного текста, где заглавие участвует в актуализации категории проспекции и прагматичности. Озаглавливая письмо, персонаж-адресант стремится сразу же настроить адресата на тему сообщения. В качестве примера можно привести предсмертное письмо своим сыновьям *Advice to my sons*. Благодаря заглавию формируется установка на чтение данного письма, заданные в заголовке слова связывают текст письма одной тематикой.

По своей лексической наполняемости письма, представленные в произведении Чивера, можно отнести к разговорно-бытовому типу речи. Это

обусловлено тем, что письма персонажей обращены к конкретным лицам, официальный и профессиональный статус которых не является определяющим в общении.

В письмах персонажей данного произведения превалирует нейтральная лексика, но широко используется и снижено-разговорная. А также такие эмоционально-экспрессивные средства, как метафора, метонимия, эпитеты и т. д., которые сообщают тексту письма простоту и естественность речи, создают атмосферу непринужденности и непосредственности общения. Значительная представленность элементов разговорной речи характерна прежде всего для писем Линдера, что отличает его письменную речь от речи других персонажей и позволяет безошибочно определить адресанта письменного текста даже при отсутствии соответствующих авторских ремарок.

Таким образом, можно утверждать, что письменная речь так же, как и звучащая, индивидуализируется. Письменная речь подчеркивает индивидуальные особенности персонажа – адресанта, выявляет уровень его образованности, принадлежность к определенному социальному классу и т.д.

Одной из особенностей письменной речи персонажей выступает ее синтаксическая организация. Постоянно действующими факторами синтаксиса художественного произведения являются длина и структура предложения. Размер предложения имеет существенное значение не только для стилистической характеристики текста, но и для читательского восприятия. Впечатление синтаксической сложности, громоздкости или, напротив, легкости текста в значительной степени предопределяется взаимодействием таких синтаксических параметров предложения, как его размер и структура.

Показатель средней длины предложения в письмах ряда персонажей составляет 10 слов, а предложение такой длины, согласно классификации В.А. Кухаренко, можно определить как короткое [2, с.66]. Однако, средняя длина предложения в письмах Линдера равна 9 словам, в письме Коверли – 20,2 слова, Гамлета – 29,5 слова.

В данном художественном произведении наблюдаются резкие колебания в параметре длины предложения. Для определения наиболее частотного размера фраз были выборочно взяты 100 предложений из письма Линдера. Анализ результатов исследования показал, что наиболее частотными являются предложения, содержащие 4 слова; они составляют 17% от общего количества исследуемых предложений.

Наряду с исследованием размера предложений нами была также рассмотрена структура предложений частных писем. Было выявлено, что наиболее частотными являются эллиптические предложения (45%), на долю номинативных приходится 30%, простые распространенные составляют 12%, нераспространенные – 7%. Сложные предложения не превышают 6% от общего количества фраз. Из них доля сложноподчиненных предложений составляет 4%, а сложносочиненных – 2%.

Таким образом, для синтаксической организации писем персонажей в данном художественном произведении характерно использование коротких эллиптических и номинативных предложений, которые являются

стилистически маркированными и приносят интонации разговорной речи. Эллиптические предложения отображают быструю смену событий, описываемых в письме, создают эффект динамичности, раскрывают ход мыслей персонажа. Номинативные предложения, будучи очень емкими и точными, передают специфические особенности изображаемых портретов, ситуаций и эмоционального состояния персонажа.

Короткие и простые по структуре предложения способствуют простоте и легкости восприятия. Их применение обусловлено воздействием фактора адресата, стремлением оптимизировать процесс восприятия письменного сообщения.

Заключения и выводы

В статье были рассмотрены лингвистические характеристики частных писем персонажей. Проведен анализ лексической структуры и синтаксической организации частных писем персонажей в структуре художественного текста.

Было установлено, что в тексте художественного произведения письменная речь персонажей выступает эффективным средством их самохарактеристики, а лингвистическая организация писем определяется индивидуальными особенностями персонажа – адресанта и фактором адресата.

Литература:

1. Кожевникова Н.А. О соотношении типов повествования в художественном тексте // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1985. – №4. – С. 104 – 114.
2. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: Учебник для студентов филологических специальностей. – 3-е изд., испр. – Одесса: Латстар, 2002. – 292с.
3. Cheever J. The Wapshot Chronicle. – New York: Harper and Brothers, 1957. First edition. – 368p.

References:

1. Kozhevnikova N.A. (1985). O sootnoshenii tipov povestvovaniya v hudozhestvennom tekste [On the correlation of types of narration in a literary text] in Voprosyi yazyikoznaniya, issue 4, pp. 104 – 114.
2. Kuharenko V.A. (2002) Interpretatsiya teksta [Text interpretation: textbook for students of philological specialties], 3rd ed., Odessa: Latstar.
3. Cheever, J. (1957). The Wapshot Chronicle. New York: Harper and Brothers.

Abstract. The article deals with the linguistic features of written speech as one of the varieties of a personage's plan. The lexical and syntactic organization of private personages' letters is studied on the material of the English prose. In the structure of the literary text, the personage's plan, which is represented by personages' written speech, acts as an effective way of their self-characterization. The individual characteristics of the sender of written communication and the factor of the addressee are crucial in constructing the linguistic structure of personages' letters.

Keywords: types of narration, personage's plan, written speech, private letter, the factor of the addressee, lexical structure, sentence length, sentence structure.

УДК 327.5(477):101

**INTERNATIONAL ARMED CONFLICT IN UKRAINE:
THE ETHNO-PHILOSOPHICAL DIMENSION
МІЖНАРОДНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ В УКРАЇНІ:
ЕТНОФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР**

Авер'янова Н.М. / Averianova N.M.*к.філос.н. / с.ph.s.*

ORCID: 0000-0002-1088-2372

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Volodymyrska Street 60, 01601

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,**Київ, вул. Володимирська 60, 01601***Воропаєва Т.С. / Voropayeva T.S.***к.психол.н., доц. / с.p.s., as.prof.*

ORCID: 0000-0001-8388-7169

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Volodymyrska Street 60, 01601

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,**Київ, вул. Володимирська 60, 01601*

Анотація. Стаття присвячена інтегративному аналізу збройного конфлікту в Україні. Автори статті розглядають особливості міждержавних конфліктів на пострадянському просторі. Специфіка конфліктизації міждержавних відносин в епоху глобалізації полягає в тому, що це явище стає транснаціональним і планетарним за своєю природою. Актуальність дослідження збройного конфлікту в Україні у контексті етнофілософії зумовлюється необхідністю розробки збалансованої концепції етнонаціональної політики в нашій державі. Збройне протистояння на території України розглядається як міждержавний збройний конфлікт неоколоніального типу. Проаналізовано проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки в контексті збройного конфлікту в Україні.

Ключові слова: конфлікт, збройний конфлікт, етнофілософія, неоколоніалізм, Україна, Російська Федерація.

Вступ.

Однією з фундаментальних проблем міжнародних відносин в сучасному глобалізованому світі є високий рівень їх конфліктності. На пострадянському просторі конфліктогенність міждержавних відносин періодично активізується, а кардинальні геополітичні, соціально-економічні, політико-правові й соціокультурні зміни, які відбуваються в суспільствах пострадянських країн, поглиблюють конфліктні ситуації у всіх сферах людського буття. Конфлікт (від латинського слова *conflictus* – зіткнення) необхідно розглядати як один з видів соціальної взаємодії, учасниками якої можуть бути окремі індивіди, людські угруповання, організації, установи, суспільства, країни, держави тощо. І внутрішні (внутрішньодержавні), і зовнішні (міждержавні) конфлікти послаблюють можливості будь-якої країни захищати свої національні інтереси на міжнародній арені, такі конфлікти можуть використовуватись як інструмент тиску на керівництво держави та прийняття нею невигідних для себе рішень.

Відомо, що важливими інструментами неоколоніальної політики колишніх

імперій є деетнізація та конфліктизація колонізованих соціумів. Деетнізація – це процес послаблення дії етнічного чинника у соціумі, зниження його етнічної гомогенності та нівеляції етнічної ідентичності його членів. Конфліктизація – це процес підвищення рівня конфліктності у будь-якому соціумі (як на індивідуальному, так і на колективному рівні), процеси конфліктизації можуть бути природними і штучними, реальними і потенційними, зовнішньо- та внутрішньо-інспірованими тощо [2]. Неоколоніальна політика передбачає інспірування штучних конфліктів та використання конфліктогенного потенціалу будь-якої соціальної, економічної, політичної взаємодії у суспільствах колонізованих країн. Таким чином, проблема конфліктизації міжнародних відносин у сучасному глобалізованому світі є доволі актуальною і займає важливе місце в системі сучасної соціогуманітаристики. У коло даної проблематики входить і питання збройного конфлікту на території України, конструктивне вирішення якого має величезне практичне значення як для Європи, так і для всього світу. Актуальність дослідження збройного конфлікту в Україні у контексті етнофілософії зумовлюється також необхідністю розробки збалансованої концепції етнонаціональної політики в нашій державі.

Етнофілософія – це галузь сучасної соціальної філософії, що вивчає етнічність, етнічне різноманіття людства, роль етносів в історії людства, механізми відтворення етносу, процеси етнізації та деетнізації соціумів, фольклор, міфологію, народну мудрість, світогляд, філософські аспекти морально-етичних і культурно-естетичних уявлень різних етносів, онтологію і аксіологію етносу, особливості етнічних картин світу, філософський вимір духовної культури етносу, особливості національних філософських традицій, етнічний вимір історико-філософського процесу, а також основи етноорієнтованих ідеологій. Розвиток етнофілософії пов'язаний із творчістю А. Бергсона, М. Вебера, Дж. Віко, Л. Вітгенштейна, Г. Гадамера, В. Гумбольдта, Е. Дюркгейма, І. Самнера, Г. Спенсера, А. Тойнбі, А. Шюца, М. Бердяєва, П. Сорокіна, Г. Шпета, а також сучасних українських і російських вчених: А. Баклушиної, Н. Берковича, В. Ванчугова, Н. Гаврилова, В. Євтуха, Г. Лозко, А. Масліхіна, В. Петрової, А. Полуктова, Ю. Попкова, Ю. Семенова, Н. Терєбіхіна, Є. Тюгашева, Д. Ушакова, Ю. Хананіної та ін. Етнофілософія може виконувати роль інтегратора різних етно-спрямованих дисциплін (етнології, етносоціології, етнополітології, етнопсихології та ін.), систематизуючи і спрямовуючи їх на глибоке дослідження багатьох проблем, в тому числі й конфліктів. Використання інтегративного підходу дозволяє всебічно проаналізувати сутність збройного конфлікту на теренах України, з'ясувати його специфіку й причини, виявити основні суперечності у сфері соціальних, економічних, політичних, духовно-світоглядних зв'язків між громадянами України, знайти оптимальні способи деконфліктизації українського соціуму.

Основний текст.

Відомо, що конфлікт є однією з форм життєдіяльності будь-якого суспільства. Конфлікт є певним «началом», що пронизує всі сфери життя соціуму, редукуючись в особливі способи взаємодії, які є характерними для певної сфери суспільного життя. Будь-який конфлікт може приводити і до

деструктивних, і до конструктивних наслідків. Інколи внутрішні конфлікти завдають певній групі (або спільноті) більше шкоди, ніж зовнішній ворог [5]. Сутність процесів конфліктизації особливо гостро розкривається в періоди кризового стану суспільства. Конфлікти (через свої деструктивні наслідки) привертають до себе увагу представників різноманітних галузей знання (філософії, соціології, конфліктології, психології, історії, політології, правознавства, військової науки, культурології, етнології, педагогіки тощо), зокрема, з метою розробки оптимальних способів їх вирішення на тих чи інших рівнях розгортання конфліктного протистояння різних сторін [5; 7; 8; 9; 10; 11].

Оскільки до міжнародних конфліктів відносять міждержавні конфлікти малої та великої інтенсивності, міжнародні кризи, революції, гібридні війни, тероризм, екстремізм, світові й локальні війни, то нинішній конфлікт в Україні можна визначити як тривалий міжнародний збройний конфлікт неоколоніального типу, який виник у результаті ескалації гібридної війни, що розпочалась задовго до 2014 р., адже гібридна агресія Кремля проти України (а також проти інших незалежних держав пострадянського простору) пов'язана як із намірами відновити СРСР, так і з прагненнями відновити Російську імперію у кордонах 1913 р. [4]. Курс України на європейську та євроатлантичну інтеграцію став потужним викликом для Російської Федерації, яка сприйняла європейський вектор розвитку України як значну загрозу для власних геополітичних і неоколоніальних планів. Отже, події у Криму і на Сході України на початку 2014 р. дають підстави розглядати збройну агресію Росії як міжнародний збройний конфлікт неоколоніального типу.

Збройний конфлікт в Україні тісно пов'язаний з неоколоніальною політикою Кремля. Відомо, що наслідки колоніального панування колишніх імперій помітно проявляються і в сучасному світі, зокрема, через постійний неоколоніальний тиск колишніх імперських центрів на нові незалежні держави. Відомо, що упродовж кількох століть український народ відчував на собі багато деструктивних імперських та колоніальних впливів: захоплення етнічної території українців; принижений правовий статус місцевого населення; нещадна економічна експлуатація природних багатств і праці місцевого населення на користь імперського центру; гальмування економічного розвитку, позбавлення або обмеження повноти суверенітету українського народу на користь імперського центру; застосування військової сили; анексії території; лінгвоцид і етноцид; репресії й голодомори; насильницьке переміщення людей з їхніх рідних земель на нові території; нав'язування ідеології та цінностей колонізатора; деукраїнізація; маргіналізація етнічних і національних груп; інспірування різних форм внутрішнього протистояння та розколів суспільства; релігійна, культурна та етнічна дискримінація; культурна асиміляція та гібридизація тощо. Оскільки розпад колоніальної системи імперіалізму не приводить до негайної ліквідації колоніалізму та його наслідків, то у багатьох звільнених країнах (в тому числі і в Україні) представники колишнього імперського центру продовжують утримувати домінуючі суспільно-політичні та економічні позиції. Вони можуть використовувати будь-які засоби (економічний тиск, змови, підкуп, підривно діяльність, терористичні акти,

неоколоніальні інформаційно-психологічні війни тощо) для того, щоб тримати під своїм впливом країни, що звільнилися, нівелювати (або й знищити) завойовану ними незалежність. У результаті колоніальної політики колишніх імперій Україна поступово перетворювалась на колонізовану периферію, а українська «колонізована людина» втрачала повноцінну суб'єктність, починала вважати себе неповноцінною, недолугою, провінційною тощо. Українцям нав'язувались не тільки колоніальна ідеологія і ментальність, колоніальний політичний дискурс і колоніальні культурні практики, колоніальні наративні стратегії і радянський «новояз», спрямовані на всебічну підтримку політичної й економічної влади імперського центру, але й комплекс неповноцінності, маргінальна ідентичність, а також прагнення наслідувати дії колонізатора, переймаючи його культурні звички, уявлення, судження, цінності та інститути. Постколоніальною бідою України є знищена еліта, репресована наука, нівельована національна самосвідомість і суб'єктність [2].

Колоніальна ідеологія Російської імперії, а у подальшому Радянського Союзу передбачала створення певних міфів і міфологем, що реалізувалися в науці, освіті, мистецтві та сприяли зміцненню колоніальної системи. Зазвичай, такі міфи та міфологеми мають мало спільного з історичною правдою, вони підтримуються надуманими науковими фактами і художнім відображенням у мистецтві, що стають більш переконливими завдяки таланту митців, які їх відтворюють. Так, імперська концепція триєдиного російського народу, який нібито складався з великоросів (росіян), малоросів (українців) і білорусів, увійшла в радянську історію. Іронією долі є те, що ідею триєдиного російського народу висунули саме українські духівники-філософи, у подальшому ця ідея набула в Російській імперії офіційного статусу. Поняття Малоросії та малоросів формували світоглядні уявлення українців, які вмотивовували Україну як невід'ємну складову спочатку Російської імперії, а потім – СРСР. Сьогодні російські ідеологи наполегливо підтримують міфи про триєдиність російської нації, «старшого брата» та єдність Російської православної церкви, що дає привід Російській Федерації впроваджувати в життя концепцію «Русского мира», яка в реальності є складовою широким неоімперських експансіоністських планів Російської Федерації. Суттєвим є те, що в «Русском мире» «русская духовная и культурная традиция» [3] розглядаються як важливі чинники, які здатні об'єднати населення Росії, російськомовних громадян інших країн і російську діаспору в єдину спільність [1], що передбачає етнічну асиміляцію і російщення іншоетнічних осіб.

У сучасній соціогуманітаристиці виділяють кілька підходів до розуміння збройних конфліктів, відповідно до яких використовуються різні аналітичні моделі, що дозволяють пояснити ці конфлікти, запропонувати й обґрунтувати різне бачення їх еволюції та перспектив врегулювання. Інтегративний підхід дозволяє виокремити основні виміри конфліктів, що виникли на пострадянському просторі (дані виміри перебувають у тісних діалектичних взаємозв'язках): 1) територіальний вимір; 2) геополітичний вимір; 3) політико-ідеологічний вимір; 4) неоімперський вимір; 5) енергетичний вимір; 6) міжцивілізаційний вимір; 7) економічний вимір; 8) військовий вимір; 9)

інформаційний вимір; 10) внутрішньо-політичний вимір; 11) зовнішньо-політичний вимір; 12) безпековий вимір. Етнонаціональний чинник може бути задіяний як у рамках внутрішньополітичного виміру (коли всередині держави наявні конфлікти з участю етнічних груп та національних меншин), так і в рамках зовнішньополітичного виміру (коли наявні конфлікти між різними національними державами). Не можна зводити всі існуючі конфлікти до міжетнічних та міжнаціональних, оскільки кожна конфліктна ситуація може динамічно змінюватись. Наприклад, на початковій стадії придністровського конфлікту були використані мотиви етнічної мобілізації, але сьогодні він оцінюється експертами як територіальний конфлікт, позбавлений етнічного й конфесійного змісту. Існують також конфлікти, що зародились на політичному, соціально-економічному або іншому підґрунті, але пізніше набули етнічного змісту. Взагалі міжетнічні конфлікти дуже важко врегулювати, і методи, які є дієвими у конфліктах іншого типу, не завжди є ефективними в даних ситуаціях. Окремі дослідники намагаються надати етнічного забарвлення російсько-українському збройному конфлікту. Це є політизація етнічності, адже військові формування РФ вторглись на територію України для захисту не етнічних росіян (які проживають в усіх українських регіонах), а «для захисту російськомовних» людей, які, до речі, мешкають в усіх нових незалежних державах, що утворились на теренах колишнього СРСР. Крім того, російськомовними були практично всі громадяни колишнього СРСР, при цьому вони ніколи не вважались етносом (так само, як і англомовні громадяни тих держав, які колись були у складі Британської імперії). Відомо, що після рішення РФ про військове втручання в Україну у березні 2014 р. представники різних громадських організацій, у тому числі й етнічні росіяни та російськомовні громадяни України, звернулись до Президента Росії В. Путіна з проханням не втручатися у внутрішні справи України і не вводити російські війська для врегулювання конфлікту, якого немає. Враховуючи всі ці факти, ми повністю підтримуємо думку М. Степика, який підкреслює, що політизацію етнічності слід «визначити як загрозу національній безпеці держави, її цілісності та суверенності» [6, с. 9].

Зовнішня інспірованість і штучність сецесіоністських (пов'язаних з виходом із складу держави) рухів та намагання репрезентувати їх як міжетнічні дуже чітко простежуються на теренах Донецької та Луганської областей. По-перше, окуповані райони Донецької та Луганської областей є частиною української етнічної території, яка продовжується на південний схід і за межами державного кордону України. Як Російська імперія, так і СРСР намагались максимально деукраїнізувати цю територію, використовуючи для цього масові переселення та інші засоби. По-друге, основою сучасної української літературної мови є не тільки говірки Середньої Наддніпрянщини, але й південно-східне наріччя, яке охоплює Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Луганську, Полтавську, Харківську й Херсонську області, Крим, а також південно-східні частини Київської, Кіровоградської, Одеської, Сумської, східну частину Черкаської та південну частину Миколаївської областей. Окрім цього, південно-східне наріччя також поширене в сусідніх з Україною районах Белгородської, Воронежської, Курської та Ростовської областей РФ. По-третє,

російсько-український збройний конфлікт ґрунтується і не на мовній, і не на етнічній ідентичності (бо в ОРДЛО мешкають переважно російськомовні українці, а російськомовними можуть бути і етнічні росіяни, і етнічні українці, і етнічні білоруси, і етнічні литовці, і етнічні казахи тощо). Просто одна група російськомовних громадян України визнає незалежність і територіальну цілісність України, вважаючи себе представниками української політичної нації, а інша група – ні. Отже, цей конфлікт ґрунтується передусім на світогляді колонізованої людини, який формувався століттями, під впливом політичних, економічних та соціокультурних чинників, котрі періодично активували і Російська імперія, і СРСР, і нинішня РФ. Регіональна ідентичність нинішніх мешканців ОРДЛО цілеспрямовано формувалась не як субнаціональна (як це відбувається у цивілізованих країнах світу), а як наднаціональна, при цьому російська мова також вважалась наднаціональною. При цьому міфи щодо утисків прав російськомовних громадян були лише прикриттям для російської агресії. По-четверте, економічними передумовами російсько-українського збройного конфлікту були: а) боротьба за ресурси не тільки між українськими олігархами, але й між Україною та Росією; б) депресивний соціально-економічний стан населення Донецької та Луганської областей; в) відсутність «соціальних ліфтів» у соціально-економічній сфері цих областей тощо. Місцеві олігархи сприяли поширенню українофобських настроїв у регіоні, поступово перетворюючись на лобістів російських інтересів (політичних, економічних, мовних, релігійних, інформаційних та ін.). Окрім цього, місцеві олігархи протидіяли розвитку громадянського суспільства в регіоні та підвищенню рівня політичної культури громадян. Жорсткість, непрофесійність і недалекоглядність місцевої влади, підігрівання місцевими олігархами сепаратистських настроїв окремих груп привели до того, що місцева влада та олігархи зі своїми міні-арміями стали інструментами реалізації російського неоімперського проекту «Русский мир», уможлививши російський неоімперський реванш. У березні-квітні 2014 р. у штурмах адміністративних будівель і в розгоні патріотичних мітингів у Донецьку брали участь так звані «російські туристи», здебільшого це були люди в камуфляжі, які тримали в руках дубинки, бити, ножі, петарди, ланцюги, травматичну зброю тощо. В даній ситуації місцева влада не змогла організувати належну відсіч озброєним людям, а місцеві правоохоронці повели себе як зрадники. Ці дії стали вирішальними для розгортання збройної агресії на території України.

Висновки.

Отже, російсько-український збройний конфлікт неокolonіального типу має комплексний характер. Ще з 1990-х років РФ скуповувала перспективні українські підприємства, намагалась контролювати видобуток природних ресурсів, зберегти й посилити військові бази на території України, шантажувати поставками енергоресурсів, заблокувати доступ України до власних родовищ природних ресурсів, заохочувати сепаратистські настрої в окремих регіонах, втручатися у вибори, гальмувати процеси демократизації, активізувати діяльність російських спецслужб на теренах України, створюючи систему деструктивної інформаційно-психологічної обробки населення,

протидіючи реалізації європейського вибору українського народу. Втручання РФ у внутрішні справи України спрямоване на порушення конституційного устрою, суверенітету й територіальної цілісності, внутрішньої суспільно-політичної стабільності й правопорядку у державі. Вивчення етнофілософських аспектів даного конфлікту підтверджує його зовнішню інспірованість і штучність, шляхом політизації етнічності цей конфлікт намагаються репрезентувати як міжетнічний.

Література:

1. Авер'янова Н.М. Російські неоімперські міфи в мистецтві України постколоніальної доби // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство». – Випуск 20. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. – С. 20-24.
2. Воропаєва Т.С. Конфліктизаційні та деconfліктизаційні процеси в Україні: соціально-філософські аспекти // Научный взгляд в будущее. – Вып. 10. – Т. 2. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2018. – С. 49-56.
3. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира // Русская Православная церковь. Официальный сайт Московского патриархата. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>
4. Горбулін В.П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4(33). – С. 5-12.
5. Словник-довідник термінів з конфліктології / За ред. М.І. Пірен, Г.В. Ложкіна. – Чернівці-Київ, 1995. – 318 с.
6. Степико М.Т. Етнічний чинник «заморожених» конфліктів: висновки для Донбасу / Національний інститут стратегічних досліджень, грудень 2018. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/111Az_Stepiko_31.10.2018-d36d6.pdf
7. Averre Derek. The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance // Europe-Asia Studies. – 2016. – № 68(4). – P. 699-725.
8. Bebler Anton. Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict // Romanian Journal of European Affairs. – 2015. – Vol. 15(1). – P. 35-54.
9. Esteban J. Polarization, fractionalization and conflict // Journal of Peace Research. – 2008. – Vol. 45(2). – P. 163-182.
10. Nye J. Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History. Sixth edition. – Cambridge: Harvard University Press, 2007.
11. Strasheim Julia. Power-Sharing, Commitment Problems, and Armed Conflict in Ukraine // Civil Wars. – 2016. – 18(1). – P. 25-44.

References:

1. Averyanova N.M. (2018). Rosijs'ki neoimpers'ki mify v mystecztvi Ukrayiny postkolonial'noyi doby [Russian neo-imperial myths in the art of post-colonial era Ukraine] in *Visnyk Kyivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya «Ukrayinoznavstvo»* [Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Ukrainian Studies Series], Vypusk 20, Kyiv: VPCz «Kyivs'kyj universytet», pp. 20-24.
2. Voropayeva T.S. (2018). Konfliktyzatsiyni ta dekonfliktyzatsiyni protsesy v Ukrayini:

sotsial'no-filosofs'ki aspekty [Conflict and Deconfliction Processes in Ukraine: Socio-Philosophical Aspects] in *Nauchnyy vzglyad v budushchee* [Scientific Look into the Future], Vyp. 10, T. 2, Odessa: KUPRYENKO SV, pp. 49-56.

3. Vystuplenie Svyatejshego Patriarha Kirilla na torzhestvennom otkrytii III Assamblei Russkogo mira (2018) [Speech by His Holiness Patriarch Kirill at the grand opening of the III Assembly of the Russian World] in *Russkaya Pravoslavnaya cerkov. Oficialnyj sayt Moskovskogo patriarhata* [Russian Orthodox Church. The official website of the Moscow Patriarchate], URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>

4. Gorbulin V.P. (2014). «Gibrydna vijna» yak klyuchovyj instrument rosijs'koyi geostrategiyi revanshu [«Hybrid war» as a key tool in the Russian geostrategy of revenge] in *Strategichni priorytety* [Strategic priorities], № 4(33), pp. 5-12.

5. *Slovyk-dovidnyk terminiv z konfliktologiyi* [Glossary of Conflict Terms] (1995), ed. M.I. Piren, G.V. Lozhkin, Chernivtsi-Kyyiv, 318 pp.

6. Stepyko M.T. Etnichnyj chynnyk «zamorozhenyx» konfliktiv: vysnovky dlya Donbasu (2018) [Ethnic Factor in Frozen Conflicts: Conclusions for the Donbas], URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/111Az_Stepyko_31.10.2018-d36d6.pdf

7. Averre Derek. (2016). The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance in *Europe-Asia Studies*, issue 68 (4), pp. 699-725.

8. Bebler Anton. (2015). Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict in *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. 15(1), pp. 35-54.

9. Esteban J. (2008). Polarization, fractionalization and conflict in *Journal of Peace Research*, Vol. 45(2), pp. 163-182.

10. Nye J. (2007). *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History. Sixth edition*, Cambridge: Harvard University Press, 240 pp.

11. Strasheim Julia. (2016). Power-Sharing, Commitment Problems, and Armed Conflict in *Ukraine in Civil Wars*, 18(1), pp. 25-44.

Abstract. The article is devoted to the integrative analysis of armed conflict in Ukraine. The authors of the article consider the peculiarities of interstate conflicts in the post-Soviet space. The specificity of the conflict between state relations in an era of globalization is that this phenomenon becomes transnational and planetary in nature. The urgency of the study of armed conflict in Ukraine in the context of ethno-philosophy is determined by the need to develop a balanced concept of ethno-national policy in our country. An armed confrontation on the territory of Ukraine is considered as an inter-state armed conflict of the neo-colonial type. The article analyzes the problems of ensuring international and national security in the context of armed conflict in Ukraine.

Key words: conflict, armed conflict, ethno-philosophy, neocolonialism, Ukraine, Russian Federation.

Статья отправлена: 10.10.2019 г.
© Авер'янова Н.М., Воропаева Т.С.

Экспертно-рецензионный Совет журнала

Expert-Peer Review Board of the journal

- Абдулелеева Рауза Рашитовна*, кандидат педагогических наук, доцент, Оренбургский государственный университет, Россия
- Артохина Марина Владимировна*, кандидат экономических наук, доцент, Славянский государственный педагогический университет, Украина
- Афинская Зоя Николаевна*, кандидат филологических наук, доцент, Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, Россия
- Баилай Сергей Викторович*, кандидат экономических наук, доцент, Украинская академия банковского дела, Украина
- Белоус Татьяна Михайловна*, кандидат медицинских наук, доцент, Буковинская государственная медицинская академия, Украина
- Бондаренко Юлия Сергеевна*, кандидат педагогических наук, доцент, ПГУ им. Т.Г. Шевченко кафедра психологии, Казахстан
- Бутырский Александр Геннадьевич*, кандидат медицинских наук, доцент, Медицинская академия имени С.И. Георгиевского ФГАОУ ВО КФУ имени В.И. Вернадского, Россия
- Василишин Виталий Ярославович*, кандидат технических наук, доцент, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, Украина
- Войцеховский Владимир Иванович*, кандидат сельскохозяйственных наук, доцент, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Украина
- Гаврилова Ирина Викторовна*, кандидат педагогических наук, доцент, Магнитогорский государственный технический университет имени Г.И.Носова, Россия
- Гинис Лариса Александровна*, кандидат педагогических наук, доцент, Южный федеральный университет, Россия
- Гутова Светлана Георгиевна*, кандидат философских наук, доцент, Нижневартковский государственный университет, Россия
- Зубков Руслан Сергеевич*, кандидат экономических наук, ГП НПКГ "Зоря"- "Машпроект" г. Николаев, Украина
- Ивлев Антон Васильевич*, кандидат экономических наук, доцент, Магнитогорский государственный технический университет имени Г.И.Носова, Россия
- Идрисова Земфира Назиповна*, кандидат экономических наук, доцент, Уфимский государственный авиационный технический университет, Россия
- Илиев Веселин*, кандидат технических наук, доцент, Болгария
- Кириллова Татьяна Климентьевна*, кандидат экономических наук, доцент, Иркутский государственный университет путей сообщения, Россия
- Коваленко Татьяна Антольевна*, кандидат технических наук, Поволжский государственный университет телекоммуникаций и информатики, Россия
- Котова Светлана Сергеевна*, кандидат педагогических наук, доцент, Российский государственный профессионально-педагогический университет, Россия
- Кухтенко Галина Павловна*, кандидат фармацевтических наук, доцент, Национальный фармацевтический университет Украины, Украина
- Лобачева Ольга Леонидовна*, кандидат химических наук, доцент, Горный университет, Россия
- Ляшенко Дмитрий Алексеевич*, кандидат географических наук, доцент, Национальный транспортный университет, Украина
- Макаренко Андрей Викторович*, кандидат педагогических наук, доцент, Донбасский государственный педагогический университет, Украина
- Мельников Александр Юрьевич*, кандидат технических наук, доцент, Донбасская государственная машиностроительная академия, Украина
- Мороз Людмила Ивановна*, кандидат экономических наук, доцент, Национальный университет "Львовская политехника", Украина
- Музыльев Дмитрий Александрович*, кандидат технических наук, доцент, Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенко, Украина
- Надопта Татьяна Анатольевна*, кандидат технических наук, ст. преп. Хмельницкий национальный университет, Украина
- Напалков Сергей Васильевич*, кандидат педагогических наук, Нижегородский государственный университет имени Н.И. Лобачевского, Арзамасский филиал ННГУ, Россия
- Никулина Евгения Викторовна*, кандидат экономических наук, доцент, Белгородский государственный национальный исследовательский университет, Россия
- Орлова Анна Викторовна*, кандидат экономических наук, доцент, Белгородский государственный национальный исследовательский университет, Россия
- Осипов Виктор Авенирович*, доктор географических наук, профессор, Тюменский государственный университет, Россия
- Привалов Евгений Евграфович*, кандидат технических наук, доцент, Ставропольский государственный аграрный университет, Россия
- Пыжьянова Наталья Владимировна*, кандидат искусствоведения, доцент, Украина
- Сегин Любомир Васильевич*, кандидат филологических наук, доцент, Славянский государственный педагогический университет, Украина
- Сергиенко Александр Алексеевич*, доктор медицинских наук, профессор, Львовский национальный медицинский университет им. Даниила Галицкого, Украина
- Сочинская-Сибирцева Ирина Николаевна*, кандидат экономических наук, доцент, Кировоградский государственный технический университет, Украина
- Сысоева Вера Александровна*, кандидат архитектурных наук, доцент, Белорусский национальный технический университет, Беларусь
- Тлеуов Асхат Халилович*, доктор технических наук, профессор, Казахский агротехнический университет, Казахстан
- Ходжаева Гюльназ Казым кызы*, кандидат географических наук, Россия
- Чигиринский Юлий Львович*, кандидат технических наук, доцент, Волгоградский государственный технический университет, Россия
- Шехмирзова Анджела Мухарбиевна*, кандидат педагогических наук, доцент, Адыгейский государственный университет, Россия
- Шпинковский Александр Анатольевич*, кандидат технических наук, доцент, Одесский национальный политехнический университет, Украина

СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

Экономика и торговля

Economy and trade

Економіка і торгівля

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-001>

9

COMPARISON OF ACCOUNTING POLICIES IN ACCOUNTING AND MANAGEMENT ACCOUNTING

СРАВНЕНИЕ АСПЕКТОВ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ В БУХГАЛТЕРСКОМ И УПРАВЛЕНЧЕСКОМ УЧЕТЕ

Pokrovskaiia L.L. / Покровская Л.Л.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-008>

14

COMPARATIVE CHARACTERISTIC FOR INFLUENCE OF THE QUANTITATIVE AND QUALITATIVE EFFICIENCY COMPONENTS TO EVALUATE OF THE PROCESS FORCE FOR ECONOMIC ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ КІЛЬКІСНОЇ ТА ЯКІСНОЇ СКЛАДОВИХ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ НА ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Burennikova N. V. / Буреннікова Н. В., Завгородній І. В. Zavgorodnii I. V.

Ярмоленко В. О./ Yarmolenko V. O.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-010>

22

VALUATION OF OWN AND LEASED FIXED ASSETS AND ITS REGULATION FOR ACCOUNTING PURPOSES

ОЦЕНКА СОБСТВЕННЫХ И АРЕНДОВАННЫХ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ И ЕЕ НОРМАТИВНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Tkharkakhova I.G. / Тхаркахова И.Г., Boreeva E.R. / Борева Е.Р.

Thyako D.R. /Хуако Д.Р.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-011>

26

LEGAL BASIS OF LEASING RELATIONS

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЛИЗИНГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Tkharkakhova I.G. / Тхаркахова И.Г.

Boreeva E.R. / Борева Е.Р.

Thyako D.R. /Хуако Д.Р.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-018>

30

MATERIAL SUPPORT UKRAINIANS: REALITIES & VECTORS OF IMPROVEMENT

МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ: РЕАЛІЇ ТА ВЕКТОРИ ПОКРАЩЕННЯ

Honchsrenko O.G. / Гончаренко О.Г.

Kravchuk A.V. / Кравчук А.В.

Donii N.E. / Доний Н.Е.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-035>

39

DYNAMICS AND STRUCTURAL CHANGES IN RECEIPTS OF SOCIAL PROTECTION SCHEMES IN BULGARIA AND THE EUROPEAN UNION FOR THE PERIOD 2008 – 2016

ДИНАМИКА И СТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ДОХОДОВ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В БОЛГАРИИ И В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ ЗА ПЕРИОД 2008 – 2016 ГГ.

Ovchinnikov E. / Овчинников Е.

Менеджмент и маркетинг

Management and marketing

Менеджмент і маркетинг

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-020>

50

INNOVATIVE APPROACHES TO ENERGY SERVICE

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЕНЕРГОСЕРВІСУ

Borysiak O.V. / Борисяк О.В., Brych B.V. / Брич Б.В., Shpak Ya.O. / Шпак Я.О.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-026>

55

PROJECT APPROACH IN SPATIAL DEVELOPMENT

ПРОЕКТНИЙ ПІДХІД В ПРОСТОРОВОМУ РОЗВИТКУ

Azarova I.B. / Азарова И.Б.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-034>

64

COMMUNICATION DEVELOPMENT TRENDS

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЗВ'ЯЗКУ

Melnychuk L.V. / Мельничук Л.В., Martynenko MO/ Мартиненко М.О.

Образование и педагогика

Education and pedagogy

Освіта і педагогіка

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-022>

68

THE PROBLEM OF THE PREPARATION OF THE FUTURE HIGHER SCHOOL TEACHER FOR THE ORGANIZATION OF THE INDEPENDENT STUDENTS' WORK IN PSYCHO-PEDAGOGICAL LITERATURE

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Razyak M. I./ Пазяк М. І.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-023>

73

THE CONFLICT AND CONFLICTOLOGY PROBLEM IN MODERN PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL LITERATURE

ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТУ І КОНФЛІКТОЛОГІЇ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Chuprovskya T. I./ Чупровська Т. І.

Психология и социология
Psychology and sociology
Психологія і соціологія

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-015>

78

MODIFICATION IN EMOTIONAL REACTIONS. EXTENSION OF THE COGNITIVE MODEL

ИЗМЕНЕНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ РЕАКЦИЙ. РАСШИРЕНИЕ КОГНИТИВНОЙ МОДЕЛИ

Halkin O.V. / Галкин А.В.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-021>

84

SOCIAL ASPECTS OF MORAL SOCIALIZATION OF YOUTH

СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ НРАВСТВЕННОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ МОЛОДЕЖИ

T. Yu. Kirilina / Кирилина Т.Ю.

История

History

Історія

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-024>

88

YURII SHUMOVSKIY - PRIEST, ETHNOGRAPHER, ARCHAEOLOGIST: PROSOPOGRAPHIC ASPECT.

ЮРИЙ ШУМОВСКИЙ – СВЯЩЕНИК, ЭТНОГРАФ, АРХЕОЛОГ: ПРОСОПОГРАФИЧНИЙ АСПЕКТ

Yaremchuk V.V./ Яремчук В. В.

Филология, языковедение и литературоведение

Philology, linguistics and literary studies

Філологія, мовознавство і літературознавство

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-002>

98

THE FUNCTIONING OF ASSOCIATIVE NAMES IN GRAHAM GREENE'S NOVEL "THE QUIET AMERICAN"

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ АССОЦИАТИВНЫХ ИМЁН В РОМАНЕ ГРЭМА ГРИНА «ТИХИЙ АМЕРИКАНЕЦ»

Slobodiak S.I. / Слободяк С.И.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-007>

103

LINGUISTIC PECULIARITIES OF PERSONAGES' LETTERS IN THE NOVEL OF J. CHEEVER "THE WAPSHOT CHRONICLE"

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПИСЕМ ПЕРСОНАЖЕЙ В РОМАНЕ ДЖ. ЧИВЕРА «ХРОНИКА ВОПШОТОВ»

Kryukova O.I. / Крюкова О.И.

<https://www.modscires.pro/index.php/msr/article/view/msr09-02-005>

INTERNATIONAL ARMED CONFLICT IN UKRAINE:
THE ETHNO-PHILOSOPHICAL DIMENSION

МІЖНАРОДНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ В УКРАЇНІ:
ЕТНОФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Авер'янова Н.М. / Averianova N.M., Воронаєва Т.С. / Voronayeva T.S.

Scientific publication

Международный периодический рецензируемый научный журнал
International periodic scientific journal

Modern scientific researches

Современные научные исследования

Issue №9

Part 2

September 2019

Indexed in **INDEXCOPERNICUS** (high impact-factor)

*Scientific achievements of the authors were also presented at the International Conference
" Modern scientific idea '2019"
(September 29-30, 2019)*

*The decision of the international scientific conference:
works, that received positive feedback, have been recommended for publication in the journal
«Modern scientific researches»*

Development of the original layout - "Yolnat PE"

Signed: 17.10.2019

Yolnat PE
220092, Minsk, ul. Beruta, d.3B, room 72, room 4a
E-mail: orgcom@sworld.education

www.modscires.pro

*The publisher is not responsible for the reliability of the
information and scientific results presented in the articles*

With the support of research project SWorld
www.sworld.education

www.modscires.pro

e-mail: editor@modscires.pro